

Rektorsers uppfattningar av att leda yrkesutbildningsreformen

Sabina Forsbacka

Avhandling pro gradu i pedagogik

Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier

Allmän pedagogik

Åbo Akademi

Vasa 2021

Handledare: Janne Elo

Abstrakt

Författare Forsbacka Sabina	Årtal 2021
Arbetets titel Rektorers uppfattningar av att leda yrkesutbildningsreformen	
Opublicerad avhandling i pedagogik för pedagogie magisterexamen. Vasa: Åbo Akademi. Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier	Sidantal (tot.) 95
Referat Juha Sipiläs regering gav år 2017 regeringspropositionen gällande reformen av yrkesutbildningen till riksdagen i Finland. År 2018 trädde <i>Lag om yrkesutbildning 531/2017</i> i kraft. Yrkesutbildningsanordnarna i Finland fick en helt ny lagstiftning som styr verksamheten. Lagstiftningen, förordningen och anvisningarna var omfattande och innebar stora förändringar. Yrkesutbildningsreformen har även fått utstå omfattande kritik. Yrkesutbildningsrektorn leder verksamheten vid läroanstalterna inom andra stadiets yrkesutbildning. Därigenom har rektorn inom yrkesutbildningen en central position i ledandet av den policystyrda förändring yrkesutbildningsreformen innebar för yrkesutbildningsanordnarna. Syftet med avhandlingen är att belysa rektorers ledande av yrkesutbildning i samband med en reform. Avhandlingens forskningsfrågor är: 1) <i>Hur uppfattar rektorer yrkesutbildningsreformen 2018?</i> 2) <i>Hur uppfattar rektorer sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet?</i> Avhandlingens forskningsansats är fenomenografisk och data har insamlats genom halvstrukturerade temaintervjuer med fem yrkesutbildningsrektorer. Datat har analyserats, kategoriserats och redovisas som kvalitativa resultat. Resultaten diskuteras i relation till avhandlingens teoretiska referensram innehållande tidigare vetenskaplig forskning. Resultaten visar att rektorerna uppfattar att yrkesutbildningsreformen är en individualisering av utbildningen. Rektorerna uttrycker uppfattningar om att reformen är en dynamisk integrering av arbetsliv och yrkesutbildning. Rektorerna uppfattar att yrkesutbildningsreformen är en effektivitetsbaserad ekonomisering av styrningen. De uppfattar också att yrkesutbildningsreformen är en harmonisering av yrkesutbildningens strukturer. Rektorerna uppfattar även att yrkesutbildningsreformen är en kapplöpning och en förklädd detaljstyrning. Vidare visar resultaten att yrkesutbildningsrektorerna uppfattar att sina roller i ledningen av reformarbetet är dirigent av helheten, tolk av myndighetsdirektiv, pedagogisk ledare, möjliggörare och nätverkare. De uppgifter rektorerna uppfattar sig ha i ledningen av reformarbetet är att: ha en helhetsbild av verksamheten, leda strategiskt, förvärva kunnande, mediera kunnande, coacha/handleda personalen, leda kompetensutvecklingen, skapa verksamhetsförutsättningar, koordinera verksamhet samt skapa och arbeta i nätverk. Sammanfattningsvis är rektorernas uppfattningar av yrkesutbildningsreformen generellt i linje med dess avsikt, att rektorerna uppfattar att reformen är en kapplöpning och en detaljstyrning avviker dock från reformens avsikt. Yrkesutbildningsrektorernas roller och uppgifter i ledningen av reformen motsvarar huvudsakligen resultaten i tidigare forskning, anmärkningsvärt är att rektorerna uppfattar att de själva behöver förvärva kunnande för att leda reformarbetet och att de betonar att skapa nätverk och att arbeta i nätverk är en central uppgift i reformledningen.	
Sökord/indexord	
Yrkesutbildning, utbildningsreform, rektorer, reformledning	

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Syfte, forskningsfrågor och avgränsningar	4
1.2 Bakgrund, begrepp och tidigare forskning	5
1.3 Avhandlingens disposition	9
2 Yrkesutbildning	11
2.1 Upprätthållande och förverkligande av yrkesutbildning	11
2.2 Yrkesutbildning i Finland	14
2.3 Yrkesutbildningsreformen	15
2.4 Kritiska röster om yrkesutbildningsreformen	18
3 Att leda utbildning under reform	22
3.1 Utbildningsreform	22
3.2 Rektors position	24
3.3 Ledande av utbildning	28
3.4 Rektors roller och uppgifter vid ledningen av förändring	31
4 Metodredovisning	37
4.1 Fenomenografin som forskningsansats	37
4.2 Intervju som datainsamlingsmetod	39
4.2.1 Urval och avgränsning	41
4.2.2 Genomförande av datainsamling	42
4.3 Analys av insamlat datamaterial	44
4.4 Kvalitet, validitet och etiska aspekter	46
5 Resultatredovisning	50
5.1 Hur uppfattar rektorer yrkesutbildningsreformen?	50
5.1.1 Individualisering av yrkesutbildningen	51
5.1.2 Dynamisk integrering av arbetsliv och yrkesutbildning	53
5.1.3 Effektivitetsbaserad ekonomisering av styrningen	55
5.1.4 Harmonisering av yrkesutbildningens strukturer	57
5.1.5 Kapplöpning	59
5.1.6 Förklädd detaljstyrning	60
5.2 Hur uppfattar rektorer sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet?	62
5.2.1 Dirigent av helheten	63
5.2.2 Tolk av myndighetsdirektiv	64
5.2.3 Pedagogisk ledare	66
5.2.4 Möjliggörare	68
5.2.5 Nätverkare	70
6 Resultatdiskussion	73
6.1 Hur rektorer uppfattar yrkesutbildningsreformen	73
6.2 Hur rektorer uppfattar sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet	76
6.3 Övergripande resultatanalys	81
7 Sammanfattande diskussion	84
7.1 Avslutande diskussion	84
7.2 Metoddiskussion	86
7.3 Förslag på fortsatt forskning	87
Litteraturförteckning	89
Bilagor	93

Figur-, tabell- och bilageförteckning

Figurer

<i>Figur 1:</i>	Kunnande och kunskap enligt Gunter (2005, s. 170.)	5
<i>Figur 2:</i>	Higher education curriculum leadership as a multi-level and multi-actor fenomenon enligt Uljens och Elo (2019, s. 5.)	25
<i>Figur 3:</i>	Utbildningsledarskap inom andra stadiets yrkesutbildning som ett fenomen med flera nivåer och påverkande aktörer	27
<i>Figur 4:</i>	Yrkesutbildningsrektorers roller vid läroplansreform enligt Hsiao et al. (2008.)	33

Tabeller

<i>Tabell 1:</i>	Markowitschs och Wittings (2019 s. 34) översikt över typiska drag enligt de fyra typerna av lärande i arbetslivet	13
<i>Tabell 2:</i>	Undersökningens resultat kategorier	50
<i>Tabell 3:</i>	Rektorers uppfattningar av yrkesutbildningsreformen	51
<i>Tabell 4:</i>	Rektorers uppfattningar av sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet	63
<i>Tabell 5:</i>	Rektorers uppfattning av sina roller i ledningen av yrkesutbildningsreformen i relation till tidigare forskning av Hsiao et al. (2008)	78
<i>Tabell 6:</i>	Rektorers uppfattning av sina roller i ledningen av yrkesutbildningsreformen i relation till tidigare forskning av Hall et al. (2013), Ekholm et al. (2000) och Hsiao et al. (2008)	79
<i>Tabell 7:</i>	Rektorers uppfattning av sina uppgifter i ledningen av yrkesutbildningsreformen i relation till tidigare forskning av Hsiao et al. (2008)	80

Bilagor

<i>Bilaga 1:</i>	E-postmeddelande till informanter	93
<i>Bilaga 2:</i>	Blankett för informerat samtycke	94
<i>Bilaga 3:</i>	Intervjuguide	95

1 Inledning

Samhället förändras i rask takt och att leda förändring är en bestående del av ledarskapet idag. Utbildad arbetskraft är viktig för att upprätthålla och förbättra konkurrenskraften i en alltmer global ekonomi. Skolor, högskolor och universitet förbereder människor för anställning i en snabbt föränderlig miljö. (Bush, 2008.) Idag har utbildning enligt Uljens (2015a, s. 1) en speciell position som utvecklare av samhället. Reform av utbildning används av politiska aktörer som verktyg för att skapa förändring och i Finland verkar utbildningsreformer gå hand i hand med samhällets utveckling (Moos, 2013, s. 213–223.) Utbildningen i Finland anses ha en avgörande roll som en del i den allmänna samhällsutvecklingen (Riksu, Kanervio & Pulkkinen, 2016, s. 66.) Vilka roller och vilka uppgifter ledare uppfattar att de har i drivandet av planerad förändring är grunden för forskningsintresset i denna avhandling.

Avhandlingen riktar blicken mot den stora reform av yrkesutbildningen som genomfördes i Finland 2018 och undersöker rektorers uppfattningar av yrkesutbildningsreformen och deras uppfattningar av sina roller och uppgifter i ledningen av förändringen reformen förde med sig. Uljens refererar till OECD:s rapport ”Improving school leadership, education and training policy” (2008) där det sägs att nyckeluttryck i dagens postindustriella globala informations- och kunskapssamhälle är ”innovationsbaserad produktivitetsutveckling” och ”kompetensbaserad konkurrenskraft” (Uljens, 2015a, s. 1.) Detta genomsyrar den reform av yrkesutbildningen som gjorts i Finland och enligt vilken yrkesutbildningen idag arbetar med att utveckla sin verksamhet i enlighet med.

Begreppet yrkesutbildning är inte enkelt att definiera då utbildningen organiseras på nationell nivå, vilket således gör att det internationellt sett finns skillnader i upprätthållande och förverkligande av yrkesutbildning. Gonon (2014, s. 1–6) lyfter fram två olika sätt som länder i huvudsak arrangerar yrkesutbildning på och han definierar yrkesutbildning ur upprätthållarperspektiv. Dels finns det nationer vars yrkesutbildningssystem domineras av lärande i skolan, dels finns det en typ av yrkesutbildning där tyngdpunkten ligger på lärande i arbetslivet. Modellen för upprätthållande med fokus på lärande i arbetslivet är idag den ideala formen av yrkesutbildning anser Gonon. (Gonon, 2014, s. 1–13.)

Att svara mot arbetslivets ständigt föränderliga behov och utvecklandet av yrkeskunnande i olika former enligt individernas behov är yrkesutbildningens uppdrag i Finland. (Utbildningsstyrelsen, 2019c.) Ett av spetsprojekten i Juha Sipiläs regeringsprogram var yrkesutbildningsreformen. Regeringen gav riksdagen lagförslaget om den förändrade yrkesutbildningslagen å 2017 (RP39/2017.) Yrkesutbildningsreformen avsågs förnya finansieringssystemet, styrningen, verksamhetsprocesserna, examenssystemet och anordnarstrukturen för yrkesutbildning (Undervisnings- och kulturministeriet, 2015.) Yrkesutbildningsreformen och därigenom *Lag om yrkesutbildning* 517/2017 trädde i kraft i början av år 2018.

Hsiao, Chen och Yang (2008) använder Hsiao, Ho, Shih, och Huangs (2003) klassificering av reformarbete i fyra faser för att synliggöra reformarbetets olika delar nämligen planering, design, implementering och utvärdering. Yrkesutbildningen i Finland kan idag anses vara i den tredje implementeringsfasen på väg mot den fjärde utvärderingsfasen. Förändringen yrkesutbildningsreformen innebär för utbildningsanordnarna kunde vid första anblick kategoriseras som reaktiv, där externa krafter har dikterat utgångspunkten. Element av delaktighet i reformarbetet finns dock då den nationella övergripande nivån samarbetat lokalt med läroanstalterna, arbetslivet och den undervisande personalen. Denna typ av reformmodell inom utbildning benämns av Pietarinen, Pyhäntö och Soini (2017, s. 26–27) som en ”topp- och bottenstyrd” reformmodell. I förverkligandet av nationellt läroplansarbete blir det tydligt att utbildningssektorns professionella expertis med dess erfarenheter och åsikter erkänns av politiken (Uljen & Nyman, 2015, s. 35.)

På läroanstaltsnivå leds reformarbetet av rektorer men detta är enbart en del av rektorers komplexa arbetsbild. Att som rektor leda utbildning betyder att arbeta i en komplex och dynamisk verklighet som är mångtydig och tvetydig och där det normala tillståndet är förändring (Augustinsson & Brynolf, 2009, s. 9.) Inom alla utbildningsstadiet i Finland finns det rektorer som leder verksamheten och kraven på deras behörighet för uppdraget anges i lagstiftningen och samma krav gäller oavsett om man arbetar inom den grundläggande utbildningen eller andra stadiets utbildning. Rektorerne kunde därigenom antas vara en homogen grupp vars arbetsbild ser likadan ut oberoende av arbetsgivare. Detta stämmer dock inte eftersom rektorernas uppgift bestäms på arbetsgivarnivå och vad den innefattar och hur verksamheten som leds är organiserad varierar stort. Således kan en rektor inom den grundläggande utbildningen ha en helt annan arbetsbild än en rektor inom andra stadiets yrkesutbildning. Även inom de olika utbildningsstadierna ser arbetsbilderna rektorerne emellan olika ut. Gemensamt för rektorer är ändå att de leder

utbildning och därigenom även förändring. Tre huvudsakliga praktiker inom verksamhetsutveckling bland rektorer kan på basis av tidigare forskning skönjas: att utmana lärare och aktivt driva planerade förändringsarbeten, att förvalta och administrera samt att stöda och organisera för lärarna. (Nehez, 2017, s. 3.)

I avhandlingen tas fasta på rektorers uppfattningar av sina roller och uppgifter i ledningen av förändring där yrkesutbildningsreformen är den reform som bidrar till avhandlingens avgränsning. Hsiao et al. (2008) belyser ledarskapets taktik vid läroplansreform inom yrkesutbildningen. Ledarskapet av yrkesutbildning i samband med en reform innefattar enligt dem att skapa skolans vision, bygga organisatorisk verksamhet och att tillgängliggöra och integrera resurser. Det innefattar också att facilitera koordinering och kommunikation. I ledarskapet av yrkesutbildning som reformeras inbegrips också att leda utarbetandet av en plan för genomförande av läroplanen lokalt, att skapa förutsättningar för läroplansspecialisering inom personalen och att bygga verksamhetskultur. Att lösa problem vid implementeringen samt att övervaka och främja läroplansutvärdering är också en del av ledarskapet av yrkesutbildning under reform enligt Hsiao et al. (2008). Yrkesutbildningsrektorer måste vara både ledare och chefer vid arbetet med en läroplansreform. (Hsiao et al., 2008, s. 682–684.)

Rektorers ledarskap i allmänhet och inom yrkesutbildning i synnerhet ligger i mitt intresse då jag själv arbetar inom fältet som utbildningskoordinator. I avhandlingen behandlas yrkesutbildning och yrkesutbildningsreformen teoretiskt. Yrkesutbildningsreformen behandlas så väl ur ett övergripande perspektiv som genom mer subjektiva och kritiska röster som lyfts fram i media. Då jag undersöker rektorers uppfattningar av yrkesutbildningsreformen och av sina roller och uppgifter i ledningen av den förändring lagen om yrkesutbildning förutsätter, behandlas även på ett allmänt plan utbildningsreform, rektorers position, ledande av utbildning och rektorers roller och uppgifter vid ledningen av förändring. I undersökningen synas rektorers uppfattningar av yrkesutbildningsreformen och deras uppfattningar av sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet.

Yrkesutbildningsreformen har fått kritik från många håll och tiden efter dess ikraftträdande har varit fylld av utmaningar. Genom att syna yrkesutbildningsreformen ur rektorsperspektiv bidrar avhandlingen förhoppningsvis till en fördjupad förståelse gällande de problem och utmaningar reformen medfört och belyser samtidigt även det som rektorerna uppfattar som goda sidor i yrkesutbildningsreformen. I avhandlingen åskådliggörs rektorers uppfattningar av sina roller

och uppgifter i ledningen av arbetet med reformen för att utröna och klargöra hur rektorer uppfattar att de arbetar med att leda reformen, vilka roller de har och vilka uppgifter de ser som sina. Detta för att skapa en bild av rektorernas uppfattningar av ledningen av yrkesutbildningsreformen.

1.1 Syfte, forskningsfrågor och avgränsningar

I avhandlingen undersöks fenomenet ledares uppfattningar av planerad, policystyrd förändring och deras uppfattningar av sina roller och uppgifter i ledningen av detta reformarbete. Avhandlingens kontext återfinns i yrkesutbildningen och perspektivet är rektorernas. Syftet med avhandlingen är att belysa rektorers ledande av yrkesutbildning i samband med en reform.

Avhandlingens forskningsfrågor är:

- 1) Hur uppfattar rektorer yrkesutbildningsreformen?
- 2) Hur uppfattar rektorer sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet?

Avhandlingens forskningsansats är fenomenografisk. Data har insamlats genom halvstrukturerade temaintervjuer. Data har analyserats och redovisas som kvalitativa resultat. Resultaten sätts i relation till avhandlingens teoretiska referensram innehållande tidigare forskning inom området. Den första forskningsfrågan söker rektorers uppfattningar och utfallsrum med tanke på hur rektorer ser på yrkesutbildningsreformen. Forskningsfråga två syftar till att finna rektorers uppfattningar, beskrivningar och utfallsrum i uppfattningarna av sina roller och uppgifter i ledningen av förverkligandet av yrkesutbildningsreformen.

Målet med avhandlingen är att studera rektorers uppfattningar av sin ledarskapspraktik vid planerad förändring, i det här fallet i ljuset av yrkesutbildningsreformen 2018. Detta för att bidra till ökad förståelse för rektorers syn på sina roller och uppgifter i ledningen av en policystyrd förändring.

Inom forskningsfältet för utbildningsledarskap har det forskats mycket kring rektorer. Saarukka (2016) säger att om perspektivet är hur ledarskapet utövas riktas fokus mot rektorn som person medan forskning på ledarskap i ett helhetsperspektiv berör den position som rektor innehar som

ledare av skolans verksamhet och personalen. Att i avhandlingen använda den obestämda formen rektor är således ett medvetet val. Avhandlingen avser inte beskriva rektorns personlighet eller egenskaper hos personer som är rektorer. Avhandlingen synar den yrkesmässiga positionen en rektor har samt rektorers roller och uppgifter vid planerad förändring, snarare än rektor som person. Avhandlingen behandlar dock inte på ledarskapet ur ett helhetsperspektiv, utan fokus sätts på att granska rektorers egen uppfattning av ledning av yrkesutbildningsreformen.

1.2 Bakgrund, begrepp och tidigare forskning

Redan 1980 identifierade Baron fyra positioner för att föra utbildningsledarskapet som forskningsfält framåt. Gunter (2015, s. 169–170) beskriver dessa positioner och hävdar att Barons arbete är grundläggande för forskningsfältet och att det fortsättningsvis påverkar hur forskning bedrivs inom fältet. De fyra positioner Baron urskilde var att forska för att förstå, policybaserad forskning, forskning i administrativ struktur och process samt utvärderande forskning. Från dessa fyra positioner har forskningsfältet utvecklats och Gunter har tillsammans med Ribbins framlagt en ny typologi för att beskriva fältet. Denna typologi presenteras i Figur 1 och figuren öppnas upp och relateras till avhandlingens tematik i texten efter figuren.

Aktiviteter			
Utmaning	Förstå betydelser <i>Konceptuella:</i> utmana och utveckla förståelser för ontologi och epistemologi <i>Beskrivande:</i> utmana och utveckla förståelser för aktivitet och handlingar	Förstå upplevelser <i>Humanistiska:</i> samla och använda erfarenheter för att förbättra praktiker <i>Eстетiska:</i> uppskatta och använda konsten för att framhäva praktiker	Tillgång
	Arbeta för förändring <i>Kritiska:</i> synliggöra och befria utövare från orättvisa <i>Axiologiska:</i> klargöra värden och värdekonflikter för att stöda det som är rätt	Skapa förändring <i>Utvärderande:</i> mäta påverkan av rollbefogenheter på resultat <i>Instrumentella:</i> förse strategier och taktik för organisatorisk effektivitet	
Handlingar			

Figur 1: Kunnande och kunskap enligt Gunter (2005, s. 170.)

Figur 1 använder Gunter (2005) för att illustrera forskningsfältet och ge redskap för forskare att dels planera och utföra forskning inom området, dels kritiskt analysera tidigare forskning. På den vertikala axeln läggs aktiviteter och handlingar som motpoler, detta trots att planering av verksamhet inte är motsats till genomförande. Aktiviteter handlar om att människan använder

sina olika mentala tillgångar för att tolka omvärlden och därigenom reagera lämpligt på den. Handlingar å sin sida är konkret förverkligande av verksamhet. Den horisontella axeln i figuren visar att Baron angeläget strävar efter att möjliggöra för praktiker att fokusera på mening. Samtidigt som praktikerna tillgängliggör sin praktik genom att beskriva den är Baron också mån om om att praktiken skall utmanas med frågor. (Gunter, 2005, s. 170–172.)

Att förstå betydelser handlar om konceptuella och beskrivande ingångar i forskningsfältet gällande att förstå kunskap och kunnande. Kognitivt och emotionellt arbete i människans medvetande är en aktivitet långt från praktiska handlingar. Vid forskning ur positionen att förstå betydelser frågar forskaren till exempel Vad betyder lärande? Hur vet hen det här och kan hen veta det annorlunda? Att arbeta för förändring problematiserar handlingar och söker svar på varför hen gör saker så som hen gör dem och hur hen kan göra dem bättre, detta för att uppnå socialt hållbara och moraliska ståndpunkter. Att förstå erfarenheter belyser även liknande problematik men ur synvinkeln att förbättra praktiker, dock ligger tyngdpunkten i positionen i att identifiera praktiker och även i hur konst kan belysa och framhäva praktiker. Skapandet av förändring är utvärderande och instrumentellt och tyngdpunkten ligger på att säkra resultat. Forskare frågar sig vid positionen att skapa förändring hur gör hen det hen måste göra och hur mäter man vad hen har levererat? (Gunter, 2005, s. 170–172.)

Avhandlingens syfte, att belysa rektorers ledande av yrkesutbildning under reform återfinns mellan områdena ”Förstå betydelser” och ”Förstå upplevelser”. Avhandlingen är beskrivande och målsättningen är att utveckla förståelser för rektorers handlingar samtidigt som den är humanistiskt inriktad då jag vill samla erfarenheter. Det vore djärvt att på basis av den fenomenografiska forskningsansatsen hävda att avhandlingen avser förbättra praktiker. Avhandlingen syftar inte till att bidra med förbättring, samtidigt som behållningen för läsaren av avhandlingen kan tänkas vara utvecklandet av tankeprocesser som leder till förbättring.

Gunter (2005) beskriver att intresset inom forskningsfältet kring ledarskap av utbildning omfattar:

- De som lär sig (Vem är de? Hur upplever de lärande? Hur och varför utvecklas de?)
- Personalen (Vem är de? Hur upplever de sitt arbete? Hur och varför utvecklas de?)
- Organisationen (Vilka formella strukturer finns det i uppdelningen av arbete? Hur och varför fungerar de?)
- Kulturer (Vilka informella strukturer finns? Hur och varför fungerar de?)

- Gemenskaper (Vilka direkta och indirekta påverkare och deltagare finns det på den lokala nivån? Hur och varför deltar de?)
- Staten (Vad är meningen med skolor och utbildning? Hur är skolan kopplad till medborgarskap och demokratisk utveckling?)
- Kontakter (Hur är lokala, regional, nationella och internationella gemenskaper sammankopplade? Vilken påverkan har detta och varför har det påverkan?)

(Gunter, 2005, s. 165–168.)

I relation till Gunters (2005, s. 168) förslag på fokusområden inom utbildningsledarskapsforskningen är jag i avhandlingen intresserad av organisationen och gemenskaper. Rektorer ses då som en del av organisationen då de inte kan placeras i intresseområdet personalen.

Begrepp

Utbildningsanordnare

Med utbildningsanordnare menas en instans vars uppgift är att anordna utbildning. Inom den grundläggande utbildningen är utbildningsanordnaren ofta en kommun. (Finlands officiella statistik, 2019.) Utbildningsanordnarens uppdrag definieras inom yrkesutbildningen i Undervisnings- och kulturministeriets (UKM) tillstånd att anordna utbildning. Kommuner, samkommuner, registrerade sammanslutningar eller stiftelser kan vara utbildningsanordnare av yrkesutbildning. Genom beslut av UKM kan också yrkesutbildning ordnas med stöd av ett fördrag som Finland ingått eller vid en statlig läroanstalt. (Finlands officiella statistik, 2019.)

Rektor

Behörighetsvillkor för rektor fastställs i *Förordning om behörighetsvillkoren för personal inom undervisningsväsendet* 14.12.1998/986. Rektorn skall ovillkorligen uppfylla följande villkor för behörighet:

”Högre högskoleexamen, behörighet som lärare för utbildningsformen i fråga, tillräcklig arbetserfarenhet av läraruppgifter, utmärkt förmåga att använda läroanstaltens undervisningsspråk i tal och skrift samt examen i undervisningsförvaltning enligt av Utbildningsstyrelsen godkända grunder, slutförda studier i undervisningsförvaltning omfattande minst 25 studiepoäng eller minst 15 studieveckor som ordnas vid ett universitet eller på annat sätt inhämtad kännedom om undervisningsförvaltning. Dessutom iakttas vid jämförelsen av formellt behöriga sökande innehållet i 125 § i grundlagen, dvs. vid jämförelsen beaktas skicklighet, förmåga och beprövad medborgerlig dygd.”

Rektorns arbetsuppgifter eller uppdrag bestäms på utbildningsanordnarnivå och kan därför se olika ut för olika rektorer, också inom samma utbildningsnivå.

Läroanstalt

En läroanstalt är en administrativ enhet som har en rektor eller annan chef med underlydande lärare och annan personal. (Finlands officiella statistik, 2019.)

Anordnartillstånd för yrkesutbildning

UKM beviljar tillstånd att ordna examina och utbildning och detta benämns inom andra stadiets yrkesutbildning anordnartillstånd. Bland annat vilka examina som utbildningsanordnaren har rätt att bevilja och ordna examensutbildning för anges i anordnartillståndet. (*Lag om yrkesutbildning*, 531/2017, 22 §.)

Rektor inom yrkesutbildningen

I det trettonde kapitlet § 118 Personal i *Lag om yrkesutbildning* 531/2017 sägs att varje läroanstalt och verksamhetsställe där yrkesutbildning ordnas skall ha en behörig rektor eller annan föreståndare som svarar för verksamheten. Kraven för behörighet fastlås för yrkesutbildningsrektor i *Förordning om behörighetsvillkoren för personal inom undervisningsväsendet* 14.12.1998/986, samma behörighetsvillkor gäller för rektorer oavsett undervisningsstadiet. Likaledes beslutar utbildningsanordnaren om rektorns arbetsuppgifter eller uppdrag också inom andra stadiets yrkesutbildning.

Tidigare forskning

Augustinsson och Brynolf (2009) beskriver rektorers arbetsuppgifter så att de under en dag kan omfatta så paradoxalt olika ärenden som dålig potatis på skollunchen, barnskyddsärenden och ett läckande tak på skolbyggnaden. De frågar sig om det ens är möjligt att utöva någon form av ledarskap i en verksamhet där ledaren är den som ska ta ansvar för i princip allt som kan hända. Rektorers ledarskap kan enligt Johansson, Erlandsson och Dåderman (2014) i yrkesutbildnings-sammanhang generellt ses som tudelat då rektorn skall vara både pedagogisk ledare och samtidigt traditionell chef.

Genom empiriska studier bland rektorer för gymnasieutbildning i Sverige har Johansson et al. (2014) kunnat skönja något som de benämner som en ledarskapsparadox. De beskriver att det är paradoxalt att i en organisation som är politiskt styrd (på många olika nivåer) kunna vara en pedagogisk ledare och samtidigt en traditionell chef. Rektorer har både ett chefsansvar gällande ekonomin samt ett ledarskap med ansvar för utveckling av skolan, vilket enligt Johansson et al. (2014) i sig innebär en motsägelse. Att som ledare med en stram budget leda verksamheten så att personalen, kollegorna, den överordnade chefen samt den politiska ledningen är nöjda ställer

höga krav på rektorn. Denne bör ha förmåga att förutse nya händelser, hantera problem i stunden och genom egna erfarenheter stöda lärandet hos organisationen. Rektors arbete illustreras av Johansson et al. (2014) i en hypotetisk arbetspsykologisk modell där ”ledarskapsideal”, ”kollegialt stöd”, ”ledarskap i en föränderlig organisation” och ”begränsat utrymme för reflektion” alla är delar av rektors omfattande och splittrade arbetsbild. (Johansson, Erlandsson & Dårderman, 2014.)

Forskningen gällande ledarskap inom yrkes- och vuxenutbildning i Finland är enligt Saarukka (2017, s. 31–34) begränsad. Hon lyfter i sin doktorsavhandling fram Ahonens (2008) och Hänninens (2009) avhandlingar som unika eftersom bägge framhåller resultat som sammansmälter aspekter av rektorn som individ och identifierar personlighetsrelaterade frågor mer tydligt än annan finsk forskning. (Saarukka, 2017, s. 31–34.) Dessa exempel på forskning som utförts i liknande kontext som i denna avhandling används för att visa på diversiteten i fokuset på forskning vad gäller rektors ledarskapspraktiker i yrkesutbildningskontext. Samtidigt visas på behovet av den tydliga beskrivningen och positioneringen av forskningsintresset i avhandlingen.

I följande kapitel definieras yrkesutbildning, både ur ett generellt perspektiv och i finländsk kontext. Även yrkesutbildningsreformen som yrkesutbildningen i Finland de senaste åren genomgått presenteras i följande kapitel. Yrkesutbildningsreformen behandlas först ur en övergripande och objektiv synvinkel och sedan redogörs för kritiska åsikter om yrkesutbildningsreformen som uttryckts i media.

1.3 Avhandlingens disposition

Inledningsvis ges läsaren en helhetsbild av det avhandlingen avser beskriva och undersöka. I inledningen uttrycks även det problem som avhandlingen tar avstamp från, den kritiserade yrkesutbildningsreformen. Avhandlingens syfte fastläs därefter och forskningsfrågorna uttalas. I kapitel 1.3 Bakgrund, begrepp och tidigare forskning positioneras avhandlingen inom forskningsfältet, initiala begreppsliga definitioner som behövs för läsarens förståelse görs och tidigare forskning presenteras. Yrkesutbildningen beskrivs i det andra kapitlet ur övergripande perspektiv och finländskt perspektiv. I kapitel två presenteras också huvuddragen i yrkesutbildningsreformen i Finland år 2018 och kritik mot yrkesutbildningsreformen refereras. Avsikten

med det andra kapitlet är således att ur teoretisk synvinkel beskriva den verksamhet var i rektorers vars ledning avhandlingen intresserar sig för verkar och den specifika förändring avhandlingen genom undersökningen avser syna.

I kapitel tre övergår avhandlingen till att behandla ledning av utbildning under reform och kapitlet byggs upp från teoretiska modeller för utbildningsreformer, via en beskrivning av ledarskapets fördelning inom utbildning till att beskriva utbildningsledarskap och rektorers roller och uppgifter vid ledning av förändring. Med det tredje kapitlet avser avhandlingen bidra till läsarens förståelse för rektorers position och deras uppgifter i reformkontext för att undersökningens resultat på ett djuplodande sätt skall kunna bidra till ytterligare fördjupning av läsarens förståelse.

Metodredovisningen i kapitel fyra inleds med en redogörelse för fenomenografin som forskningsansats och intervju som datainsamlingsmetod. Urval av informanter, genomförande av datainsamling och analys av insamlat datamaterial redogörs för därefter. Även avhandlingens kvalitet, validitet och etiska aspekter lyfts upp i kapitlet. I det femte kapitlet redovisas resultatet av den fenomenografiska undersökningen, resultatet redovisas i underkapitel 5.1 och 5.2 enligt forskningsfrågorna. Underkapitlen indelas ytterligare i de resultatkategorierna som framträtt ur datamaterialet.

I det sjätte kapitlet förs en resultatdiskussion där resultatet diskuteras i relation till tidigare forskning och vetenskaplig teori. Resultatdiskussionens underkapitel omfattar 6.1 gällande den första forskningsfrågan och 6.2 gällande den andra forskningsfrågan samt 6.3 där en mer övergripande, djupgående resultatdiskussion förs. Avslutningsvis diskuteras avhandlingen i kapitel sju, sammanfattande diskussion. Genom underkapitel 7.1 förs en avslutande diskussion, avhandlingen i helhet diskuteras. I underkapitel 7.2 diskuteras metodvalet och -användningen och avslutningsvis redogörs i underkapitel 7.3 förslag på fortsatt forskning.

2 Yrkesutbildning

Björk-Åman (2013, s. 20) slår fast att en allmängiltig definition på yrkesutbildning är svår att ge då yrkesutbildning är ett begrepp med många dimensioner. Björk-Åman (2013, s. 20) fortsätter med att syna den engelska definitionen Vocational Education and Training (VET) och skildrar den som innehållande beskrivande karaktäristika av yrkesutbildningen, det handlar inte bara om undervisning utan också om övning eller träning till ett yrke. I kapitel två definieras yrkesutbildningen och dess särdrag ur ett helhetsperspektiv, vidare beskrivs yrkesutbildningens plats i utbildningssystemet i Finland och dess uppdrag. I kapitlet presenteras sedan yrkesutbildningsreformen 1.1.2018 och den utvärdering av reformens utfall som gjorts på statlig nivå. Avslutningsvis redogörs för kritik som riktats mot yrkesutbildningsreformen.

Att avhandlingen brett beskriver yrkesutbildning avser ge läsaren en inblick i den kontext vari rektorerna vars uppfattningar avhandlingen undersöker verkar. Vidare är avhandlingen tvungen att presentera yrkesutbildningsreformen på ett så objektivt sätt som möjligt, för att de uppfattningar av den som rektorerna uttrycker skall kunna relateras till något. Källorna som används vid beskrivningen av yrkesutbildningsreformen är alla av statligt ursprung, vilket ger underkapitlet en refererande karaktär. Den statliga nivån styr ytterst yrkesutbildningen genom sin lagstiftande roll, därför ser avhandlingen dessa källor som de mest objektiva tillgängliga. För att ytterligare lyfta fram problemet avhandlingen undersöker presenteras i underkapitel 2.4 kritik som riktats mot yrkesutbildningsreformen i media, detta underkapitel representerar mer subjektiva åsikter om yrkesutbildningsreformen ur olika perspektiv.

2.1 Upprätthållande och förverkligande av yrkesutbildning

Philipp Gonon (2014, s. 1–6) definierar yrkesutbildning ur ett upprätthållarperspektiv och lyfter fram två olika sätt som länder valt att arrangera yrkesutbildning. Han understryker att yrkesutbildning organiseras på nationell nivå. Gonon (2014) lyfter å ena sidan fram ett yrkesutbildningssystem som domineras av lärande i skolan och å andra sidan en typ av yrkesutbildning där tyngdpunkten ligger på lärande i arbetslivet. Han menar att det arbetslivsfokuserade sättet är den mest passande modellen vad gäller att uppfylla näringslivets behov och att det även passar för att hantera de ungas ”trötthet” på klassrumsbaserad undervisning. De flesta länder hade tidigare detta senare nämnda system för upprätthållande av yrkesutbildning, men systemet har

slarvats bort säger Gonon (2014). Han använder Österrike, Schweiz och Tyskland som exempel på länder som lyckats hålla kvar en arbetslivsnära yrkesutbildning och hävdar att detta nu ses som den ideala formen av yrkesutbildning.

Enligt Markowitsch och Witting (2019) kategoriseras yrkesutbildningen i Finland som ”Skol- eller universitetsutbildning” med kärnändamålen personlig utveckling och medborgarskap. Yrkesutbildningen i Finland ägs av offentliga auktoriteter eller självstyrda utbildningsinstitutioner och finansieras med statliga medel. Betänkas bör dock att finansieringen av yrkesutbildning i Finland långt är resultatbaserad vilket i sin tur gör att klassificeringen kan ifrågasättas. Detta då det i förlängningen leder till att yrkesutbildningen har ett annat slags instrumentellt värde, prestationer och feedback från arbetsliv likställs med ekonomiska medel. Lärlingssystemen som anses synnerligen framstående efter Stora recessionen återfinns inte i samma kategori som Finland utan dessa länders system (Tyskland, Österrike, Schweiz, Danmark och Nederländerna) återfinns alla i kategorin ”Professionell utbildning”. I kategorin är integration i en professionell gemenskap kärnändamålet och professionella gemenskaper bestående av arbetsgivare och fackförbund äger utbildningen och utbildningen finansieras av de professionella gemenskaperna.

I Tabell 1 presenteras Markowitsch’ och Wittings (2019) kategorisering av yrkesutbildning i Europa. Hur lärandet i arbetslivet benämns i de olika länderna i tabellen har inte översatts från engelska då brister i begreppens betydelse då hade riskerats. I den första kategorin ”Företagsutbildning” återfinns England, Wales och Nordirland. Där finansieras yrkesutbildningen av företag med offentlig medfinansiering och kärnändamålet för yrkesutbildningen är att uppfylla företagets kompetensbehov. Den andra kategorin ”Professionell utbildning” finansieras av professionella gemenskaper, det vill säga arbetsgivare. I den andra kategorin är kärnändamålet för yrkesutbildningen integration i en professionell gemenskap. Länder som hör till denna kategori är bland andra Österrike, Tyskland och Danmark. ”Skol- och universitetsutbildning” är den tredje kategorin där Finland återfinns tillsammans med Belgien, Cypern, Frankrike, Kroatien och Italien. Kärnändamålen är i kategori tre personlig utveckling och medborgarskap och utbildningen finansieras genom den statliga budgeten. Den fjärde kategorin ”Offentliga utbildningssystem” har kärnändamålet integrering och återintegrering i arbetslivet. De offentliga utbildningssystemen finansieras med statliga budgetmedel och länder som Belgien, Estland och Portugal återfinns i kategori fyra.

Tabell 1: Markowitschs och Wittings (2019 s. 34) översikt över typiska drag enligt de fyra typerna av lärande i arbetslivet

Grund	Kärn-ändamål	Ägarskap	Finansiering	Exempel
Företagsutbildning	Uppfyllande av företags kompetensbehov	Företag	Företag med offentlig medfinansiering	"Apprenticeships": Storbritannien (England, Wales och Nordirland).
Professionell utbildning	Integration i en professionell gemenskap	Professionella gemenskaper (arbetsgivare och fackförbund)	Professionella gemenskaper (arbetsgivare)	"Dual apprenticeships": Österrike. "Dual VET": Tyskland. "Apprenticeship": Danmark, Ungern, Irland. "Apprenticeship contract": Luxemburg. "Dual pathway": Nederländerna. "Upper secondary vocational programmes": Norge.
Skol- eller universitetsutbildning	Personlig utveckling och medborgarskap	Offentliga auktoriteter eller självstyrda utbildningsinstitutioner	Statlig budget	"Dual training": Belgien. "New Modern Apprenticeship": Cypern. "Apprenticeship training": Finland. "Apprenticeship contract": Frankrike. "Unified Model of Education": Kroatien. "Higher education and research apprenticeship": Italien.
Offentliga utbildningssystem	(Åter)integrering i arbetslivet	Offentlig arbetsmarknadstjänst	Statlig budget	"Part-time vocational secondary education": Belgien. "Workplace based learning": Estland. "Adult education and training": Portugal. "Professional VET programmes": Portugal.

The European Centre for the Development of Vocational Training (Cedefop), Europeiska unionens (EU) referenscenter för yrkesutbildning presenterade år 2020 scenarier för yrkesutbildningen år 2035. Scenarierna utgår från tre tyngdpunkter i yrkesutbildningen. Dessa benämns "Pluralistic", "Distinctive" och "Special-purpose". I den pluralistiska tyngdpunkten förstås yrkesutbildning som yrkesorienterat lärande i olika kontexter. Yrkesutbildningen genomförs i olika omgivningar inom ett bredare utbildnings- och övningssystem och är snarare en form av lärande än en egen sektor. Yrkesutbildningen med den pluralistiska tyngdpunkten är organiserad runt kompetenser och studiestigarna är en mängd olika, de är både skol- och arbetsplatsförlagda och starkt individualiserade. Distinkt yrkesutbildning benämns som en modern version av dagens europeiska yrkesutbildning. Yrkesutbildningen med den distinkta tyngdpunkten är en avgränsad del av utbildningssystemet där arbetsplatserna är ett integrerat element i de flesta utbildningsprogram. Yrkesutbildningen är vid denna tyngdpunkt organiserad kring yrken. Yrkesutbildning med speciell avsikt är yrkesutbildning som förstås som träning av färdigheter för och i arbetslivet och den största delen av yrkesutbildningen organiseras kring arbeten på arbetsmarknaden. Var någonstans yrkesutbildningen återfinns år 2035 mellan dessa tyngdpunkter går enbart att gissa men troligt är att yrkesutbildningen internationellt sett fortsättningsvis placerar sig lutande mot olika tyngdpunktsområden. Detta likt dagens nationellt olika sätt att upprätthålla och bedriva yrkesutbildning. (Cedefop 2020, s. 198–203.)

På basis av Gonon (2014) och Markowitsch & Witting (2019) visar avhandlingen på diversiteten i yrkesutbildningen ur ett europeiskt perspektiv för att bidra till läsarens förståelse av avhandlingens kontext. Genom Cedefops (2020) rapport gällande de tre framtidsscenarierna för

yrkesutbildning kan läsaren bilda sig en uppfattning om vad yrkesutbildningsreformen i Finland avser förbereda landets yrkesutbildning för, en lutning mot den pluralistiska yrkesutbildningen kan anses ligga närmast det som reformen kan väntas resultera i.

2.2 Yrkesutbildning i Finland

För att hitta yrkesutbildningens position nationellt beskrivs i detta underkapitel inledningsvis utbildningssystemet i Finland, för att sedan redogöra för de nationella målsättningarna med yrkesutbildning. Vidare beskrivs organiseringen av de olika nivåerna av yrkesutbildning och hur yrkesutbildningen styrs ur ett nationellt perspektiv.

Utbildningssystemet i Finland inleds med småbarnspedagogiken och därefter följer förskoleundervisning året innan barnet inleder den grundläggande utbildningen. Den nioåriga allmänbildande utbildningen (grundläggande utbildning) inleds i regel samma år som barnet fyller sju år. Andra stadiets utbildning inleds efter den grundläggande utbildningen och består av yrkesutbildning och gymnasieutbildning. Yrkesutbildningen består av grundläggande yrkesexamina, yrkesexamina och specialyrkesexamina. Med en avlagd grundexamen har man grundläggande yrkesfärdigheter för olika uppgifter inom en bransch. Yrkes- och specialyrkesexamen är yrkesinriktad tilläggsutbildning som gör det möjligt att utveckla kompetensen under karriären. Högre utbildning ges i yrkeshögskolor och på universitet. (Undervisnings- och kulturministeriet, 2019.)

Målsättningen med yrkesutbildningen är att förbättra befolkningens yrkeskunnande och att utveckla arbetslivet i enlighet med dess kompetensbehov. Yrkesutbildningen främjar sysselsättning och företagsamhet. Yrkesutbildningen stöder livslångt lärande. (Utbildningsstyrelsen, 2019c.) Yrkesutbildning på andra stadiet i Finland indelas i tre nivåer, yrkesinriktad grundexamen, yrkesexamen och specialyrkesexamen. I grundexamen lär sig studerande grundläggande färdigheter samt mer specialiserat kunnande för att kunna fungera i arbetslivet. Yrkesexamen och specialyrkesexamen fördjupar studerandes kunnande inom sin yrkesbransch. (*Lag om yrkesutbildning*, 2017, § 5.) I dagsläget finns det 160 utbildningsanordnare som anordnar andra stadiets yrkesutbildning i Finland (Opetushallinnon ohjaus- ja säätelypalvelu, 2019.)

De viktigaste påverkarna av yrkesutbildningen i Finland är Undervisnings- och kulturministeriet (UKM) samt Utbildningsstyrelsen (UBS). UKM:s uppdrag är att styra utbildningens riktning. UBS:s centrala uppgifter ligger inom utveckling av utbildningen och verkställande av

utbildningspolitik. UBS övervakar utbildningsutbud och förbereder lagförslag gällande detta. (Utbildningsstyrelsen, 2019a.) Cedefop har kartlagt och i publikationsserien Cedefop Spotlight on VET beskrivit olika länders yrkesutbildningssystem. I Finland leder UKM den nationella utvecklingen av yrkesutbildningen och är ansvarig för strategisk och normativ styrning av den. UKM fattar beslut om anordnartillstånd, vilket innefattar områden inom yrkesutbildning, examina, studerandemängd, språk, läge, uppgifter inom yrkesinriktad specialundervisning och andra ärenden. Upprätthållare av yrkesutbildning kan vara en kommun, samkommun, stiftelse, registrerad förening eller ett statligt ägt företag. Upprätthållarens uppgift är att arrangera yrkesutbildning inom sitt område vilken motsvarar den lokala arbetsmarknadens behov. Upprätthållarna beslutar självständigt om hur utbildningen arrangeras och hur studierna genomförs inom UKM:s rådande ramverk. Statsrådet fastställer yrkesutbildningens mål, examensstruktur och kärnämnen. Mer än 40 % av de som avslutat den grundläggande utbildningen i Finland inleder direkt yrkesutbildning. (Cedefop, 2019, s. 32.)

Yrkesutbildningen i Finland är alltså politiskt styrd och det folkvalda statsrådet fastställer bland annat målen. Yrkesutbildningen finansieras med offentliga medel. Upprätthållarna av yrkesutbildning har däremot en frihet i att besluta hur utbildningen genomförs på basis av de riktlinjer UKM fastställer.

2.3 Yrkesutbildningsreformen

I detta underkapitel redogörs för yrkesutbildningsreformen från regeringen Sipiläs regeringsprogram år 2015 via den proposition som framlades för statsrådet år 2017 till den lag som trädde i kraft 1.1.2018. Underkapitlet beskriver även hur utbildningsanordnarna på en operativ nivå förväntas bedriva sin verksamhet efter reformen. Räisänen och Gomans (2018) utvärdering av de politiska åtgärderna i anknytning till reformen refereras och kritik som framförts i media presenteras i slutet av underkapitlet.

Finlands regering ledd av Juha Sipilä fattade år 2015 beslut om det strategiska regeringsprogrammet. Enligt detta program skulle inom yrkesutbildningen bland annat den läroplansbaserade ungdomsutbildningen och det fristående examenssystemet (den så kallade vuxenutbildningen) sammanslås och övriga överlappningar rensas bort. Utöver detta skulle det strävas efter att öka samarbetet mellan utbildningsanordnarna och arbetslivet. Det här skulle ske genom att öka lärandet i arbetslivet och genom att uppmuntra utbildningsanordnarna till att effektivera

den egna verksamheten. Målet med programmet var att den finländska yrkesutbildningens samhälleliga betydelse skulle öka. Detta skulle förverkligas med hjälp av en reform där både finansieringen och strukturen av andra stadiets yrkesutbildning skulle förnyas. (RP 39/2017.)

Den nya lagen om yrkesutbildning trädde i kraft den 1 januari år 2018 (*Lag om yrkesutbildning* 531/2017.) Lagen har utformats i enlighet med regeringen Sipiläs centrala mål för reformen år 2015, vilket var att förnya andra stadiets yrkesutbildning för att svara mot framtidens utbildningsbehov och att omvandla andra stadiets yrkesutbildnings finansierings- och styrsystemet till en helhet (RP 39/2017.) Förändringar för yrkesläroanstalterna var bland annat att antalet examina minskades från 350 till ungefär 160 examina. Till skillnad från tidigare kan de studerande inte längre få ersättning för de perioder av lärande i arbete de gör utgående från utbildningsavtal. Tidigare användes terminologin avtal om lärande i arbetslivet då en studerande (inom läroplansbaserad utbildning) utförde praktik på en arbetsplats. Efter reformen kallas denna typ av avtal utbildningsavtal. Även efter reformen kvarstår läroavtal som en möjlig form av förvärvande av kunnande i arbetslivet. Läroavtalsutbildning förutsätter att den studerande har ett arbetsavtal med en arbetsgivare där arbetet långt motsvarar de mål för examen som fastställs i examensgrunderna. Reformen förde även med sig att det för varje studerande skall uppgöras och genom kontinuerlig uppdatering upprätthållas en personlig utvecklingsplan för kunnande (PUK). (Undervisnings- och kulturministeriet, 2015.)

I de allmänna motiveringarna i regeringens proposition till riksdagen inför reformeringen av lagen om yrkesutbildning poängteras att växelverkan mellan utbildning och arbetsliv skall intensifieras. Vidare lyftes fram att utvecklingsprogram där utbildarna uppmanas till att kompetensbaserade och kundinriktade verksamhetsprocesser bör initieras. (RP 39/2017, s. 7–8.) I den fastslagna lagen om yrkesutbildning sägs bland annat att arbetslivets behov skall beaktas i examina, utbildningar och ordnandet av dem. Vid planering, anordning, bedömning och utveckling av examina och utbildning och när kommande kompetensbehov förutses ska yrkesutbildningen samarbeta med arbetslivet. (*Lag om yrkesutbildning* 531/2017, 4 §.)

I praktiken betyder det här att arbetslivet idag förutsätts vara delaktiga i yrkesutbildningen i större omfattning än tidigare, med hjälp och stöd av läroanstalterna. Detta samtidigt som läroanstalterna i allt större utsträckning skall betjäna både arbetslivet och de studerande som kunder. Det här skall vara en situation med ömsesidig vinning mellan läroanstalter, och arbetsplatser och yrkesutbildningen skall vara kundorienterad och ske i kompanjonskap med arbetslivet.

Genomslagskraft och effektivitet betonas vid finansieringen av yrkesutbildningen i Finland. Yrkesutbildningen finansieras efter yrkesutbildningsreformen genom ett finansieringssystem som innehåller basfinansiering, prestationsbaserad finansiering och genomslagsfinansiering samt strategifinansiering. Basfinansieringen innefattar förverkligade studerandeårsverken, den prestationsbaserade finansieringen ges för avlagda examen och examensdelar, och genomslagsfinansieringen bygger bland annat på hur väl studerande placerar sig i arbetslivet eller fortsätter studera. En övergångsperiod för detta tillämpas där betydelsen av de olika finansieringsdelarna stegvis justeras, det nya finansieringssystemet har ännu inte implementerats fullt ut. Utbildningsanordnarna beviljas på årlig basis statsandelar av UKM på dessa beräkningsmässiga grunder. Strategifinansieringsandelen beviljas av UKM och grundar sig på prövning. Hur finansieringen används beslutar utbildningsanordnarna själva om. Utbildningsanordnarna skall använda finansieringen så att de mest effektivt kan nå målen och utveckla verksamheten. (Utbildningsstyrelsen, 2019c.)

Reformens målsättningar och åtgärdernas riktningar är korrekta slår Räsänen och Goman (2018) fast i den utvärdering av de politiska åtgärderna som gjorts för att utveckla en kompetensbaserad utbildning, kundorientering och effektivisering av verksamheten där fokus legat på en förutseende utvärdering av konsekvenserna av yrkesutbildningsreformen. Reformens alla målsättningar har dock inte uppnåtts ännu. Ur den kompetensbaserade utbildningens synvinkel finns utmaningar gällande utbildningsanordnarnas interna verksamhet och utvecklandet av den samt gällande samarbete mellan utbildningsanordnarna och speciellt gällande samarbete med arbetslivet. (Räsänen & Goman, 2018, s. 92.)

Räsänen och Goman har i utvärderingen som har genomförts för att kunna ligga till grund för framtida politiska beslut undersökt reformen med olika utgångspunkter och samtidigt har de forskat kring de kritiska framgångsfaktorerna och utvecklingsbehoven i reformen. Nämnas bör att projektet de arbetat inom inte enbart fokuserat på reformen år 2018 utan även på de förändringar som skedde inom yrkesutbildningen åren 2015–2018. Under den perioden inleddes redan arbetet mot den yrkesutbildningsreform som idag är ett faktum och riktningen dit yrkesutbildningen är på väg fanns redan då. Materialet har insamlats på ett mångsidigt sätt ur många olika synvinklar. Så väl ledare som lärare och studerande samt arbetslivet har hörts. Vidare har resultaten diskuterats och utvecklats via en utvärderingspanel bestående av expertis inom yrkesutbildningen. (Räsänen & Goman, 2018.) Slutsatser som Räsänen och Goman drar i utvärde-

ringsrapporten kan därför ses som hållbara. Dock var inte själva yrkesutbildningsreformen genomförd när rapporten sammanställdes vilket leder till att slutsatser om yrkesutbildningsreformens utfall ändå till viss del kan anses bygga på antaganden om framtiden.

Omfattningen av yrkesutbildningsreformen är stor, det enda som egentligen bestått är att yrkesutbildningen fortsättningsvis utbildar för och med arbetslivet. För att lagenligt kunna genomföra yrkesutbildning har utbildningsanordnarna varit tvungna att rent organisatoriskt förnya sin verksamhet. Ur rektorssynvinkel ingår i detta arbete bland annat att leda organisationens och personalens individuella kompetensutvecklingsprocesser. Av de som arbetar med yrkesutbildning idag krävs en pedagogik som sätter kunnande och kompetenser i fokus, vilket förutsätter en utvecklad syn på lärandet. Det som rektorer inom yrkesutbildning har lett är alltså en mycket omfattande förändringsprocess med omvälvande ändringar på många nivåer.

2.4 Kritiska röster om yrkesutbildningsreformen

För att även synliggöra kritik som riktats mot yrkesutbildningsreformen och visa på intresset av rektorers uppfattningar av sina roller och uppgifter i ledarskap av arbetet gällande yrkesutbildningsreformen lyfter avhandlingen fram ett urval av röster i media gällande yrkesutbildningsreformen. Detta görs även för att underbygga behovet av avhandlingen och fördjupa läsarens förståelse för avhandlingens problemformulering.

I ledartexten i Österbottens tidning 16.10.2019 säger Ann-Sofi Berger att det är skrämmande hur ivrigt rektorerna ofta förespråkar den nya yrkesutbildningen där stor del av undervisningen är arbetsplatsförlagd. Rektorerna förespråkar den inte bara av ekonomiska orsaker utan för att ”den påstås vara bra”. Berger undrar var bevisen för det här finns? Hon problematiserar lärandet i arbetslivet som ojämnt. Hon anser att studerande är olika lämpade att skaffa sig bra praktikplatser och understryker att skolans uppföljning är avgörande, detta för att man skall kunna vara säker på att de studerande faktiskt får lära sig rätt saker. (Berger, 2019.)

Enligt Jari Syrjälä, verksamhetsledare för LVI-Tekniset Urakoitsijat LVI-TU ry. betyder yrkesutbildningens utgångspunkt i arbetslivet i verkligheten att närundervisningen minimeras och de studerande skuffas ut på företagans ansvar. I tidningen Uusi Suomis nätversion skriver Olli Herrala 13.10.2019 om yrkesutbildningsreformens utfall ur VVS-branschens synvinkel. LVI-TU ry. har via en enkät kartlagt sina medlemmars åsikter om reformens utfall. I VVS-branschen

råder arbetskraftsbrist, speciellt i tätbefolkade tillväxtområden i landet vilket gjort att branschen särskilt emotsett en reform av yrkesutbildningen. Förhoppningarna om att råda bot på nyrekryteringsproblematiken har varit höga. Enligt verksamhetsledare Syrjälä sänds unga studerande nu till arbetsplatserna på praktik utan grundläggande yrkeskunnande och det förväntas att de i företagen lär sig yrket och grunderna i den egna livshanteringen. Som exempel nämner han arbetstider och menar att de unga praktikanterna kommer till praktikplatsen när det passar dem. Vidare använder de sina telefoner till spel och sociala medier så väl på pauserna som under arbetsdagen. Läroanstalterna är inte nöjda med reformen, då den förra regeringen minskade anslagen och företagen och de studerande är likaså missnöjda. Syrjälä menar att på basis av den mängd lärande i arbetslivet de studerande borde få finns inte heller arbetsplatser att utföra praktikerna på att tillgå, han uppskattar att 40–50 % av de studerande inom VVS-branschen hittar passande arbetsplatser att förvärva kunnande i arbetslivet på, resterande del av de studerande hamnar på platser som inte är helt lämpliga för förvärvande av yrkeskunnande inom VVS-branschen. (Herrala, 2019.)

I mars år 2017 undersökte Yle Uutiset kvantitativt via en enkät på internet yrkeslärares och studerandes attityder gentemot reformen. I Yle Uutisets enkät framgick en stark front av förändringsmotstånd. Vid varje frågeställning i enkäten motsatte sig över hälften av informanterna förändringen eller ansåg att målsättningarna för förändringen inte skulle uppfyllas. I enkäten svarade totalt 1570 yrkeslärare och 597 studerande. (Yle Uutiset, 2017b.)

Många yrkeslärare skrämdes av hur de fina målsättningarna i yrkesutbildningsreformen skulle kunna genomföras i praktiken. Yrkeslärarna tvivlade på att det efter reformen kommer att finnas tillräckligt med arbetsplatser för att kunna genomföra samarbetet gällande studerandes utbildning i arbetslivet i den omfattning som krävs. Vidare betvivlade informanterna i Yles undersökning att kvalitén på utbildning skulle kunna garanteras och de såg en risk i att de framgångsrika studerande skulle klara sig medan de svaga studerande skulle ”falla av vagnen”. (Yle Uutiset, 2017a.)

Minna Harjula, ledande sakkunnig vid Finlands näringsliv vill att man i stället för att diskutera mängden av lärande i arbetslivet funderar på hur yrkesutbildningen skall kunna betjäna företagens speciella behov ännu bättre, till exempel vid rekrytering och utvecklingen av kunnande under arbetskarriären. Utmaningen är förändringen av verksamhetskulturen hos läroanstalterna ansåg Harjula. Man borde enligt henne se på företagen som kunder vid sidan om de studerande.

Läroanstalterna borde inte bara skräddarsy lösningar enligt studerandes behov, utan även enligt företagens behov. (Yle Uutiset, 2017a.)

Så väl yrkeslärarna som de studerande har uttryckt kritik mot yrkesutbildningsreformen. Även arbetslivet ställer sig kritiska till om det är möjligt att förverkliga lärande i arbetslivet i den omfattning som reformen kräver. Kritik framkommer även på ett mer generellt samhällsligt plan vilket Bergers ledartext i Österbottens tidning visar. Av dessa kritiska röstfragment fastlås således behovet av avhandlingen och problemformuleringen understryks.

Kapitel 2 i korthet

I kapitlet konstateras inledningsvis att Gonon (2014) anser att den ideala formen av yrkesutbildning är arbetslivsfokuserad. Yrkesutbildningen i Finland kategoriseras av Markowitsch och Witting (2019) som "Skol- eller universitetsutbildning". Den finländska yrkesutbildningen lutar efter yrkesutbildningsreformen mot en tyngdpunkt som av Cedefop (2020) kallas pluralistisk, där yrkesutbildningen snarare ses som en form av lärande än en egen sektor, pluralistisk yrkesutbildning är kompetensbaserad och individualiserad.

Björk-Åman (2013) definierar yrkesutbildning via dess engelska benämning Vocational Education and Training som innefattande så väl utbildning som träning för ett yrke. Förbättrande av befolkningens yrkeskunnande och utveckling i arbetslivet enligt kompetensbehov är yrkesutbildningens målsättning i Finland (Utbildningsstyrelsen, 2019c.) I Finland finns tre nivåer av examina inom yrkesutbildning, grund-, yrkes- och specialyrkesexamen. Yrkesutbildningen hör till andra stadiets utbildning, innan yrkesutbildningen finns den grundläggande utbildningen och högre examina finns inom universitet och yrkeshögskola i Finland. (Undervisnings- och kulturministeriet, 2019.)

Statsrådet beslutar om yrkesutbildningens mål, examensstruktur och kärnämnen i Finland (Cedefop, 2019) och Undervisnings- och kulturministeriet styr riktningen på den nationella utvecklingen av yrkesutbildningen. Utbildningsstyrelsen övervakar utbildningsutbud och bereder lagar. Utbildningsanordnarna arrangerar yrkesutbildning enligt den lokala arbetsmarknadens behov och beslutar självständigt om hur utbildningen arrangeras och genomförs inom fastslagna ramar. (Utbildningsstyrelsen, 2019c.) Yrkesutbildningsreformen avsågs förnya andra stadiets yrkesutbildning för att svara mot framtidens utbildningsbehov och göra finansierings- och styrsystemet för yrkesutbildningen till en helhet. En allmän målsättning i Sipiläs regerings regeringsprogram var att växelverkan mellan utbildning och arbetsliv skulle intensifieras genom

yrkesutbildningsreformen. (RP 39/2017.) Vid finansieringen av yrkesutbildningen efter reformen betonas effektivitet och genomslagskraft (Utbildningsstyrelsen, 2019c.) Räsänen och Goman (2018) ser utmaningar gällande den kompetensbaserade utvecklingen och utbildningsanordnarnas interna verksamhet samt gällande samarbete mellan utbildningsanordnarna och med arbetslivet. Berger (2019) kritiserar att rektorerna förespråkar den nya yrkesutbildningen för att ”den påstås vara bra” och Yle Uutiset (2017a) påtalar ett förändringsmotstånd bland yrkeslärare och studerande.

Det andra kapitlet bidrar till att uppfylla syftet med avhandlingen, att belysa rektorers ledande av yrkesutbildning under reform. Detta genom att föra in läsaren i avhandlingens kontext. Kapitlet avser ge läsaren en bild av yrkesutbildningen och yrkesutbildningsreformen som läsaren behöver för att till fullo kunna tillgodogöra sig avhandlingen som helhet. I avhandlingen behandlas i följande kapitel att leda utbildning under reform. I avhandlingen beskrivs tillvägagångssättet vid utbildningsreform på ett teoretiskt plan. Vidare beskrivs rektorers position i ledningen av utbildning genom Uljens’ och Elos (2019) modell och ledande av utbildning behandlas ur olika synvinklar. Avslutningsvis presenteras genom bland annat Hsiao et al. (2008) forskning kring rektorers roller och uppgifter vid ledning av förändring.

3 Att leda utbildning under reform

Utbildningsreformer är ingalunda något speciellt för yrkesutbildningen. Den omfattning av yrkesutbildningsreformen som Sipiläs regering gick in för år 2017 gör ändå den till en av de största utbildningsreformerna i modern tid i Finland. Det finns tidigare erfarenheter av att leda utbildning under reform och förändringsledarskap är ett helt eget forskningsfält. I avhandlingen fokuseras på planerad förändring, reform inom utbildning och att leda detta arbete. Inom andra forskningsområden finns det även teorier och kunnande om ledarskap av förändring, men avhandlingens område har styrt de aspekter av att leda utbildning under reform som behandlas. I kapitlet presenteras teori om utbildningsreformer, rektorers positioner inom utbildning, ledande av utbildning och rektorers roller och uppgifter vid ledning av förändring. Att tillämpa teorin på ett allmängiltigt plan är ett medvetet val. Rektorers roller och uppgifter varierar bland annat mycket beroende på skolstadium och hur utbildningen är organiserad. Jag tar i avhandlingen inte ställning till detta men det är dock något läsaren behöver vara medveten om. Trots att avhandlingen undersöker yrkesutbildningsrektorers uppfattningar är det utmanande att se dessa rektorer som en homogen grupp, då variationerna i deras arbetsbilder är stora. Detta är en universell utmaning i ledarskapsforskning i allmänhet och i forskning gällande utbildningsledarskap i synnerhet.

3.1 Utbildningsreform

Att förstå arbete med reformer inom utbildning är relevant med tanke på avhandlingens tematik och i underkapitel 3.1 redogörs för reformarbetsmodeller inom utbildningssektorn. Det bästa sättet att stöda äkta förändring är att se till att reformen har tydliga mål för lärare och skolpersonal påstår Pietarinen et al. (2017, s. 25–26) och enligt dem kan reformer kategoriseras i tre olika modeller: Toppstyrd reform (Top-down), bottenstyrd reform (Bottom-up) och topp- och bottenstyrd reform (Top-down–bottom-up). I Finland styrs utbildningssystemet uppifrån, byggs upp från botten och både motiveras och stöds från sidorna (Riksu, Kanervio & Pulkkinen, 2016, s. 66.)

Sundberg (2005) anser att en central utmaning för den pedagogiska reformforskningen är att detta dominerande sätt att se på reformer (dvs. ”top-down” och ”bottom-up”) blir alltmer tvivelaktigt. Att utarbeta verktyg för att studera reformer i sin helhet för att nå bortom detta perspektiv

är aktuellt. Policyn som studeras behöver en bredare tolkningsram för att kunna definiera de samverkande faktorerna och det dynamiska spelet. Långvarigare undersökningsstrategier pekas av reformforskning ut som behövliga enligt Sundberg (2005), för att studera ”hur policy införlivas, omtolkas och så småningom institutionaliseras i skolans strukturer och kulturer”. (Sundberg, 2005, s. 12.) Han menar vidare att den empiriska forskningen kring de förändringar reformer innebär för skolan är viktig. Den sedan tidigare dominerande ramen för förståelse behöver sättas i relation till skolverkligheten och de medverkande i den över längre tid. (Sundberg, 2005.)

Hierarkisk organisering och att högre instanser kontrollerar förändringsprocessen karaktäriserar en toppstyrd reform (Gieser, 2016, s. 64–65). I ett toppstyrt tillvägagångssätt har högre instanser utvecklat nya beteenden som skolan och läraren förväntas uppvisa. Det finns ofta organisatoriska utmaningar i att hitta en framkomlig väg mellan toppstyrd administrativ kontroll och individuell självbestämmanderätt. När utbildning skall förändras är det den toppstyrda modellen som ofta använts, trots att det inte finns tillräcklig forskning som understöder dess funktion och verkningsgrad. I många skolreformstudier finns argument för att en bottenstyrd reformmodell är mer effektiv (Pietarinen et al., 2017, s. 25–26.) I en reform som är bottenstyrd kontrollerar nödvändigtvis inte högre instanser reformen utan förändringen tillåts ske på ”verkstadsgolvet”. Den här modellen betonar skolornas kapacitet och lärarnas kunnande att verkställa innovativa lösningar (Gieser, 2016, s. 64–65.)

Den tredje modellen drar nytta av de ovan nämnda modellernas styrkor och kallas topp- och bottenstyrd reformmodell. Denna modell har på senare år fått mer uppmärksamhet. Den topp- och bottenstyrda modellen skapar ett dynamiskt tillvägagångssätt där nationella strukturer byggs samman med ett brett nätverksspektrum och lokala aktörer. De lokala intressenterna kan ur sin synvinkel lära av, medskapa och utvärdera de strukturella målen ur det nationella perspektivet som förs fram. Detta är gynnsamt för reformen. Genom att använda den här modellen för reformarbete och utvecklandet av reformer vill man förstå de som är direkt påverkade av reformen och skapa en konsensus med tanke på reformens målsättning både på lokal och nationell nivå. (Pietarinen et al., 2017, s. 26–27.)

Enligt Gieser (2016, s. 64–65) är det av yttersta vikt hur reformen uppfattas och en positiv uppfattning leder till bättre resultat. För framgångsrik förändring krävs samarbete och att undervisningssektorn uppfattar reformen som meningsfull. I reformarbete inom utbildningen i Finland används ”top down-bottom up”-modellen för reformarbete. I processen använder man ett

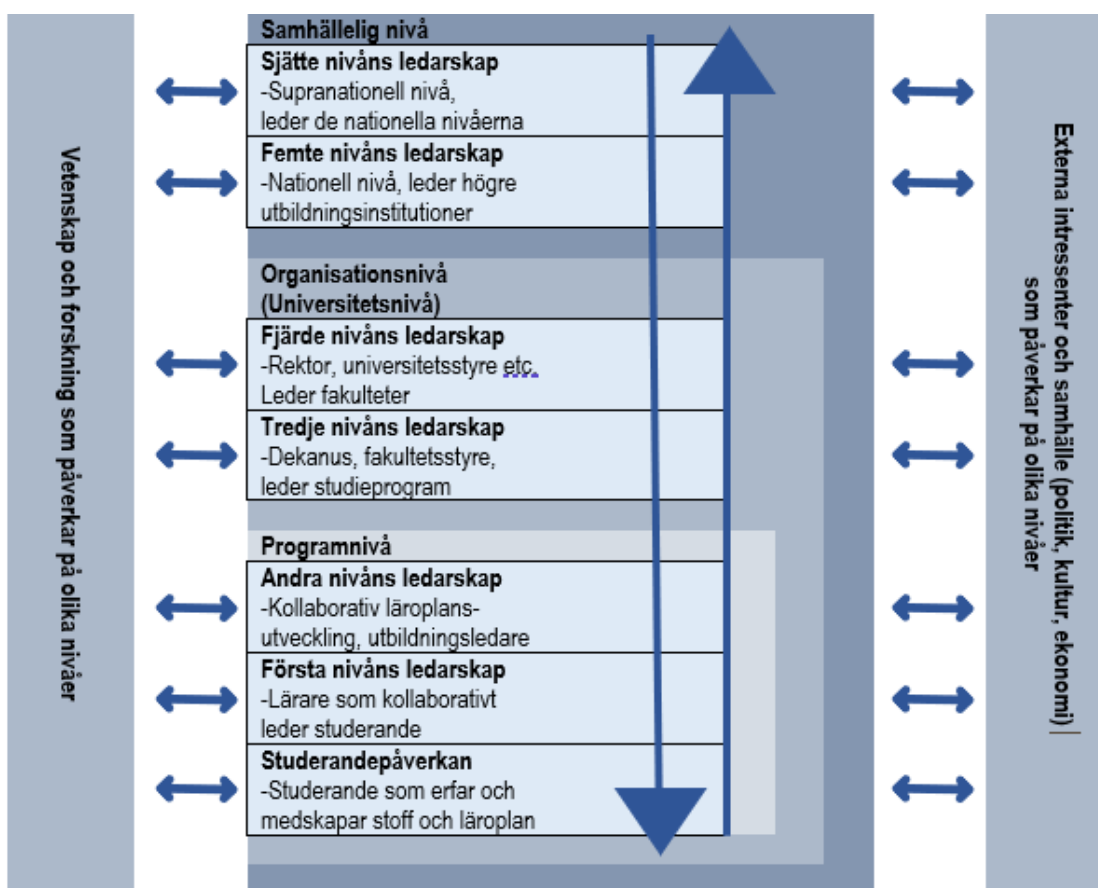
deltagande ledarskap och därigenom skapas värderingar och målsättningar som speglar visionen i de nationella styrdokumentens. (Pietarinen et al., 2017, s. 26–27.)

Precis som Sundberg (2005) konstaterar är ”top-down” och ”bottom-up” ett utmanande sätt att se på förändringar idag. Pietarinen et al. (2017) talar för en både topp- och bottenstyrd reformmodell och slår fast att denna används i Finland och att man via hur processen leds skapar värderingar och riktlinjer som återspeglar de nationella styrdokumentens. (Pietarinen et al., 2017, s. 26–27.) Gieser (2016) understryker vikten av hur reformen uppfattas av personalen.

3.2 Rektors position

I avhandlingen konstateras att ledning av utbildning är komplext. För att synliggöra mångdimensionaliteten i rektors uppdrag och rektors organisatoriska position används i underkapitel 3.2 en modell framställd av Uljens och Elo (2019) för utbildningsledarskapet inom högre utbildning. Modellen används i avhandlingen som teoretisk utgångspunkt för att belysa rektors position och uppdrag samt andra påverkare av ledarskapet. Ledarskap av högre utbildning är ett flerdimensionellt fenomen med många aktörer. Uljens och Elo ser utbildningsledarskapet inom högre utbildning som ett fenomen på sju nivåer, från det överstatliga till den studerande och med flera påverkande aktörer. (Uljens & Elo, 2019, s. 5.)

De olika aktörerna på de olika nivåerna beskrivs av Uljens (2015b, s. 290) som intressedrivna, och de fungerar i en form av kulturhistorisk verksamhet i en politisk-ekonomisk ordning. Detta i kontakt med och som medierare mellan politiska, ekonomiska, formella och kulturella intressen. Handlingsutrymmet de verkar i består av den autonomi som präglar nivån där verksamheten bedrivs, ju större autonomi är desto större är också handlingsutrymmet. (Uljens, 2015b, s. 290.) Ledarskapet inom utbildning är alltså fördelat över många nivåer och det finns också externa påverkande aktörer. Mellan de olika nivåerna och de påverkande aktörerna har ledningen däremot en gemensam funktion eftersom de fungerar som medierare. Ledare på alla nivåer tolkar, förmedlar och formar om budskap och initiativ mellan de olika nivåerna och delarna i modellen. (Uljens & Elo, 2019.)

Figur 2: Higher education curriculum leadership as a multi-level and multi-actor phenomenon enligt Uljens och Elo (2019, s. 5.)

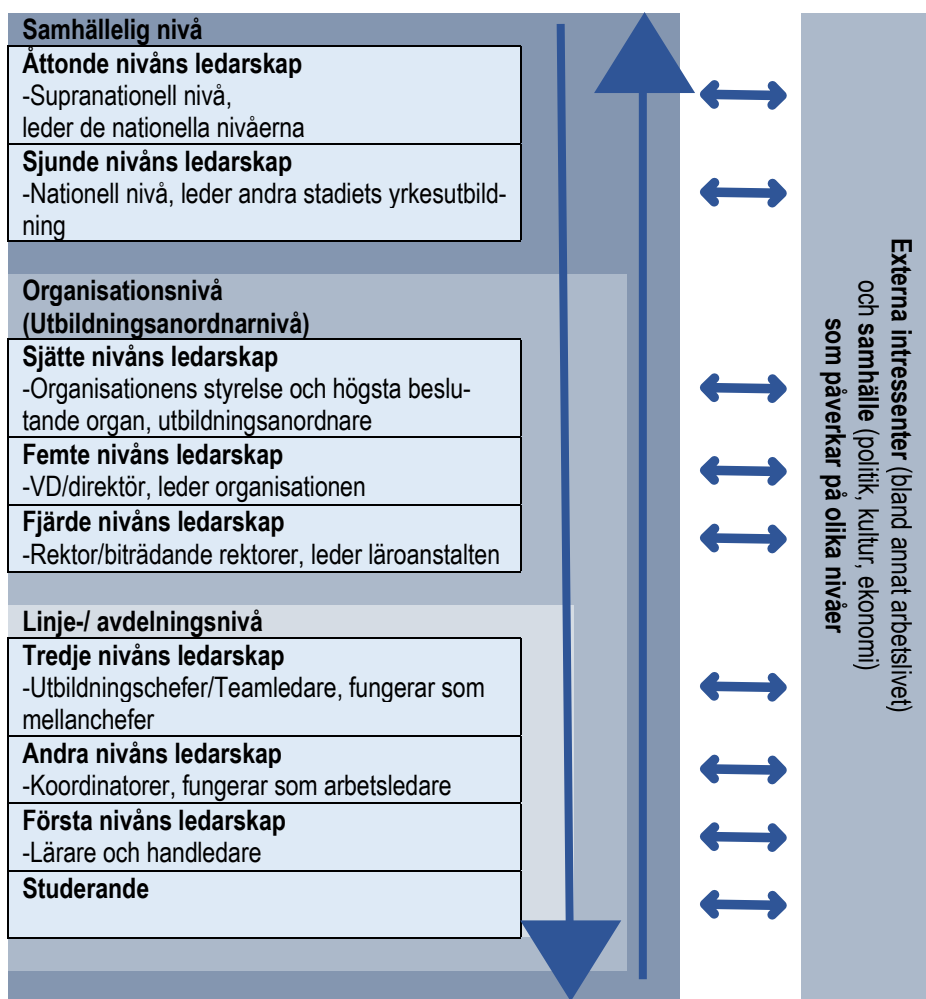
Figur 2 beskrivs i avhandlingen med början från den lägsta nivån varter efter externa påverkande aktörer klargörs. Studerandes inflytande är i sig en påverkande nivå då delaktighet eftersträvas i utbildningsledarskapet i högre utbildning. Uljens och Elo (2019, s.6) har dock valt att inte klassificera denna nivå med en siffra trots att de räknar med den då de talar om de sju nivåerna av ledarskap. De studerandes inflytande återfinns i deras modell längst ner.

Den första nivåns ledarskap är lärarnas ledarskap som omfattar studerandes studier och lärande i högskolan eller på universitet. Utöver undervisning kan till exempel ansvar över enskilda kursers schema inkluderas i första nivåns ledarskap. Andra nivåns ledarskap är den programansvariges ledarskap över utbildningsprogrammen i den högre utbildningen. Det kan inkludera ett övergripande ansvar över planering och genomförande av utbildningsprogrammen och ansvar över forskningen inom programmen. Den tredje nivån av ledarskap är ledarskapet på fakultetsnivå. Inom fakultetsnivån formas de övre nivåernas påverkan, till exempelvis fokusområden inom forskning och skapande av utbildningsprogram. Ledarskap på den fjärde nivån handlar vid högskola och universitet om den centraliserade administrationen som leder verksamheten inom organisationen. (Uljens & Elo, 2019, s. 6.)

Femte nivåns ledarskap är den nationella nivån. Detta ledarskap sker inte enbart genom styrning av utbildning via lagar och styrdokument utan även baserat på finansiering. Den sjätte nivåns ledarskap består av internationella övergripande organisationer och institutioner som påverkar de undre nivåerna så som Europeiska unionen (EU) och Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) vilka påverkar utbildning i hög grad. De externa aktörerna som påverkar på alla nivåer av utbildningsledarskapet inom högskola och universitet är de som ses på bägge sidorna av figuren. Till vänster finns vetenskap och forskning. Till höger finns externa intressenter och samhället (politik, kultur och ekonomi). (Uljens & Elo, 2019, s. 6.)

Sett ur yrkesutbildningens perspektiv kan yrkesutbildningsreformen ses som ett initiativ ovanifrån som rektorn i sin tur skall se, tolka och mediera vidare. Samtidigt skall rektorn även mediera åt andra hållet, plocka upp initiativ som kommer underifrån och från externa aktörer och förmedla dem vidare. Detta handlingsutrymme som en rektor verkar i och de roller och de uppgifter hen där har är det som avhandlingens undersökning avser beskriva rektorers uppfattning av. Trots att Uljens' och Elos (2019) modell inte helt motsvarar yrkesutbildningen då den avser ge en bild av utbildningsledarskapet inom högre utbildning, kan den ändå ses som en grund till att förstå yrkesutbildningsrektorns handlingsutrymme.

Inom yrkesutbildningen finns rektorn närmare de studerande och en utbildningsanordnarnivå med dess beslutande organ tillkommer ovanför rektorn. Arbetslivet är en extern påverkande aktör som specifikt borde understrykas i yrkesutbildningen medan vetenskap och forskning inte i lika hög grad påverkar inom yrkesutbildningen. I Figur 3 synliggör jag utbildningsledarskapet inom yrkesutbildningen som ett fenomen med flera nivåer och flera påverkande externa aktörer. Figuren har utvecklats baserat på Uljens' och Elos (2019) modell för utbildningsledarskapet inom den högre utbildningen, Optima samkommuns, Svenska Österbottens Förbund för Utbildning och Kultur: Yrkesakademin i Österbottens och Kyrktjänst rf: Seurakuntaopistos organisationsmodeller.

Figur 3: Utbildningsledarskap inom andra stadiets yrkesutbildning som ett fenomen med flera nivåer och påverkande aktörer

De studerande leds inom yrkesutbildningen av lärarna. Utöver lärarna verkar även handledare inom yrkesutbildningen. Handledarna arbetar ofta sida vid sida med de studerande, med samma arbetsuppgifter de studerande praktiskt övar för att förvärva yrkeskunnande. Lärarna och handledarna representerar den första nivåns utbildningsledarskap inom yrkesutbildningen. Den andra nivåns ledarskap inom yrkesutbildningen representeras av koordinatörer, deras roll innefattar vanligen inte förmanskap, koordinatörerna leder arbetet. Den tredje nivåns utbildningsledarskap inom yrkesutbildningen består av utbildningschefer, ibland kallas de även teamledare. De fungerar som mellanchefer och har som koordinatörerna ansvar för fler utbildningslinjer eller avdelningar. På organisationsnivå återfinns den fjärde nivåns ledarskap i yrkesutbildningsrektorn. En del utbildningsanordnare har deltagit i rektorskap eller biträdande rektorer. Den fjärde nivåns utbildningsledarskap inom yrkesutbildningen leder läroanstalten. Då yrkesutbildningsanordnarna upprätthålls av en övergripande organisation finns i den femte nivån av utbildningsledarskap en direktör som leder organisationen. I en del fall är rektorn och direktören samma

person. Över direktören återfinns den sjätte nivåns utbildningsledarskap inom yrkesutbildningen, organisationens styrelse och högsta beslutande organ. Dessa är utbildningsanordnare. Den sjunde nivåns utbildningsledarskap inom yrkesutbildningen är den nationella nivån och den åttonde nivån är den supranationella nivån. Den supranationella nivån har inget uttalat ledarskapsuppdrag, snarare influerar de ledningen av yrkesutbildningen på olika sätt. Till höger i figuren återfinns externa påverkande intressenter (bland annat arbetslivet) och samhälle (politik, kultur, ekonomi) som påverkar yrkesutbildningen på alla olika nivåer. I motsats till Uljens' och Elos (2019) modell saknas vetenskap och forskning som påverkande aktör till vänster i modellen. Kopplingen mellan yrkesutbildningen och vetenskap och forskning är inte tydlig eller uttalad, kunnandet inom yrkesutbildningen är till största del praktikhärla men undantag till detta finns.

Rektorer leder utbildning men utbildningsledarskapet är som framgår av underkapitlet mer mångdimensionellt än så. På basis av teorin kan konstateras att ledarskapet inom utbildning är fördelat och har många nivåer och påverkande faktorer, vilka rektorn medierar emellan. Vidare i avhandlingen fokuseras på rektorer och deras ledande av utbildning, avsikten med detta underkapitel är att läsaren får en förståelse för rektorers position i utbildningsledarskapet.

3.3 Ledande av utbildning

Rektorer leder utbildning och ledarskap handlar i grunden om att påverka människor för att få dem att nå dit man önskar. Ledarskapsforskning finns inom andra forskningsfält än pedagogiken och relevant litteratur finns således även i andra vetenskapsgrenar. Huvudfokus i underkapitlet ligger dock på pedagogiska teorier och -forskning. I underkapitlet behandlas ledarskap mycket kort ur ett allmänt perspektiv, Bush (2008) syn på utbildningsledarskap framställs och Uljens' (2015) redogörelse för pedagogiskt ledarskap ur ett handlings- och verksamhetsteoretiskt samt institutionsteoretiskt perspektiv presenteras. Att leda utbildning förstås i avhandlingen som ett relationellt, kontextberoende utbildningsledarskapsuppdrag vilket innefattar både ledarskap och chefskap. Det pedagogiska ledarskapets ses som en del av utbildningsledarskapet.

Ledarskap i organisationer handlar om att inverka på och underlätta för individuella och kollektiva ansträngningar för att uppnå gemensamma målsättningar. Ledarskap av förändring har

setts som en av ledarskapets centralaste uppgifter genom tiderna. (Yukl, 2012, s. 66–67.) Förändringar ses idag som ett konstant tillstånd i motsats till den tidigare synen då förändring sågs som tillfälliga händelser (Weick & Quinn, 1999.)

Saarukka (2017, s. 31) refererar till Alava, Halttunen och Risku (2012) gällande att en allmän uppfattning om forskning i ledarskap av skola i Finland är ett ledarskap med tyngdpunkt på administrativt ledande. Detta kan beskrivas som transaktivt ledarskap och är ett formellt och byråkratiskt ledande (Bass, 1997, s. 133.) Det finns ingen enda heltäckande teori om utbildningsledarskap anser Bush (2008.) Han delar in ledarskapet inom utbildning som innefattande ledarskap och chefskap. För ledarskapet använder Bush (2008, s. 1) den engelska termen ”leadership”. Han använder också termen ”management” som här har översatts till chefskap. Enligt Bush (2008, s. 2) handlar utbildningsledarskap om en kombination av de bägge. Han hänvisar till Cubans (1998) definition av ledarskap och chefskap som en av de tydligaste, med ledarskap menas att påverka andras handlingar för att få önskade resultat. Chefskap är att bibehålla effektiva arrangemang i nuvarande organisation enligt Cuban (1998) säger Bush (2008, s. 4.) Ledarskap och chefskap som är effektivt är av största vikt om skolor skall uppnå de vidsträckta målsättningarna som deras många intressenter, speciellt regeringar som främst finansierar utbildningen fastställt. (Bush, 2008.)

Utbildningsledarskapet är ledandet av objektet utbildning medan pedagogiskt ledarskap är att leda en annan individ eller grupp. I utbildningsledarskapet innefattas det pedagogiska ledarskapet. (Uljen, 2015a, s.1–9.) En pedagogisk ledare inom utbildning är ur ett handlings- och verksamhetsteoretiskt perspektiv så väl rektor, lärare som personal inom utbildningsadministration och -politik konstaterar Uljen (2015a, s. 5.) En pedagogisk ledare existerar alltså både i mötet vuxna emellan och även i mötet mellan barn och vuxna. Relationen, följaktligen mötet människor emellan är i fokus både för undervisning och handledning. Ur relationell synvinkel är undervisning och fostran som pedagogiskt ledarskap en annan typ av samverkan än den som finns mellan kommunens företrädare och rektorn eller rektorn och lärarna, där de som leds även är pedagogiska ledare. Dagens ledarskap i skolan kan inte definieras enbart genom traditionell pedagogisk handlingsteori, det handlingsteoretiska perspektivet bör synas i förhållande till ett institutionsteoretiskt perspektiv. (Uljen, 2015a, s. 5.)

”Det handlingsteoretiska perspektivet skulle i pedagogisk ledarskapsforskning ha som sitt syfte att utveckla ett begreppsligt språk med vars hjälp ovannämnda, olika arter av pedagogiskt ledarskap kunde hanteras på ett koherent sätt. Vilka vore de fundamentala dragen som konstituerar pedagogiskt ledarskap av dessa olika slag?” (Uljen, 2015a, s. 5.)

Pedagogiskt ledarskap bland skolledare sett ur ett institutionsteoretiskt perspektiv inbegriper vanligen två typer av ledarskap, transaktivt ledarskap (management) och transformatoriskt (leadership) ledarskap (Uljens, 2015a, s. 6–7.) Transformatoriskt ledarskap handlar om att stöda så väl individens personliga- som professionella kompetensutveckling samt arbetsprocesser så att de som blir ledda når längre än enbart det som är av deras eget intresse. Transaktivt ledarskap är ett formellt och byråkratiskt ledande som närmast karaktäriseras av ”morot och piska”. (Bass, 1997, s. 133.) Även olika nivåers strategiska ledning är en del av det pedagogiska ledarskapet bland skolledare ur institutionsteoretiskt perspektiv. (Uljens, 2015a, s. 6–7.)

Det existerar olika former och nivåer av pedagogiskt ledarskap. Pedagogiskt ledarskap återfinns på policynivå och på en mellanmänsklig nivå. Pedagogiskt ledarskap är att ha inflytande på pedagoger och pedagogiska ledare och hur de handlar och samverkar. Det pedagogiska ledarskapet betyder på övergripande policynivå att man hos de ansvariga och utövande pedagogiska ledarna utvecklar en viss självförståelse. Dessa ledare sätter i sin tur i gång förändringsprocesser inom (utbildnings)organisationen. Det pedagogiska ledarskap måste synas i sin kontext, det måste skildras i relation till typen av organisation och dess samhällseliga uppdrag där det utövas. (Uljens, 2015a, s. 9.)

Ledarskap är att leda förändring (Yukl, 2012, s. 7.) I Finland har det främst forskats på administrativt utbildningsledarskap (Saarukka, 2017, s. 31) vilket kan beskrivas som transaktivt ledarskap. Heltäckande teori om både ledarskap och chefskap inom utbildning saknas, samtidigt förutsätts att bägge delar av utbildningsledarskapet är effektivt, speciellt då skolor skall uppnå statligt fastställda målsättningar (Bush, 2008.) Utbildningsledarskap handlar om att leda objektet utbildning, pedagogiskt ledarskap handlar om att leda en annan individ eller grupp (Uljens, 2015a, s. 1–9.) Så väl rektorer som lärare, utbildningsadministratörer som -politiker är pedagogiska ledare ur handlings- och verksamhetsteoretiskt perspektiv enligt Uljens (2015a, s. 5.) Ur institutionsteoretiskt perspektiv är det pedagogiska ledarskapet bland skolledare både chefskap och ledarskap samt olika nivåers strategiska ledning (Uljens, 2015a, s. 6–7.)

Begreppet utbildningsledarskap är utmanande att använda, innebörden av begreppet speglas av forskarens subjektiva syn och ingång i det egna forskningsfältet. I underkapitlet presenteras det pedagogiska ledarskapet som en del av utbildningsledarskapet. Avhandlingen avser inte att begreppsligt definiera pedagogiskt ledarskap utan i avhandlingen används pedagogiskt ledarskap för att belysa en del av ledandet av utbildning och synliggöra komplexiteten som finns i att ha

ett ledarskapsuppdrag inom utbildningssektorn som innefattar både att leda transaktivt och transformatoriskt och som dessutom i hög grad påverkas av externa intressen inom olika fält.

3.4 Rektorsers roller och uppgifter vid ledning av förändring

Utöver att leda det dagliga arbetet i skolorna leder rektorer ständig förändring. I underkapitlet redogörs för taiwanesisk forskning gällande rektorsers roller i olika delar av en reformprocess. Efter det presenteras konklusionerna av en forskningsöversikt av Ekholm, Blossing, Kåräng, Lindvall och Scherp (2000) som fastställer att rektorer vid förändring generellt sett har tre olika typer av arbetsuppgifter. Hall, Negroni och George (2013) har även de identifierat tre roller amerikanska rektorer har vid arbete med planerad förändring, detta refereras avslutningsvis i underkapitlet.

Rektorsers ledarskap vid läroplansreform inom yrkesutbildningen har studerats i Taiwan av Hsiao et al. (2008), i studien gör de ett försök att identifiera framgångsfaktorer gällande ledarskapets roller och uppgifter. Yrkesutbildning i Taiwan är en inkörsport till högre utbildning, år 2005 fortsatte 76,07 % av de utexaminerade sina studier på universitet. Således har Taiwans yrkesutbildning en dubbel målsättning att beakta. Dels de studerandes framtida anställbarhet, dels studerandes beredskap för fortsatta studier. Sedan år 2000 har Taiwan kontinuerligt implementerat nya läroplaner i skolorna och skolorna har getts möjlighet att själva långt utveckla läroplanerna baserat på den enskilda skolans uppgift och målsättningar. Yrkesutbildningsrektorer i landet har idag stor möjlighet att utveckla skolans läroplan samtidigt som de skall se till att leda skolan till att uppnå målsättningar för läroplansreform. (Hsiao et al., 2008, s. 669–670.)

Rektorer inom yrkesutbildning i Taiwan uppfattar olika utmaningar av arbetet med läroplansreformer, en del uttrycker få problem i uppgiften medan andra upplever djupt förankrade utmaningar. Rektorer inom yrkesutbildning måste vara beredda att reagera på förväntningar från olika intressenter. Hsiao et al. (2008) försöker belysa ledarskapets taktik vid läroplansreform genom intervjuer med rektorer. Hsiao et al. (2008) menar att rektorsers uppgifter vid läroplansreform inom yrkesutbildningen kan kategoriseras i att:

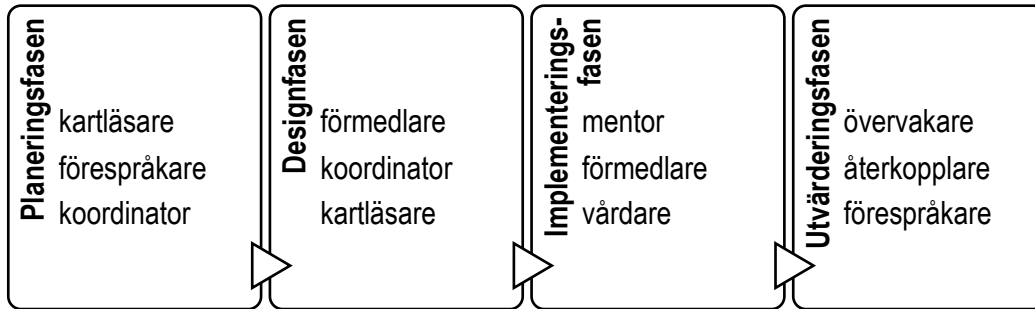
- skapa skolans vision
- bygga organisatorisk verksamhet
- tillgängliggöra och integrera resurser
- facilitera koordinering och kommunikation

- leda utarbetandet av plan för genomförande av läroplanen lokalt
- skapa förutsättningar för läroplansspecialisering inom personalen
- bygga verksamhetskultur
- lösa problem vid implementeringen
- övervaka och främja läroplansutvärdering.

(Hsiao et al., 2008, s. 669–670.)

Vid läroplansreformer refererar Hsiao et al. (2008) till en fyrfasig modell innehållande planering, design, implementering och utvärdering utvecklad av Hsiao et al. (2003). I planeringsfasen ingår strategisk planering av alla faser, utvärdering av policydokument och industrins krav och dagsläget i samhället och skolor. I planeringsfasen ingår även skapandet av arbetsgrupper för läroplansutveckling och skapandet av vision och målsättning för utvecklingen av skolan och de olika avdelningarna. I denna fas skall rektorn göra lärarna delaktiga för att göra processen mer demokratisk. Designfasen består av arbetsgruppers arbete med läroplanen på lokal nivå, i den här fasen planeras målsättningar, läsårsplaner och scheman. Rektorn bör i designfasen se på verksamheten ur många olika vinklar, rektorn bör även utveckla ett positivt klimat genom att stöda de som påverkas av förändringen. Då lärarnas arbetsbild övergår till att utarbeta stoff, metoder och verktyg övergår processen i implementeringsfasen. Undervisningen genomförs enligt planer och undervisningens resultat utvärderas för att problem skall kunna framkomma och utveckling av implementeringen genomföras. Rektorn behöver i implementeringsfasen vara medveten om att lärare behöver professionell utveckling och uppsikt. Den fjärde utvärderingsfasen utgår från att rektorn har uppsikt över arbetet, ger återkoppling och gör behövliga korrigeringar. Rektorn bör utvärdera studerandes resultat och lärarnas prestation i utvärderingsfasen och även beakta skolans administrativa system och helheten. (Hsiao et al., 2008, s. 671–672.)

Yrkesutbildningsrektorer som identifierats i studien av Hsiao et al. (2008) visar att rektorer vid läroplansreform måste leda processen i olika roller genom olika faser av processen. Rektorer uppfattningar av rollerna som forskarna identifierat är förespråkare, kartläsare, koordinator, förmedlare, mentor, vårdare, övervakare och återkopplare. Yrkesutbildningsrektorer måste alltså både vara chefer och ledare vid arbetet med en läroplansreform. (Hsiao et al., 2008, s. 682–684.)

Figur 4: Yrkesutbildningsrektors roller vid läroplansreform kan enligt Hsiao et al. (2008.)

Yrkesutbildningsrektors syn på sina roller vid läroplansreform kan enligt Hsiao et al. (2008) struktureras enligt olika faser i processen, se Figur 4. I den första fasen, planeringsfasen, är rektorns viktigaste roller: kartläsare, förespråkare och koordinator. Utöver dessa roller bör rektorn i planeringsfasen även vara förmedlare, övervakare och återkopplare. I den andra fasen, designfasen, är rektorns viktigaste roller: förmedlare, koordinator och kartläsare. I designfasen skall rektorn även vara förespråkare och vårdare. Rektorns viktigaste roller i själva implementeringsfasen är mentor, förmedlare och vårdare. Vid implementeringen skall rektorn utöver dessa roller även vara kartläsare, koordinator och övervakare. När implementeringen av läroplansreformen utvärderas skall rektorn först och främst vara övervakare, återkopplare och förespråkare men även kartläsare och förmedlare. Genom samtliga faser i läroplansreformen uppfattar rektorer för yrkesutbildning sig som kartläsare, förmedlare och övervakare. (Hsiao et al., 2008, s. 676–678.)

Ekholm, Blossing, Kåräng, Lindvall och Scherp (2000) har i en forskningsöversikt över internationell forskning om rektorer lyft fram forskningsresultat kring förändringsarbete och vilka arbetsuppgifter rektorer gör. De hävdar att de i forskningen generellt ser tre olika arbetsuppgifter: administrativa arbetsuppgifter, sociala uppgifter och pedagogiska uppgifter. De administrativa uppgifterna innefattar att organisera och den mer administrativa rektorsrollen vid förändringsarbete har ett mer serviceinriktat ledarskap där man utgår från lärarnas autonomi men stödjer lärarna då de frågar efter det. De sociala uppgifterna består av utvecklandet av relationer. De pedagogiska uppgifterna handlar om att förverkliga pedagogiska idéer, rektorn i den pedagogiska rollen utmanar lärarna, sätter mål med arbetet och ger sina egna åsikter om arbetet enligt Ekholm et al. (2000.)

Hall, Negroni och George (2013) har studerat vad amerikanska rektorer gör vid arbete med planerad förändring. De har identifierat tre roller som rektorer tar och benämner dem som ”the initiator”, ”the manager” och ”the responder”. Initiativtagarrollen startar förändringar och utmanar lärarna i förändringsarbetet. Chefsrollen organiserar arbetet. Servicemannarollen innebär

att stöda lärarna och organisera för dem enligt deras önskemål och överlåta drivandet av arbetet till dem. Hall et al. (2013) menar att den roll som minst leder till lyckad planerad förändring är ansvarsrollen. Rollen som den organiserande chefen kan vara fruktsam att använda vid genomförandet av förändringar men det mest framgångsrika sättet att genomföra planerad förändring är initierarrollen där man som rektor utmanar lärarna i förändringsarbetet. (Hall, Negroni & George, 2013, s. 37.)

Rektorer leder enligt Hsiao et al. (2008) reformprocessen i olika roller genom olika faser av förloppet, de delar in reformprocessen i fyra olika faser och fastställer de roller rektorer har i de olika faserna. Forskningen är djuplodande och intressant men svårgeneraliserbar och borde utökas och genomföras i till exempel andra länder. De uppgifter som Ekholm et al. (2000) funnit (administrativa arbetsuppgifter, sociala uppgifter och pedagogiska uppgifter) kan däremot ses som vetenskapligt mer hållbara då de härstammar ur en forskningsöversikt, om än aningen till åren kommen sådan. Hall et al. (2013) har kategoriserat amerikanska rektorer som initiativtagare, chefer eller servicemän vid förändringsarbete på basis av omfattande studier och de sammanfattar att en rektor som utmanar lärarna i förändringsarbetet är mest sannolik att lyckas genomföra förändring.

På basis av Hall et al. (2013), Ekholm et al. (2000) och Hsiao et al. (2008) kan en liknande indelning av rektorers roller och uppgifter i ledning av förändring ses. Initiativtagarrollen som Hall et al. (2013) benämner en av de tre rollerna de funnit motsvarar långt det Ekholm et al. (2013) benämner en pedagogisk roll. Rollerna förmedlare, förespråkare, mentor och återkopp-lare som Hsiao et al. (2008) funnit ryms alla in i den samma kategorin. Chefsrollen som Hall et al. (2013) beskriver motsvarar det Ekholm et al. (2000) kallar den administrativa rollen och kartläsare, övervakare och koordinator som Hsiao et al. (2008) funnit. Rollen att vara service-man som Hall et al. (2013) framställer liknar den sociala rollen som Ekholm et al. (2000) skild-rar och rollen som vårdare som Hsiao et al. (2008) funnit. Forskningen är alltså samstämmig, om än resultatet uttrycks på olika sätt. Man märker dock en viss nyansskillnad, enbart Hsiao et al. (2008) uttrycker en roll gällande övervakning, visst kan man tänka att övervakning ingår i chefsrollen och administratörsrollen men specifikt en övervakande roll uttrycks inte i någon annan av dessa forskningar.

Kapitel 3 i korthet

Utbildningssystemet i Finland styrs på en övergripande nationell nivå, det byggs upp från botten och stöds upp och motiveras från sidorna enligt Riksu et al. (2016). En "top-down-bottom up"

modell för reformer skapar konsensus på så väl lokal som nationell nivå i reformens målsättning. Via hur denna process leds skapas värderingar och riktlinjer som återspeglar policy. (Pitarinen et al., 2017.)

Inom högre utbildning ser Uljens' och Elo (2019) sju nivåer av ledarskap, dessa samverkar och påverkar varandra. Påverkande på alla nivåer är även externa intressenter och vetenskapen. Gemensamt för alla ledare på alla nivåer är deras medierande funktion, de medierar så väl till högre som lägre nivåer i modellen samt även jämte externa intressenter och vetenskapen. (Uljens & Elo, 2019.)

Yrkesutbildningen passar inte helt in i den beskrivning som Uljens och Elo (2019) ger av ledarskapet inom högre utbildning men rektorer inom yrkesutbildning fungerar i sitt handlingsutrymme som medierare, precis som rektorer inom högre utbildning. Skillnaden är att rektorn inom yrkesutbildning finns närmare de studerande och ovanför rektorn inom yrkesutbildning finns en utbildningsanordnarnivå som inom högre utbildning inte har någon motsvarighet. I yrkesutbildningen är arbetslivet en starkt påverkande extern aktör medan vetenskapen inte lika tydligt är delaktig i yrkesutbildningen. I avhandlingen undersöks det handlingsutrymme yrkesutbildningsrektorn har genom att titta på deras uppfattningar av sin roller och uppgifter i att leda det som på en högre nationell nivå fastställts som policy.

Ledarskap är att påverka och skapa möjligheter för enskilda och kollektiva ansträngningar i riktning mot gemensamma mål säger Yukl (2012). Förändring är enligt Weick och Quinn (1999) ett konstant tillstånd. Uljens (2015a) ser den pedagogiska ledarens uppdrag som relationellt ur ett handlings- och verksamhetsteoretiskt perspektiv. Ur ett institutionsteoretiskt perspektiv ser Uljens (2015a) det pedagogiska ledarskapet som transaktivt och transformatoriskt.

Hisao et al. (2008) har identifierat att yrkesutbildningsrektorer behöver leda en reformprocess i olika roller genom olika faser av processen. Genomgående i reformprocessen är yrkesutbildningsrektorer kartläsare, förmedlare och övervakare hävdar de. Ekholm et al. (2000) har genom en forskningsöversikt funnit tre arbetsuppgifter rektorer gör vid arbete med förändring: administrativa arbetsuppgifter, sociala uppgifter och pedagogiska uppgifter. Hos amerikanska rektorer har man identifierat tre roller som rektorer har vid förändring: initiativtagare, chef och serviceman (Hall et al., 2013.)

Det tredje kapitlet bidrar till att uppfylla avhandlingens syfte genom att beskriva det perspektiv avhandlingen har, rektorers perspektiv. Kapitlet avser ge läsaren en övergripande bild av utbildningsreformer, var yrkesutbildningsrektorns handlingsutrymme återfinns och vad det består av samt teori om rektorers och yrkesutbildningsrektorers roller och uppgifter vid förändringsarbete. Med den kunskap som förmedlas i avhandlingens teori i det andra och tredje kapitlet övergår nu avhandlingen i följande kapitel till att redovisa för vald forskningsansats, metodval och tillvägagångssätt vid undersökningen samt aspekter gällande undersökningens kvalitet, validitet och etiska aspekter.

4 Metodredovisning

I följande kapitel redovisas för avhandlingens forskningsansats, metod, datainsamling och tillvägagångssätt vid analys av insamlat datamaterial. I kapitlet behandlas också kvalitet, validitet och etiska aspekter. I avhandlingen undersökte jag rektorers uppfattningar av yrkesutbildningsreformen och deras syn på sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet.

4.1 Fenomenografi som forskningsansats

Då avhandlingens forskningsansats är fenomenografisk beskrivs och motiveras i följande underkapitel avhandlingens forskningsansats. Fenomenografin är en forskningsansats som avser redovisa kvalitativa resultat. En kvalitativ undersökning beskriver eller åskådliggör något meningsinnehåll. Målet vid kvalitativ forskning är insikt i hur människor upplever sin värld, forskaren åskådliggör något och försöker hitta teorier eller modeller som beskriver företeelser i omvärlden. Hur man angriper forskningens frågeställning och hur data insamlas styrs av vilken typ av information man söker som svar till frågeställningarna. (Bell, 2006, s. 17–18.; Larsson, 2011, s. 8–12.)

Metod för datainsamling, eller ”datainsamlade förfaringssätt” som Åsberg (2001, s. 274) redogör för som ”upprättar data som speglar olika egenskaper hos fenomen man är intresserad av” är vid fenomenografisk forskning halvstrukturerade temaintervjuer. Datamaterialet som insamlas via de halvstrukturerande temaintervjuerna analyseras och redovisas som resultat är enligt Åsberg (2001, s. 274) kvalitativt då det beskriver någons uppfattningar av fenomenet.

Ur fenomenografiskt perspektiv undersöker man informanternas uppfattning av ämnet som undersöks, fenomenografin strävar till att beskriva den variation av uppfattningar som informanterna har av ämnet. Detta kallas utfallsrum av uppfattningar. I utfallsrummet identifieras beskrivningskategorier som bildar kvalitativt olika uppfattningar av ett och samma fenomen. (Dahlgren & Johansson, 2009, s. 122–134.)

Valet av fenomenografin som forskningsansats i avhandlingen var naturligt då avhandlingen avsåg undersöka rektorers uppfattningar och fenomenografin uttryckligen används för att ta reda på människors uppfattningar av världen. Larsson (2011) säger att god forskning karaktäriseras av att metodvalet fungerar som verktyg för att svara på forskningsfrågorna och uppfylla syftet med avhandlingen (Larsson, 2011, s. 9.)

Fenomenografin gör inga ontologiska antaganden kring vad som är sant eller inte, verkligheten finns och den uppfattas på olika sätt. Det går inte att skilja på verkligheten och den egna upplevelsen av verkligheten. Fenomenografin betraktar tillvaron ur vad som benämns den andra ordningens perspektiv. Andra ordningens perspektiv handlar om vilka uppfattningar människor har av världen. I den första ordningens perspektiv beskriver forskaren själv de delar av verkligheten som är av intresse. Den första ordningens perspektiv kan alltså uttryckas som en beskrivning av vad något är medan den andra ordningens perspektiv tar fasta på vad någon uppfattar något att vara. Ference Marton är den första att beskriva fenomenografin som forskningsansats. Efter att Marton år 1981 lade grunden för fenomenografin har den utvecklats, beskrivits och använts i många olika forskningar genom åren, främst pedagogiska och samhällsvetenskapliga. (Uljens, 1989, s. 7–18.)

Ur kunskapssynvinkel är det som intresserar vid forskning med fenomenografisk ansats ”att fånga och beskriva, analysera och tolka olika sätt som människor uppfattar fenomen i sin omvärld på” enligt Uljens (1989, s. 11.) När man forskar med fenomenografisk ansats är man inte intresserad av vad som är sant eller falskt utan enbart av att beskriva hur människor uppfattar något. Uljens förklarar vidare fenomenografin rent praktiskt genom några förenklade steg. Man ser på företeelser i omvärlden och väljer ut en eller flera aspekter av företeelsen, efter det intervjuar man informanter gällande företeelsen (eller problemet), intervjuerna transkriberas och analyseras noggrant upprepade gånger och ur analysen kategoriseras resultatet i beskrivningskategorier. (Uljens, 1989, s. 11–14.)

Fenomenografin kritiserats och kan inte enkelt metodologiskt klassificeras. Resultaten är positivistiskt betonade och metoden har hermeneutiska och fenomenologiska utgångspunkter men man kan inte säga att ansatsen är en kombination med olika delar ur andra traditioner utan fenomenografin bildar sin egen helhet. Ur positivistisk synvinkel saknas en klar stegvis uppbyggd metodik i forskningsproceduren. Från mera tolkande ansatser hävdas att noggrannheten

inte är tillräcklig vid beskrivningen av det enskilda fenomenet och dess kontext. Fenomenografin liknar dock positivistisk forskning då kategorierna som forskaren skapar ur det insamlade materialet och relationerna mellan kategorierna är en form av resultat som den fenomenografiska forskningen har. Kategoriseringen och analysarbetet kan även (om än långsökt) liknas en kvantitativ ansats där forskarens egen hjärna fungerar som datorn gör vid till exempel faktoranalys. Man ser på likheter och skillnader mellan informanternas uppfattningar så att det bäst beskriver datamaterialet. I fenomenografin överväger man även resultatets tillförlitlighet. (Uljens, 1989, s. 59–61.) Uljens säger att (1989, s. 60) ”de grundläggande utgångspunkterna och metoderna i fenomenografin är ”hermeneutiskt” inriktade genom att det är meningsinnehållet som är styrande i analysen av data och kategoribildningen”.

Fenomenografisk forskningsansats kräver en viss typ av forskningsfrågor, avgörande för en lyckad analys är att forskningsfrågorna frågar efter informanternas sätt att uppfatta ett uttalat fenomen (Dahlgren & Johansson, 2009, s. 122–134.) Forskningsintresset i avhandlingen var gällande uppfattningar och grunden till avgränsningen av fenomenet återfanns i yrkesutbildningsreformen, som ger avhandlingen en del av den avgränsning som behövdes för att framgångsrikt bedriva forskningen med fenomenografisk ansats. Fördjupad förståelse för det mänskliga lärandet och olika förståelseperspektiv på omvärlden som ett resultat av lärande intresserar vid fenomenografisk forskning (Dahlgren & Johansson, 2009, s. 122–134.) Fenomenografin som forskningsansats i avhandlingen var således aktuell även ur den synvinkeln, då avhandlingen söker rektorers uppfattningar av yrkesutbildningsreformen och deras syn på sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet.

4.2 Intervju som datainsamlingsmetod

I detta underkapitel redogörs för avhandlingens datainsamlingsmetod som på basis av metodansatsen fenomenografi är intervju. Kapitel 4.2.1 behandlar undersökningens urval och avgränsning. I kapitel 4.2.2 återfinns en noggrannare beskrivning av tillvägagångssättet vid planeringen och genomförandet av intervjuerna. Intervjuguiden som använts återfinns som Bilaga 3.

Metod för datainsamling eller ”datainsamlade förfaringsätt” som Åsberg (2001, s. 274) redogör för som ”upprättar data som speglar olika egenskaper hos fenomen man är intresserad av” är vid fenomenografisk forskning nästan uteslutande halvstrukturerade temaintervjuer. Data-materialet som insamlas via de halvstrukturerade temaintervjuerna, analyseras och redovisas som resultat är enligt Åsberg (2001, s. 274) kvalitativt då det beskriver någons uppfattningar av fenomenet. Intervju är den datainsamlingsmetod som främst används inom fenomenografin då det är okomplicerat att med hjälp av intervjuer uppnå syftet vid fenomenografisk forskning, att undersöka informantens uppfattningar av ett fenomen. Andra datainsamlingsmetoder som används vid kvalitativ forskning är till exempel observationer, fokusgrupper och enkäter. (Larsson, 2011, s. 26–27.)

Vad och hur- frågor är centrala inom den fenomenografiska ansatsen. Vad-aspekten ger förutsättningar för hur-aspekten. Det här behöver särskilt tas i beaktande vid utformning av forsknings- och intervjufrågor. Informanternas uppfattning av ”vadet” ger bara en övergripande möjlighet att nå frågans kärna medan ”huret” fastställer vad det är informanten har uppfattningar av. Ytterligare utvidgar frågan varför i relation till en vad fråga informantens svar genom att bygga grund för informanten att resonera kring det givna uttrycket för en bestämd uppfattning. (Uljens, 1989, s. 23–36.)

Vid en halvstrukturerad temaintervju används en intervjuguide med teman och enbart några huvudfrågor. För att öppna informanternas svar och hjälpa informanterna att fördjupa sin reflektion används följdfrågor. (Dahlgren & Johansson, 2009, s. 122–134.) Avhandlingens intervjuguide omfattar tre teman (bakgrund, yrkesutbildningsreformen och rektorers roller och uppgifter vid utbildningsreform) och därpå följande huvudfrågor. Frågorna byggdes med avsikt att få informanterna att så mångsidigt och djuplodande som möjligt beskriva sina uppfattningar av yrkesutbildningsreformen och deras roller och uppgifter i ledningen av utbildning under reform. Intervjufrågorna presenteras i intervjuguiden i Bilaga 3.

Intervjuguiden som används innehåller ett fåtal frågor som vägleder den som intervjuar. Frågorna arrangeras enligt de olika temana som den som intervjuar är intresserad av. Dialogen i intervjun styrs av de svar som ges och intervjuaren behöver skickligt styra informanten till att ge så rika och uttömmande svar som möjligt. För detta används en teknik som kallas probing.

Probing innebär att intervjuaren skall ställa uppföljande frågor för att fördjupa svaren hos informanten till exempel genom att be informanten att utveckla sina svar ytterligare. Icke-verbal probing betyder att den som intervjuar nickar eller hummar för att visa att informanten gärna får fortsätta sitt resonemang. Fenomenografiska intervjuer skall spelas in och transkriberas för att analysarbetet skall kunna vara grundligt och tillförlitligt. (Dahlgren & Johansson, 2009, s. 122–134.) Informanten skall inte i onödan påverkas eller influeras av intervjuaren. Informanternas påverkbarhet är beroende av den kunskap de besitter kring ämnet de intervjuas om (Larsson, 2011, s. 27–28.)

Strukturen på intervjufrågorna i intervjuguiden skall alltså inte ses som bindande utan snarare som ett underlag för diskussion. Vid intervjuerna anpassades frågorna till informanternas svar, således skall avhandlingens intervjuguide enbart ses som riktgivande snarare än styrande.

4.2.1 Urval och avgränsning

I följande underkapitel redovisas för urvalet av informanter i undersökningen samt de avgränsningar som gjorts. Urvalet av informanter styrs av forskningsfrågorna och eftersom avhandlingen är svensk och undersöker yrkesutbildningsrektorers uppfattningar är urvalsprincipen en form av strategiskt urval. Andra urvalsprinciper vid kvalitativ forskning är exempelvis bekvämlighetsurval, tillgänglighetsurval, snöbollsurval och slumpmässigt urval (Thornberg & Fejes, 2015, s. 271.) Ingen annan urvalsprincip kan ses som aktuell för valet av informanter i avhandlingen. Informanterna var alla yrkesutbildningsrektorerna för läroanstalter med utbildningsuppdrag på svenska i Finland som fanns. Dessa utbildningsanordnare var enligt UKM:s väglednings och regleringstjänst OIVA i november 2019 åtta till antalet:

- Axxell Utbildning Ab
- Folkhälsan Utbildning Ab
- Fria Kristliga Folkhögskolan FKF rf
- Kvarnen samkommun
- Optima samkommun
- Samkommunen för yrkesutbildning i Östra Nyland
- Svenska Framtidsskolan i Helsingforsregionen Ab

- Svenska Österbottens förbund för Utbildning och Kultur

Då läroanstalten Inveon som upprätthålls av Samkommunen för yrkesutbildning i Östra Nyland den 1.1.2020 gick ihop med Practicum som upprätthålls av Svenska Framtidsskolan i Helsingforsregionen Ab fanns vid tiden för undersökningen sju yrkesutbildningsupprätthållare med anordnartillstånd på svenska i Finland. Av dessa sju utbildningsanordnare har två folkhögskolestatus, Kvarnen samkommun och Fria Kristliga Folkhögskolan FKF rf. Dessa två exkluderas från undersökningen då rektorernas uppgift med hänsyn till skolornas folkhögskolestatus och omfattningen av yrkesutbildning de erbjuder (de har anordnartillstånd för en yrkesinriktad grundexamen vardera) inte kan anses vara motsvarande de övriga utbildningsanordnarna av yrkesutbildning i Svenskfinland.

Utöver dessa organisationer med uppgift att förverkliga yrkesutbildning på svenska i Finland fanns utbildningsanordnare med tillstånd att ordna yrkesutbildning på finska och svenska, dessa var Vasa stad och Careeria Oy. Dessutom fanns utbildningsanordnare som hade rätt att ordna vissa examina på svenska: Hämeen Ammatti-instituutti Oy, Keski-Pohjanmaan Koulutusyhtymä, Kirkkopalvelut ry, Peimarin koulutuskuntayhtymä, Suomen ympäristöopisto SYKLI Oy och Åbo stad. Dessa inkluderades inte i undersökningen, utbildningsanordnare som har utbildningsansvar på svenska i första hand utgjorde avgränsningen för undersökningen.

4.2.2 Genomförande av datainsamling

Tillvägagångssättet vid undersökningen redogörs för i detta underkapitel och för att underlätta läsandet delas kapitlet in i avsnitt. Antalet informanter som intervjuades i undersökningen var fem och intervjuerna utfördes under vårvintern 2020 via det internetbaserade kommunikationsverktyget Zoom. Intervjuerna genomfördes via Zoom bland annat ur tillgänglighetssynvinkel, geografiskt är de finlandssvenska yrkesutbildningsanordnarna utspridda i landet. För att få en så koherent intervjusituation som möjligt intervjuades alla på samma sätt. Att använda Zoom för intervjuerna gav också avhandlingen ett hållbarhetsperspektiv då miljöpåverkan av arbetet

med avhandlingen på det här viset minimerats. Dessutom gick bandningen av intervjuerna smidigt via Zoom och ingen ytterligare utrustning för röstinspelning krävdes. Då arbetslivet idag kräver digitalt kunnande och yrkesutbildningsrektorerna torde vara vana att arbeta och mötas online anses inte aspekten att intervjuerna inte skedde öga mot öga vara i den mån negativt att undersökningens kvalitet eller tillförlitlighet skulle ha påverkats.

Före intervjuerna

Kontakten till informanterna inleddes med ett e-postmeddelande, se Bilaga 1. Alla informanter meddelade att de var villiga att delta i undersökningen inom loppet av en vecka efter att e-postmeddelandet sänts ut. Då alla informanter tackat ja till deltagande sändes ytterligare ett e-postmeddelande ut, innefattande en länk till mötesbokningsverktyget Doodle där informanterna fick boka in en lämplig tidpunkt för intervjun. Samtidigt bifogades en blankett för informerat samtycke (Bilaga 2) samt instruktioner om hur informanterna skulle fylla i och returnera blanketten. Då informanterna bokade sin intervjutid responderades detta med ett e-postmeddelande innehållande en bekräftelse om den bokade tidpunkten och länken till mötesrummet i Zoom.

Inför den första intervjun testades tekniken och bandningen med gott resultat. Inför alla intervjuer såg intervjuaren till att det fysiska rummet där intervjuaren befann sig var stängt och låst. Detta för att minska risken för störningar i intervjusituationen. Före intervjusituationerna såg intervjuaren till att ha en pappersversion av intervjuguiden till handa och en smarttelefon. Intervjuerna bandades via Zoom och med smarttelefonen. Detta för att ytterligare minimera de tekniska riskerna. Ljudfilerna sparades i molnlagringstjänst och på intervjuarens dators hårddisk.

Under intervjuerna

Alla intervjuerna kunde utan dröjsmål inledas vid överenskommen tidpunkt. Inga tekniska problem uppstod under intervjusituationerna. Intervjuerna tog i medeltal en timmes tid i anspråk. Intervjuguiden styrde intervjuerna men det fanns utrymme för följdfrågor och fördjupade resonemang från informanterna.

Efter intervjuerna

Intervjuerna sparades till den mapp som tidigare skapats i molntjänsten samt på datorns hårddisk. Efter intervjuerna lyssnades de snabbt genom för att se att bandningen lyckats. Intervjuerna gjordes mellan den 3 mars och 6 mars 2020 och planen var att transkribera intervjuerna under mars månad. Arbetet med transkriberingen av intervjuerna försenades dock avsevärt då Finland den 18 mars 2020 utlyste undantagsförhållande på grund av pandemin som Coronaviruset orsakade. Detta ledde till att den tid som avsatts för transkriberingen i stället användes för annat, skolorna i Finland stängde och mina barn fick distansundervisning i hemmet. Då barnen är i förskoleåldern krävdes således min närvaro och mitt engagemang i detta. Den 14 maj 2020 kunde skolorna återgå till närundervisning och då återupptogs arbetet med transkriberingen av intervjuerna. Detta kan tyckas ofördelaktigt, att transkriberingen inte kunde ske omgående efter intervjuerna men samtidigt så gjorde arbetet med transkriberingen att materialet igen kändes bekant och en väg tillbaka till arbetet med undersökningen öppnades. Analysen som följande skede kunde ske naturligt med innehållet i färskt minne.

4.3 Analys av insamlat datamaterial

Avhandlingens databearbetning och analysprocessen återges i följande underkapitel. Trovärdighet i kvalitativ metod är viktigt. En aspekt som bör beaktas vid analysen av intervjuerna är att intervjuarens förkunskaper och egna uppfattningar om ämnet kan påverka resultatet. Detta är något som vid analysen är angeläget att försöka undvika (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 259–260.) Att analysera data insamlat vid fenomenografisk forskning kan exemplifieras genom Dahlgren och Fallsbergs (1991) modell för dataanalys med sju steg enligt Dahlgren och Johansson (2009, s. 127–131). Genom hela analysprocessen sker ett samspel mellan de olika stegen och analysmodellen med sju steg är ett av många sätt att gå till väga. Först bekantar man sig med materialet genom att läsa de transkriberade intervjuerna upprepade gånger. I det andra steget inleds analysen, det kallas kondensation. I steg två klipper man ut passager eller stycken i intervjuerna som anses som signifikanta och betydelsefulla. Att fysiskt arbeta med intervjuerna utskrivna på papper rekommenderas. Det underlättar grupperingen och ger en överblick av de olika grupper som framkommer ur datamaterialet. I steg tre jämför man de olika passagera man har klippt ut, man söker likheter och skillnader. För att kunna hitta olikheter som är

fenomenografins målsättning, bör man också söka likheter i datamaterialet. (Dahlgren & Johansson, 2009, s. 122–134.)

Inledningsvis lästes de transkriberade intervjuerna genom upprepade gånger, så väl via datorns skärm som i utskrivna versioner. Detta är det första steget vid dataanalys enligt det förfarande som Dahlgren och Johansson (2009) föreslår. I det andra skedet var den initiala tanken att intressanta passager och stycken i intervjuerna rent fysiskt skulle markeras och klippas ut ur de papper de fanns utskrivna på. Det noterades dock rätt snabbt att denna process fungerade smidigare på datorn. Således färgades först texterna från de olika informanternas intervjuer i olika färger, intressanta meningar och stycken underströks sedan på datorn med olika färger beroende på under vilken forskningsfråga resultatet sorterades in. Efter det samlades de funna utsagorna in i två tabeller. Utsagorna sorterades igen enligt forskningsfrågorna i tabellerna. I det tredje steget jämfördes utsagorna och sorterades, likheter och olikheter framträdde i tabellerna.

Det fjärde steget kallas gruppering, man grupperar de likheter och skillnader i datamaterialet man hittat i grupper och försöker relatera dem till varandra. Steg fem går ut på att kategorierna, alltså grupperna man skapade i det fjärde steget artikuleras. Man fokuserar på essensen, kärnan av likheter i kategorierna. Kritiskt här är att forskaren måste bestämma var gränserna mellan olika uppfattningar skall dras, det betyder att besluta sig för hur stor variation inom en kategori som får förekomma utan att det kräver etablerande av en ny kategori. I steg sex ger man kategorierna namn, från det framträder det viktigaste i materialet. Det sjunde steget, den kontrastiva fasen är att granska alla urklippta passager och stycken och se om de platsar i fler än en kategori. Genom att de jämförs sinsemellan ser man till att kategorierna är exklusiva, alltså uttömmande. I detta skede brukar kategorier kunna föras ihop så att mängden kategorier minskar. (Dahlgren & Johansson, 2009, s. 122–134.)

Utsagorna grupperades som fjärde steg, grupper av utsagor fördes samman i tabellerna. Ur detta arbete steg kategorier fram, detta benämner Dahlgren och Johansson (2009) som det femte steget. Kategorierna gavs övergripande namn för att på ett så tydligt och omspannande sätt som möjligt beskriva innehållet i dem. Kontrasteringen skedde initialt här men i själva verket pågick kontrasteringen parallellt med att resultatet skrevs fram. Lika så ändrades och förtydligades kategoriernas namn då resultatet skrevs fram och senare analyserades.

I analysen av insamlat datamaterial strävas med fenomenografin som forskningsansats till att beskriva informanternas olika föreställningar av något, det vill säga variationen i kvalitativt skilda uppfattningar av ett fenomen. Beskrivningskategorierna som genom analysen skapas är kopplade till det innehåll materialet beskriver och visar på skillnaderna av uppfattningar av fenomenet. (Uljens, 1989, s. 23–36.) I utfallsrummet av uppfattningar identifieras beskrivningskategorier som bildar kvalitativt olika uppfattningar, således kvalitativt skilda sätt att erfara en och samma företeelse. Alla tänkbara sätt att uppfatta något kan dock inte garanteras att upptäckas. En människans förståelse av en företeelse och djupet av förståelsen anses bestå av mängden aspekter individen beaktar och huruvida individen relaterar dessa till varandra. Det kan ibland gå att ordna uppfattningarna i en hierarki där den uppfattning som innehåller mest komplexitet kan anses stå för den djupaste förståelsen av en företeelse. (Dahlgren & Johansson, 2009, s. 122–134.) Relationen av insamlat och analyserat data och teorin bör betänkas, teorin skall fungera i samklang med empirin och forskaren skall ta hänsyn till sin kunskap och förståelse vid utformandet av intervjuguiden. Teorin skall också ge förklaringar till det utfallsrum som analyserats fram. Man kan skriva fram utfallsrummet utan teoretisk analys och sedan i resultatdiskussionen knyta ihop resultatet med teorin och egna analytiska tankar alternativt göra detta i anslutning till de olika kategorierna. (Dahlgren & Johansson, 2009, s. 131.)

I analysen av datamaterialet fanns inledningsvis betydligt fler kategorier än de som sedan redovisas som resultat. Detta då kontrasteringen upplevdes pågå parallellt med resultatredovisningen och -analysen. Det var inte möjligt att ordna uppfattningarnas innehåll enligt komplexitet, uppfattningarna var på det viset jämbördiga att inga utsagor ansågs stå för djupare förståelse än andra.

4.4 Kvalitet, validitet och etiska aspekter

Undersökningen i avhandlingen baserar sig på information som på något sätt tagits emot av en människa från en annan människa vilket innebär att det finns etiska aspekter att beakta. Vidare behöver avhandlingen granskas med hänsyn till kvalitet och dess relevans för fortsatt forskning.

Detta diskuteras i följande underkapitel. Underkapitlet indelas i avsnitt baserade på Larssons (2005) struktur kring kvalitet i kvalitativa avhandlingar. Avsnitten i underkapitlet består således av kvaliteter i framställningen som helhet, kvaliteter i resultaten och validitetskriterier.

Kvaliteter i framställningen som helhet

Enligt Larsson (2005) innehåller kvaliteter i framställningen som helhet tre perspektiv, perspektivmedvetenhet, intern logik och etiskt värde. Då avhandlingen har en fenomenografisk ansats och genom det söker informanternas uppfattningar av ett fenomen finns en röd tråd av perspektivmedvetenhet genom arbetet. Rektors perspektiv undersöks och därför synliggörs rektors uppgift, position i ledarskapet och roller i avhandlingens teori. För att ytterligare understryka perspektivmedvetenheten i avhandlingen beskrivs även kontexten som yrkesutbildningsrektor verkar i och det problem som avhandlingen belyser lyfts fram ur olika synvinklar. Det perspektiv som i teorin saknas är rektors perspektiv på problemställningen vilket i sin tur bärs upp av undersökningen och dess resultat, avhandlingens vetenskapliga bidrag. I inledningen presenteras kort mitt eget perspektiv på ämnet, jag har ett yrkesmässigt intresse av rektors uppfattningar av fenomenet jag undersöker. Utöver det rent yrkesmässiga intresset finns även en inre drivkraft gällande forskning hos mig då jag ser ledarskap inom yrkesutbildningen som ett framtida intresseområde för fortsatt forskning.

Avhandlingens interna logik är tydlig, teorin bildar den starka helhet som krävs vid forskning med fenomenografisk ansats och de teorier som används för att knyta ihop teorin med undersökningens resultat är relevanta. De slutsatser som avhandlingen drar är grundade i data och inga antaganden görs utöver de som med forskningsansatsen i åtanke är väsentliga.

Enligt Vetenskapsrådet (2017) kan man skilja på forskareetik och forskningsetik. Den forskare-etiska synvinkeln handlar om forskarens ansvar i förhållande till forskningen, forskarsamhället och samhället i stort alltså tankegångar om etiska frågor som gäller själva forskningen. Forskarens olika roller, ansvar vid publicering och så kallad vetenskaplig oredlighet är forskareetik. Forskningsetik inbegriper frågeställningar om förhållandet mellan forskning och etik, om etiska fordringar på forskaren och på forskningens orientering och utförande. Informanter skall forskningsetiskt i största möjliga omfattning skyddas från skador eller överträdelser vid medverkanen i forskning. (Vetenskapsrådet, 2017, s. 12.)

Jag har i arbetet med avhandlingen upplevt en utmaning ur forskarens synvinkel då jag som forskare själv arbetar med yrkesutbildning. Jag är inte anställd av en yrkesutbildningsanordnare med anordnartillstånd på svenska. Detta gör att jag redan vid avgränsningen av informanter uteslutit min egen arbetsgivare. Min arbetsgivare är Kyrktjänst rf. Då yrkesutbildningen i Svenskfinland till sin omfattning är begränsad känner jag till en del utbildningsanordnare och deras organisationer sedan tidigare. Jag har även mellan åren 2005–2013 arbetat vid Optima samkommun som yrkeslärare och ansvarig lärare. Dessa forskarens aspekter har jag beaktat i arbetet med avhandlingen genom avgränsningen av informanter och att jag i avhandlingen tydligt redogör för detta. Vidare var jag tydlig i mina kontakter med informanterna och berättade att jag var studieledig från min arbetsplats och att jag utförde undersökningen i egenskap av studerande på magisterprogrammet i allmän pedagogik vid Åbo Akademi.

För att minska risken för forskningsetiska tvivelaktigheter ombads informanterna ge skriftligt samtycke för deltagande i undersökningen. Informanterna fyllde före intervjuerna i en blankett för informerat samtycke. Informanterna ombads i ett e-postmeddelande att skriva ut blanketten och underteckna den samt per post eller som bifogad skannad fil returnera den innan intervju-tillfället. Avhandlingens Bilaga 2 är blanketten för informerat samtycke som användes. Blanketten informerar om syftet med undersökningen, om tillvägagångssättet vid undersökningen, om informanternas eventuella fördelar och risker med deltagande och möjligheten informanterna har att kunna avbryta deltagande i undersökningen vilket enligt Kvale och Brinkmann (2014, s. 107) bidrar till avhandlingens kvalitet.

Blanketten för informerat samtycke underrättade även informanterna om deras rätt att läsa intervjun och om konfidentialitetsaspekter, informanternas rätt till anonymitet och hur det insamlade datamaterialet skulle behandlas och presenteras tydliggjordes. Konfidentialitet innebär skydd mot att obehöriga får del av uppgifterna, en skyldighet att inte föra vidare uppgifter man fått i förtroende (Vetenskapsrådet, 2017, s. 13.) För att säkerställa avhandlingens konfidentialitet rapporteras inte informanternas personuppgifter eller privata data och informanternas uppgifter behandlas så att de inte kan igenkännas av utomstående. Konfidentialitet innefattar också att intervjuaren och informanten kommer överens om vilken information som finns tillgänglig för vem (Kvale & Brinkmann, 2014, s. 109.) Informanterna kommer att benämnas som Informant A, Informant B, Informant C, Informant D och Informant E.

Kvaliteter i resultatet

Resultatet av avhandlingens undersökning var omfattande och gav en helhetsbild av rektorers uppfattningar av yrkesutbildningsreformen och hur rektorer uppfattar sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet. En del tydliga olikheter i uppfattningar kunde skönjas. Resultaten skrevs fram i resultatdiskussionen och diskuterades mer djuplodande i den övergripande resultatdiskussionen. Förslag till fortsatt forskning baserat på avhandlingens resultat gavs avslutningsvis i avhandlingen.

Validitetskriterier

Avhandlingens validitet granskas som tidigare nämnts enligt Larsson (2005) och han väljer att dela i validitetsaspekten i tre punkter, diskurskriteriet, heuristiskt värde och empirisk förankring. Undersökningens validitet säkerställs genom att kontrollera, att ifrågasätta och att teoretisera. Validitet handlar om att objektivt avgöra om undersökningen undersöker det den försöker undersöka (Kvale och Brinkmann, 2014, s. 266–270.) Gällande diskurskriteriet bidrar avhandlingen med argument och slutsatser som dels underbygger tidigare forskning, dels visar på ett behov av fortsatt forskning. Avhandlingen argumenterar tydligt och övertygande inom diskursen. Hur till vida avhandlingen klarar en kritisk granskning av någon annan inom samma vetenskapsgren är svårt att som skribent avgöra, baserat på den respons som under processen tillkännagetts anser jag dock att avhandlingen i detta avseende klarar en sådan granskning.

Genom rektorers uppfattning av yrkesutbildningsreformen och sina roller och uppgifter i ledningen av denna ger avhandlingen läsaren en möjlighet att se verkligheten på ett nytt sätt, vilket bidrar till dess heuristiska värde. Slutsatser som görs i avhandlingen är resultat av det insamlade datamaterialet, inte egna uppfattningar. Resultatet har förankrats i teorin och diskuteras mångsidigt i relation till teorin, den empiriska förankringen är således existerande. Avhandlingens konsistens är god, delarna fungerar i harmoni. Datamaterialet och tolkningen av detta är samstämmigt. Avhandlingens resultat har ett betydelsevärde för forskningsområdet. Avhandlingen har funnit intressanta fragment som via fortsatt forskning väsentligt kunde bidra forskningsområdet vilket argumenterar för dess pragmatiska värde.

5 Resultatredovisning

I detta kapitel presenteras undersökningens resultat. Resultatet redogörs för enligt avhandlingens forskningsfrågor och synliggörs genom kategorier som underbyggs via utsagor med citat av informanterna. Kategorierna som presenteras i Tabell 2 omfattar resultatet av undersökningen gällande rektorers uppfattningar av yrkesutbildningsreformen och hur rektorer uppfattar sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet.

Tabell 2. Undersökningens resultat kategorier

Rektorers uppfattningar av yrkesutbildningsreformen (2018)	A. Individualisering av yrkesutbildningen B. Dynamisk integrering av arbetsliv och yrkesutbildning C. Effektivitetsbaserad ekonomisering av styrningen D. Harmonisering av yrkesutbildningens strukturer E. Kapplöpning F. Förklädd detaljstyrning
Rektorers uppfattningar av sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet	A. Dirigent av helheten <i>Ha en helhetsbild av verksamheten</i> <i>Leda strategiskt</i> B. Tolk av myndighetsdirektiv <i>Förvärva kunnsande</i> C. Pedagogisk ledare <i>Mediera kunnsande</i> <i>Coacha/handleda personalen</i> <i>Leda kompetensutveckling</i> D. Möjliggörare <i>Skapa verksamhetsförutsättningar</i> <i>Koordinera verksamheten</i> E. Nätverkare <i>Skapa och arbeta i nätverk</i>

5.1 Hur uppfattar rektorer yrkesutbildningsreformen?

Inledningsvis redogörs för undersökningens resultat gällande den första forskningsfrågan, hur rektorer uppfattar yrkesutbildningsreformen. Rektorernas uppfattningar av yrkesutbildningsreformen kan indelas i sex kategorier. Enligt rektorernas uppfattning av yrkesutbildningsreformen är den: *en individualisering av utbildningen, en dynamisk integrering av arbetsliv och yrkesutbildning, en effektivitetsbaserad ekonomisering av styrningen, en harmonisering av yrkesutbildningens strukturer, en kapplöpning och en förklädd detaljstyrning.* Detta synliggörs i Tabell

3 nedan där även antal utsagor presenteras. Sammanlagt hade rektorerna som intervjuades 125 utsagor gällande hur de uppfattar yrkesutbildningsreformen.

Tabell 3. Rektorsers uppfattningar av yrkesutbildningsreformen

Kategori	Utsagor
A. Individualisering av yrkesutbildningen	42
B. Dynamisk integrering av arbetsliv och yrkesutbildning	17
C. Effektivitetsbaserad ekonomisering av styrningen	23
D. Harmonisering av yrkesutbildningens strukturer	14
E. Kapplöpning	23
F. Förklädd detaljstyrning	6

5.1.1 Individualisering av utbildningen

Rektorerna uppfattar att yrkesutbildningsreformen är en individualisering av yrkesutbildningen. Individfokuset i utbildningen kommer till uttryck i rektorernas utsagor på ett antal olika sätt. Det individuella kunnandet är i fokus, yrkesutbildningens flexibilitet och den kontinuerliga antagningen innefattas i rektorernas uppfattningar av att yrkesutbildningsreformen är en individualisering av utbildningen. Denna individualisering för med sig så väl utmaningar som möjligheter. Gällande utbildningsanordnarna ser rektorerna den individualiserade utbildningen som utmanande medan de uppfattar den vara en möjlighet för de studerande. Rektor B säger att yrkesutbildningen tidigare karaktäriserats av fokus på en grupp studerande och gemensamma tidsramar, efter reformen år 2018 är yrkesutbildningen enligt Rektor B helt individfokuserad.

”Yrkesutbildningen har varit väldigt lika för alla. Du kommer in på en yrkesutbildning och gör ungefär samma sak som dina klasskompisar och sen blir du klar med dina studier ungefär på samma tidpunkt, enligt samma system. Idag är ju allt helt individinriktat, allt ska vara utgående från individens behov och önskemål så egentligen tycker jag det nog är den stora skillnaden.” Rektor B.

Då det individuella kunnandet är i fokus uppfattar rektor B att de studerande har olika sätt att förvärva det kunnandet. Detta ger uttryck för att rektorerna uppfattar yrkesutbildningsreformen

som en individualisering av utbildningen där studerandes eget kunnande är i fokus. Rektor C understryker detta genom att beskriva dagens yrkesutbildning som ”något helt eget”.

”du har en gemensam introduktion men sen så far de nog ut till alla håll och kanter de studerande med det sätt som de gör för att förvärva det kunnande de behöver för att nå målet” Rektor B.

Då jag träffar föräldrar och då jag pratar åt politiker om den här nya yrkesutbildningen så har jag alltid velat lyfta fram att de inte skall ha sin mentala bild av hur skolan är...den måste de skrota för den här yrkesutbildningen är något helt eget, du kan inte jämföra med gymnasiet, du kan inte jämföra med högstadiet eller grundläggande utbildningen och du kan inte jämföra med yrkesutbildningen som det var på 2000-talet eller på 90-talet. Rektor C.

Rektorernas uppfattning av att kunnandet är kärnan i yrkesutbildningen ger enligt Rektor D och Rektor C dessutom fler möjligheter för det kontinuerliga lärandet även i arbetslivet via yrkesutbildning och även detta stödjer att rektorerna ser yrkesutbildningsreformen som en individualisering av utbildningen.

”det tycker jag att är det intressanta att man faktiskt ser på det som är det viktigaste, vad människor kan.” Rektor D.

”du kan komma tillbaka när som helst egentligen om du ser att du har ett kunnande som fattas, du kan komma tillbaka och få det via någon examensdel eller kortare det ger många möjligheter för individen så det är en fördel faktiskt” Rektor C.

Fyra rektorer anser att flexibiliteten i yrkesutbildningen som reformen förde med sig bidrar till att yrkesutbildningsreformen är en individualisering av utbildningen. Aspekter gällande flexibiliteten som framkom bland rektorerna var både att flexibiliteten reformen medförde var bra och utmanande. Citaten av Rektor D nedan ger uttryck för detta.

”Där tycker jag styrkorna är för studerande den här större flexibiliteten och möjlighet till att man har som en individuell stig” Rektor D.

”hur skall vi lyckas med den flexibilitet som den kräver” Rektor D.

Det kontinuerliga antagningssystemet lyfts av tre av rektorerna fram som en aspekt som bidrar till individualiseringen av yrkesutbildningen. Rektorernas uppfattningar av den kontinuerliga antagningen utgår från olika perspektiv och de ser den både som en möjlighet och en utmaning att förverkliga. Möjligheten uppfattas finnas för de studerande medan utmaningen finns gällande administrationen enligt Rektor C och även med tanke på lärarprofessionen enligt Rektor

B och Rektor A. Enligt rektorerna blir yrkesutbildningen efter reformen individualiserad delvis genom den kontinuerliga antagningen.

”Idag kan du söka på nytt via det kontinuerliga... Det är ju en fördel att det har blivit ökad flexibilitet och ökad smidighet för studerande om man ser ur studerandes perspektiv, sen är det kanske mera det har ökat på byråkratiseringen administrationen.” Rektor C.

”vikten av att individualisera och sen att antagligen är kontinuerlig...vi måste hitta förutsättningar och system för att klara av det också för det är klart att lärarna upplever det att det kommer hela tiden nya studerande” Rektor B.

”kontinuerlig antagning är ju nog något som måste finnas, men inte överbetonas för det är ju klart att utbildningens nivå också lider om du tar in nya mitt i” Rektor A.

Rektorerna uttrycker uppfattningar av att yrkesutbildningsreformen är en individualisering av utbildningen. Kärnan i deras uppfattningar återfinns i det kompetensfokus yrkesutbildningsreformen har. Rektorerna uppfattar att bland annat den kontinuerliga antagningen är en struktur som stödjer att yrkesutbildningsreformen är en individualisering av utbildningen.

5.1.2 Dynamisk integrering av arbetsliv och yrkesutbildning

Rektorernas uppfattningar av att yrkesutbildningsreformen är en dynamisk integrering av arbetsliv och yrkesutbildning är allmänt positiva och rektorerna gav 17 utsagor gällande detta. En viss nyansskillnad kan skönjas i hur rektorerna uppfattar denna dynamiska integrering. Yrkesutbildningsreformen innebär att utbilda för arbetslivet och i viss mån utbilda ungdomar för att de skall placera sig i arbetslivet anser Rektor A.

”Vi kan ju inte bli en egen bubbla som det här utbildar för egen skull men att inte har någon koppling till branschen vi utbildar folk till.” Rektor A.

”Nog är det ju bra att man i god tid börjar fundera på och introducera hela det här arbetslivet som är det som skall vara hela slutklämmen för studierna för de unga...de är ju väldigt unga och egentligen känner nu inte till arbetslivets oskrivna regler och på det viset är det ju naturligt att man redan under skoltiden så att säga betonar mera det och får liksom på något vis normaliserat bland ungdomarna det här med arbetslivet, hellre att de sen kastat vind för våg efter skolans liksom relativt skyddade miljö in i arbetslivet.” Rektor A.

Vidare uttrycker fyra av rektorerna en bredare uppfattning av att yrkesutbildningsreformen faktiskt är en dynamisk integrering där kompanjonskapet poängteras, yrkesutbildningen förverkligas inte för arbetslivet utan tillsammans med arbetslivet. Rektor B talar om att lyssna på arbetslivet, Rektor D betonar att utbilda i samarbete med arbetslivet, Rektor B nämner möjligheterna arbetslivet har att utbilda via yrkesutbildningen och Rektor D lyfter upp kraven på att utvecklas i samarbete med arbetslivet.

”vi kan vara med på ett mycket tydligare sätt nu, i arbetslivet alltså. Att dels utbilda personal för arbetslivet och att vi faktiskt lyssnar in arbetslivet att...vi skapar inte en produkt eller en tjänst utan vi har den där dialogen, det där kompanjonskapet ut till arbetslivet och får liksom deras behov, det är ju vår uppgift det, att utbilda för arbetslivet.” Rektor B.

” det varit viktigt för oss att utbilda i samarbete med arbetslivet.” Rektor D.

”att få arbetslivet att inse att vilka möjligheter de faktiskt har att både rekrytera och att utbilda via dagens yrkesutbildning.” Rektor B.

”Jag gillar det här med att våra kunder är studerande och arbetslivet, jag gillar det här med att vi skall ha en ännu tätare kontakt till arbetslivet.” Rektor B.

”ganska stora krav på hur man skall utvecklas, hela tiden samarbeta med arbetslivet vilket är otroligt viktigt för oss förstås.” Rektor D.

En faktor som rektorerna anser utmanande gällande samarbetet med arbetslivet är skapandet av strukturer för detta, både vad gäller smidigheten för de studerande som citatet av Rektor A visar och gällande de möjligheter som finns för arbetslivet i dagens yrkesutbildning som Rektor B lyfter upp. Dock råder inget tvivel om att rektorerna anser att yrkesutbildningsreformen är en dynamisk integrering av arbetsliv och yrkesutbildning.

”Det är viktigt för oss att utbilda i samarbete med arbetslivet, hur vi utbenar det och alla andra sätten, att ha...utbildningsavtal eller läroavtal och hitta mera flexibla vägar för våra studerande när man kör ihop ungdoms- och vuxenverksamhet. Hur vi kan få det att fungera för alla helt enkelt.” Rektor A.

”arbetslivet skulle behöva hitta oss, speciellt nu i vår region där de har brist på behörig- eller utbildad personal, att de skulle hitta oss för det finns ju enorma möjligheter” Rektor B.

Dagens ökade mängd arbetslivskontakter tillskriver Rektor E mer diskussionen om dynamisk integrering av arbetsliv och yrkesutbildning som följde med reformen snarare än de lagförändringar som gjordes.

”Idag har mycket mera arbetslivskontakter...och nog är det ju delvis en följd av reformen eller egentligen det är det inte. För lagstiftningen på den punkten inte egentligen ändrade alls men tack vare att reformen kom just som jag sa så blev

det liksom så mycket diskussion om arbetslivets roll att de också insåg att de har den här möjligheten och det gör också att de ringer oftare och vi är mera med i sådana här företagarföreningar och sådant här.” Rektor E.

Rektorerna uppfattar yrkesutbildningsreformen som en dynamisk integrering av arbetsliv och yrkesutbildning. Skapandet av strukturer för detta anses av en del som utmanande. Att yrkesutbildningsreformen inneburit att arbetslivet och yrkesutbildningen dynamiskt integreras uppfattar rektorerna men en avvikande åsikt finns gällande ifall detta beror på yrkesutbildningsreformen i sig eller den uppmärksamhet detta fått i diskussioner parallellt med yrkesutbildningsreformen. Oavsett är den dynamiska integreringen av arbetsliv och yrkesutbildning en uppfattning rektorerna har av att yrkesutbildningsreformen är.

5.1.3 Effektivitetsbaserad ekonomisering av styrningen

Rektorerna uppfattar att yrkesutbildningen efter reformen styrs genom en effektivitetsbaserad ekonomisering snarare än baserat på utbildningens inre behov. Rektorerna uppfattar detta som en utmaning i yrkesutbildningsreformen och lyfter fram detta på olika sätt.

Rektor A uppfattar motsägelser i finansieringssystemet då å ena sidan mängden studerandeårsvarken är en faktor som beaktas, å andra sidan genomströmningen av studerande. Detta underbygger att rektorerna uppfattar att styrningen av yrkesutbildningen efter yrkesutbildningsreformen baserar sig på ekonomin, vars finansiering i sin tur har yrkesutbildningens så kallade effektivitet som grund.

”dels skall man premieras för hur många man har i huset, dels samtidigt finns det ett annat moment som premierar en för hur snabbt man får ut ur huset vilket ju är en intern motstridighet.” Rektor A.

Rektor B säger vidare att om finansieringssystemet reformeras enligt de ursprungliga planerna i yrkesutbildningsreformen får utbildningsanordnare med många studerande bäst ekonomiska förutsättningar, vilket drabbar de utbildningsanordnare med färre studerande. Med detta uttrycker Rektor B en oro över hur yrkesutbildningsreformen som effektivitetsbaserad ekonomiseringen av styrning i verkligheten kommer att falla ut.

”Nu har man diskuterat att finansieringssystemet skulle frysas på den nivå som det är idag. Det betyder att basfinansieringen skulle ge mest euron och det betyder att då ska man ha mycket studerande och vi har ju inte mycket studerande, alltså vi ligger ju inte på det sättet på samma nivå som många skolor” Rektor B

Rektor C problematiserar att yrkesutbildningsreformen medför en effektivitetsbaserad ekonomisering av styrningen genom citatet nedan och beskriver något som närmast kan benämnas som en paradox gällande detta. Rektor C uppfattar att samtidigt som studerande förväntas förvärva kunskaper till allt större del i arbetslivet skall utbildningen ändå vara individuell. Hen menar att då arbetslivet inte passar alla som lärmiljö kvarstår behovet av läroanstaltens fastigheter vilket finansieringssystemet inte beaktar, då yrkesutbildningsreformens finansieringssystem betonar effektivitet.

”De menar ju att vi skall vara ute i arbetslivet och lärandet skall ske mer och mer ute i arbetslivet i verkliga situationer men det facto har du kvar alla väggar, alla hallar. Det finns sådana studerande som vi har som inte alltid är mogna att fara ut i arbetslivet, de måste få vara någonstans och träna det kan vara självförtroende, det kan vara många andra bitar de måste träna innan de vågar fara till en arbetsplats och för dem måste vi fortsättningsvis ha våra verkstäder och det vill inte reformen riktigt acceptera för man har utgått från att man skall lära sig i arbetet.” Rektor C.

Rektor A anser vidare att utbildningsanordnarna inte får ekonomiska fördelar av en god studerandegenomströmning och studerande som efter studierna placerar sig i vidare studier eller arbetsliv. Samtidigt beaktas inte heller de mer resurskrävande studerande i finansieringssystemet, detta då helhetsresurserna för yrkesutbildning inte ökar. Rektor A ställer sig således kritisk till yrkesutbildningsreformens effektivitetsbaserade ekonomisering av styrningen.

”Sen är det bra att man också följer upp var de här eleverna landar efter sina studier, det hänger ju lite ihop med om det finns behov för utbildningen...förstås också är det bra inte behöver hela finansieringen handla om en basfinansiering som är in och ut, det är inte heller hemskt kvalitativt tänkt att man bara följer upp hur elever kommer in och går ut, det händer så mycket på den där vägen där också. De där goda fallen så att säga premieras inte och de svåra fallen förstås inte, att det kan finnas så otroligt många ungdomar som har sina besvär och en elev kan vara så mycket mer än en elev, i resursering alltså.” Rektor A.

Rektor A uppfattar den effektivitetsbaserade ekonomiseringen av styrningen som att på ett övergripande plan vara hämmande för yrkesutbildningen. I dagsläget menar hen att de inte är en fördel att som utbildningsanordnare ”sköta sig”, ens finansiering ökar inte trots det.

”Så länge som helhetsfinansieringen inte går uppåt så kommer inte du att få heller mera pengar av att vara duktig. Det är bara det att du förlorar av att inte vara duktig. Det vill säga att om alla andra fyller måttet och du är i den där ändan som inte gör exakt likadant så betyder det bara att du liksom minskar i fyrk medan alla andra mer eller mindre hålls på status quo.” Rektor A.

Rektorerna uppfattar att yrkesutbildningsreformen är en effektivitetsbaserad ekonomisering av styrningen. Rektorerna uttrycker många, varierande uppfattningar som underbygger detta. Det uttrycks oro över att studerandemängden i framtiden kan vara en avgörande faktor gällande måttet på utbildningens effektivitet av en rektor. En annan rektor ser en motsättning i denna effektivitetsbaserade ekonomisering av styrningen då både studerandemängd och genomströmning av studerande används för att mäta effektiviteten. Hen funderar vad som är mest lönsamt för utbildningsanordnarna, många studerande eller studerande som i rask takt avlägger examen? Uppfattningar gällande en paradoxal situation för utbildningsanordnarna då styrningen via finansieringssystemet baserar sig på effektivitet och yrkesutbildningsreformen skapar ett fokus på förvärvande av kunskaper i arbetslivet uttrycks. Behoven av utrymmen kvarstår fortsättningsvis för utbildningsanordnarna för att kunna förverkliga individualiseringen av utbildningen, detta beaktar inte den effektivitetsbaserade ekonomiseringen av styrningen anser hen. En rektor uppfattar att den effektivitetsbaserade ekonomiseringen av styrningen ger något av ett status quo för utbildningsanordnarna, oavsett hur man bedriver verksamheten växer inte finansieringen så länge yrkesutbildningens helhetsfinansiering inte ökar.

5.1.4 Harmonisering av yrkesutbildningens strukturer

Yrkesutbildningsrektorerna uppfattar reformen som en harmonisering av yrkesutbildningens strukturer. Yrkesutbildningsreformen har inneburit att oavsett om man är ungdom eller vuxen studerar man inom samma examenssystem (RP 39/2017.). Yrkesutbildningsreformen kräver även att de studerandes personliga planer genomförs och dokumenteras på samma sätt av utbildningsanordnarna (Undervisnings- och kulturministeriet, 2015.) Genom citaten nedan belyses rektorernas uppfattningar av harmoniseringen av yrkesutbildningens strukturer.

Samtidigt som rektorerna uppfattar att utbildningen blivit mer individuell ur den enskilde studentens perspektiv uttrycks att fokuset på individuella studievägar via den personliga utvecklingsplanen för kunnande (PUK) gjort att verksamheten inom läroanstalten och mellan utbildningsanordnarna blivit mer enhetlig. Detta är ett exempel på rektorernas uppfattning av att yrkesutbildningsreformen är en harmonisering av yrkesutbildningens strukturer. Innan reformen fanns många olika förfaringssätt internt, olika beroende på vilken utbildning man tittade på medan reformen nu fört med sig att man mer har samma förfaringssätt anser Rektor D.

”vi har liksom kört ihop vår utbildning allt mera, vi har samma förfaringssätt på alla linjer och vi vill ha samma målsättningar, samma sak, samma regler gäller och samma sätt att se på det. Förut har det varit mer individuellt, det har varit handelslinje och teknisk linje och så här och nu har vi då inom vår organisation byggt ihop dem.” Rektor D.

Rektorerna anser att kvalitetsledningen som yrkesutbildningsreformen innebär bidrar till att harmonisera yrkesutbildningens strukturer. Rektor D uppfattar att yrkesutbildningsreformen kräver kvalitetsledning av utbildningsanordnarna, Rektor B anser att kvalitetsledning omfattar allt i hela verksamheten.

”det här nya också att med den här hela reformen man skall då leda med kunnande och ha kvalitetsledning.” Rektor D.

”kvalitetsledning är ju allt det, från a till ö.” Rektor B.

Ett led i yrkesutbildningsreformens harmonisering av utbildningens strukturer är den externa valideringen av utbildningsanordnarna som är en del av kvalitetsledningen. Den utvärdering som Nationella centret för utbildningsutvärdering (NCU) skall ta i bruk gällande utbildningsanordnare av yrkesutbildning på andra stadiet berörs av Rektor A. Utbildningsanordnaren i fråga har fått möjlighet att delta i en pilotering där NCU:s utvärdering testas. Rektor A anser att denna externa validering granskar om siffrorna som levereras stämmer överens med verksamheten i verkligheten.

”alltså en utvärdering som på något vis skall pejla finansieringen, naturligtvis levererar vi alla siffror årligen ändå men att det här är liksom sagts lite extern validering av vad är det, är det bara siffror eller stämmer det och den här processen.” Rektor A.

NCU:s externa validering har enligt Rektor A varit ögonöppnande och visat utbildningsanordnaren vad kvalitetsledning är samt vilka typer av dokument som krävs. En del har utbildningsanordnaren redan använt men genom att delta i testutvärderingen har de fått hjälp att förstå vad som efterfrågas då verksamheten valideras. Detta visar således att denna validering bidrar till harmoniseringen av yrkesutbildningens strukturer genom yrkesutbildningsreformen.

”Det har öppnat våra ögon ganska långt för att vad hela det här, exempelvis kvalitetsledningen, skall gå ut på. Man ser ju vad de kräver av oss och då inser man att vissa dokument har vi ju haft hela tiden i bruk, långt före reformen men vi har bara inte insett att det är de som ed söker. En del förstås i den här reformen är ju det att de gett lite nya namn åt saker och procedurer som har funnits till redan länge, att man inte riktigt vet är det något vi gör redan eller ska vi hitta på det från början att det här har varit en slags process för oss att förstå i grunden vad man menar under alla dessa underrubriker, att vad är det vi skall göra.”
Rektor A.

Rektorerna ser den personliga utvecklingsplanen för kunnande (PUK) som ett led i att yrkesutbildningsreformen är en harmonisering av yrkesutbildningens strukturer, även kravet på kvalitetsledning och den externa validering av verksamheten som yrkesutbildningsreformen för med sig bidrar till harmoniseringen av strukturerna i yrkesutbildningen enligt rektorernas uppfattningar.

5.1.5 Kapplöpning

Yrkesutbildningsreformen uppfattas av rektorerna vara en kapplöpning, det har varit bråttom att hinna utveckla verksamheten för att fungera i enlighet med lag, förordning och anvisningar. Majoriteten av rektorerna har en uppfattning av att yrkesutbildningsreformen beretts och genomförts med ett för kort tidsperspektiv. Enligt rektor A är reformen en kapplöpning.

”men att nog har det ju varit kapplöpning och lite att springa efter tåget-känsla över det här men det är nu väl på det viset som det är när det kommer förändringar och sådana som bör göras liksom vid sidan om allt det övriga du redan skall hålla på med.” Rektor A.

Rektor E tycker att yrkesutbildningsreformen var dåligt förberedd och att lagen togs i bruk för snabbt, man hann inte med att utveckla verksamheten för att fungera i enlighet med den.

”det var som urusel förberett, den var som liksom inte färdig, den lagstiftningen togs i bruk ett år för tidigt.” Rektor E.

För att ytterligare lyfta upp att rektorernas uppfattningar av att arbetet med reformen varit en kapplöpning belyses det faktum att svenskspråkiga anvisningar inte funnits tillgängliga samtidigt som de finskspråkiga, vilket de enligt lag skall göra. Detta har ytterligare spätt på de svensktalande rektorernas uppfattning av att yrkesutbildningsreformen varit en kapplöpning. Avsaknaden av svenskspråkiga anvisningar då lagen om yrkesutbildning trädde i kraft ledde till att Rektor E vände sig till Justitieombudsmannen och där fick rätt i att fel hade begåtts gällande det svenska språket.

”vi sände också in till JO som gav oss rätt också att det har begåtts fel, i synnerhet när det gäller det svenska språket, att vi inte har fått nå anvisningar på samma villkor.” Rektor E.

Rektorerna uppfattar att yrkesutbildningsreformen är en kapplöpning. Det uttrycks av dem att det har känts som att hela tiden springa efter tåget då man parallellt med reformarbetet även skall bedriva verksamhet. Rektorerna uppfattar att yrkesutbildningsreformen var dåligt förberedd och speciellt utmanande att genomföra på svensk håll på grund av avsaknaden av svenskspråkiga anvisningar. Att rektorerna uppfattar yrkesutbildningsreformen som en kapplöpning råder det således inget tvivel om.

5.1.6 Förklädd detaljstyrning

Rektorerna anser att yrkesutbildningsreformen är en förklädd detaljstyrning. Lagstiftningen som yrkesutbildningsreformen baserar sig på ger utbildningsanordnarna ett större handlingsutrymme än tidigare. Utbildningsanordnarna skall arrangera yrkesutbildning inom sitt område som motsvarar den lokala arbetsmarknadens behov. De besluter självständigt om hur utbildningen arrangeras och sätt att genomföra studierna inom UKM:s rådande ramverk. (Cedefop, 2019, s. 32.) Rektor E säger att detta handlingsutrymme trots allt ändå är mycket begränsat idag, utbildningsanordnarna är detaljstyrda men inte på grund av lagen.

”Så det blev liksom på sätt och vis en detaljstyrning som var värre än den förra men den är inte grundar sig inte på lag utan grundar sig på något annat.” Rektor E.

Lagen slår fast att alla studerande skall ha en egen personlig utvecklingsplan för kunnande (PUK). Förordningar och anvisningar bestämmer vilka uppgifter som bör finnas i PUK:en. Uppgifterna förs sedan över till Utbildningsstyrelsens nationella informationsresurs KOSKI via utbildningsanordnarnas studieadministrationsprogram. Det här är inte enkelt anser Rektor C, utbildningsanordnarna har själva varit tvungna att bygga upp PUK:en som verktyg så att informationen förs över till KOSKI vilket i sin tur ställer krav på detaljnivå på utbildningsanordnarna, detta är en del av den förklädda detaljstyrning rektorerna uppfattar yrkesutbildningsreformen vara.

”Det kunde lättas på lite det här, måste man ha alla uppgifter...det är som lite knepigt, nu har alla organisationer byggt upp ett studieadministrationsprogram där vi har byggt upp PUK:en, data från det överförs till Koski...vi måste presentera data till Koski som läser in allt för finansiering ynnä muuta.” Rektor C.

Rektor C beskriver förordningen och anvisningarna i anslutning till yrkesutbildningsreformen som överbyråkratiserade. Hen anser att gällande personlig tillämpning är lagen bra men att det borde kunna göras enklare, förordningen och anvisningarna anger mycket information som skall ingå i den personliga utvecklingsplanen för kunnande (PUK), förordningen och anvisningarna är således en del av yrkesutbildningsreformens förklädda detaljstyrning anser hen.

”Då man läser lagen så tycker jag att det med personlig tillämpning är helt fine, det är helt rätt men då jag börjar läsa förordningen och de här anvisningarna om personliga tillämpningen med alla de här punkterna och det ena som skall vara med så tycker jag att vi har överbyråkratiserat, att det här borde kunna göras enklare.” Rektor C.

Rektor E uttrycker att den lägsta nivån i den så kallade normhierarkin är väldigt styrande, vilket kan ses som konkluderande för rektorernas uppfattningar av att yrkesutbildningsreformen är en förklädd detaljstyrning.

” det är lite mot ädla principer i en förvaltning att det skall finnas en normhierarki och så på något sätt är det den här lägsta hierarkin som styr jättemycket.” Rektor E.

Yrkesutbildningsrektorerna uppfattar att reformen är en förklädd detaljstyrning, detta då detaljnivån som krävs i bland annat vad som överförs till KOSKI är noggrant förutbestämd. Detta gör i sin tur att i stället för att skapa ett brett handlingsutrymme, som var yrkesutbildningsreformens avsikt blir utbildningsanordnarnas handlingsutrymme väldigt smalt. Har man inte korrekta uppgifter, näst intill detaljer i sin dataöverföring till KOSKI går man miste om finansiering. Data från KOSKI ligger till grund för de finansieringsbeslut som görs på statlig nivå gällande utbildningsanordnarna.

5.2 Hur uppfattar rektorer sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet?

Resultatet som framträtt i analysen av datamaterialet för den andra forskningsfrågan, hur rektorer uppfattar sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet presenteras som följande. Kategorierna som presenteras i Tabell 4 nedan omfattar rektorers uppfattningar av sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet. Rektorers uppfattningar av sina roller i ledningen av reformarbetet kan indelas i kategorier, vari rektorers uppfattningar om sina uppgifter i ledningen av reformarbetet sorteras in. Detta synliggörs genom indelningen i underkategorier i tabellen nedan, där även antal utsagor presenteras. Totalt avgav rektorerna 102 utsagor gällande sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet.

Rektorer uppfattar att de är dirigenter av helheten, tolkar av myndighetsdirektiv, pedagogiska ledare, möjliggörare och nätverkare i ledningen av reformarbetet. Rektorerna uppfattar att deras uppgifter i ledningen av reformarbetet är att ha en helhetsbild av verksamheten, leda strategiskt, förvärva kunnande, mediera kunnande, coacha/handleda personalen, leda kompetensutvecklingen, skapa verksamhetsförutsättningar, koordinera verksamhet samt skapa och arbeta i nätverk.

Tabell 4. Rektorsers uppfattning av sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet

Kategori (Roll)	Underkategori (Uppgift)	Utsagor
A. Dirigent av helheten	Ha en helhetsbild av verksamheten	15
	Leda strategiskt	
B. Tolk av myndighetsdirektiv	Förvärva kunnande	18
C. Pedagogisk ledare	Mediera kunnande	19
	Coacha/handleda personalen	
	Leda kompetensutvecklingen	
D. Möjliggörare	Skapa verksamhetsförutsättningar	30
	Koordinera verksamheten	
E. Nätverkare	Skapa och arbeta i nätverk	20

5.2.1 Dirigent av helheten

Rektorerna uppfattar en av sina roller i ledningen av reformarbetet vara att vara dirigent av helheten. Rollen innefattar uppgifter som rektorerna uppfattar vara att *ha en helhetsbild av verksamheten* och ett ansvar över den *strategiska ledningen* av verksamheten. I kategorin dirigent av helheten gav rektorerna 15 utsagor i undersökningen.

Ha en helhetsbild av verksamheten

Rektor B uppfattar rektorsuppdraget i reformledningen innefatta att ha ett helhetsperspektiv på verksamheten, både gällande det egna verksamhetsområdet och även över koncernen rektorerna verkar inom.

”Det är ju liksom min roll det att ha det här helikopterperspektivet över eget resultat område men också ha det helikopterperspektivet liksom från koncernens sida.” Rektor B.

Rektor Es uppgifter i reformledningen återfinns även på en mer övergripande nivå.

”I en så här stor organisation är strategiska- och ledarskaps sidan min eftersom det på enheterna då finns enhetschefer, dom enhetschefer som finns liksom på enheterna fungerar ju mera som en skolrektor om man jämför med gymnasierektorer och andra så att på det sättet är jag ju uppe på det här övergripande planet

och huvuduppgifter är ju då att leda processer så att de fyller kvalitetskrav och lagens krav osv.” Rektor E.

Strategisk ledning

Genom citaten nedan uttrycker Rektor B att hens uppgifter innefattar strategier och planering, vilket kan ses underbygga rektorernas uppfattning av sin roll som dirigent av helheten i ledningen av reformarbetet.

”Inom mitt resultatområde så har vi fyra ansvarsområden: marknadsföring, information och kommunikation, antagning och studier det är det andra och det tredje är strategier och planering och det fjärde är studerandeservice.” Rektor B.

Rektor D uttrycker en uppgift i ledningen av reformen som kräver att hen har en helhetsbild av verksamheten. Hen har lett förnyandet av utbildningsanordnarens organisationsmodell och organisationens strategi vilket är ett direkt resultat av de organisationsförändringar en del utbildningsanordnare varit tvungna till i yrkesutbildningsreformens kölvatten.

”Vi har gjort en helt ny omorganisation av hela organisationen, vi har gjort en ny organisationsmodell i och med hela den här förnyelsen och...vi har gått genom och håller fortsättningsvis på att gå genom alla våra dokument och förfaringssätt och också en ny strategiprocess så vi har haft otroligt mycket så det har varit ganska mycket att leda hela det här förändringsarbetet, varav förstås då den här reformen är jätteviktig och central.” Rektor D.

Rektorers uppfattning av sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet är att de håller i taktpinnen för hela verksamheten. Detta gör ju rektorer oavsett utbildningsstadiet. De uppfattar att de behöver se på verksamheten ur ett övergripande perspektiv. Att leda i enlighet med organisationens strategi samt även att skapa organisationens strategi ingår i rektorernas uppgifter i ledningen av reformarbetet.

5.2.2 Tolk av myndighetsdirektiv

Rektorerna uppfattar att deras roll i ledningen av reformarbetet är att vara tolkar av myndigheternas direktiv. Rektorerna skall samla information om yrkesutbildningsreformerna, information som de behöver tolka för att *förvärva ett kunnande*. Detta underbyggs av att de på ett omfattande

sätt beskriver uppgifter relaterade till sitt kunnande och förvärvandet av det gällande yrkesutbildningsreformen, vilket är en förutsättning för att som ledare kunna fungera som tolk av myndighetsdirektiv. Rektorerne avgav totalt 18 utsagor som berör deras roll att vara tolk av myndighetsdirektiv i reformledningsarbetet. I kategorin beskrivs rektorerne som tolkar från högre nivåer i utbildningsledarskapet till lägre nivåer. Det kunde tänkas att en tolk även tolkar från lägre nivåer till de högre eller från externa intressenter till den egna verksamheten till exempel. Då detta inte berörs av rektorerne i undersökningen kallas kategorin uttryckligen tolk av myndighetsdirektiv.

Rektor B uppfattar att hen kan lag och förordning på detaljnivå, det är en förutsättning för hens ledarskap. Hens roll är alltså att vara tolk av myndighetsdirektiv för sin organisation i ledningen av reformarbetet.

”nog har jag läst lagen och förordningen så jag nästan kan dem nog och liksom det vet jag inte om kanske är min roll men jag tycker om att kunna detaljerna för att också kunna leda.” Rektor B.

Rektor C har förvärvat kunnande och i citatet framkommer att hen tolkat informationen genom egna reflektioner.

”Det är jag ju glad åt att ministeriet ordnat jättemycket då inför det här reformen så jag har ju nött tåget och åkt på de här informationerna som ordnats, följt med webinarier då det har kommit någonting, läst, läst propositionen och via det så skaffat den där informationen att inte har ingen kommit och sagt att så här ska det vara att det är nog själva som har behövt hämta in det, läst, funderat, vad betyder det här och sen förstås jag har ju den fördelen att jag har varit så länge inom yrkesutbildningen så jag kan ju som sätta det i proportion till och se att hur hänger det ihop och så vill jag nog lyfta upp det här.” Rektor C.

Rektor B berör nedan följande kategori som framkommer i undersökningen, rollen som pedagogisk ledare. Citatet används under kategorin tolk av myndighetsdirektiv för att understryka hur hen ser på sin roll som tolk, att det kunnande tolkningen resulterat i inte kan stanna hos hen själv. Hens tolkning behöver via det pedagogiska ledarskapet också medieras vidare för att ha betydelse för verksamheten, så att personalen i sin tur kan tolka kunnandet hen medierar och därigenom även de bli ”kunniga människor”.

”Men sen har jag inte lyckats tillräckligt att få det vidare internt. För inte har ju någon nytta av att jag är kunnig om inte jag kan använda det i mitt ledarskap men jag skulle ju vilja att de andra skulle bli, jag vill inte vara den ledaren som är kunnig utan jag vill omge mig med kunniga människor.” Rektor B.

En av rektorernas roller vid ledningen av reformarbetet är att vara tolk av myndighetsdirektiv uppfattar rektorerna. Deras uppgift i reformledningen är att förvärva kunskande, skaffa sig information på olika sätt och tolka det så att de blir kunniga. Rektorerna uppfattar att de måste leda reformarbetet med kunskap om yrkesutbildningsreformen.

5.2.3 Pedagogisk ledare

Fast orden pedagogisk ledare inte uttryckligen uttalas av rektorerna i utsagorna framkommer tydligt att rektorerna har en uppfattning av att deras roll i ledningen av reformarbetet är att vara pedagogiska ledare. Detta berörs i 19 utsagor i undersökningen. De uppgifter de uppfattar som sina i ledningen av reformarbetet som kan sorteras in under rollen pedagogisk ledare handlar om att: *mediera kunnande, coacha/handleda personalen och personalens kompetensutveckling*. Rektors C anser att pedagogiken i dagsläget är i fokus i hens arbete i ledningen av reformarbetet.

”under 2019 började vi prata ännu mera om det här pedagogik.” Rektor C.

”jag skulle säga att vi ännu mera satsar på det här pedagogik och sådant, att det har varit som system, information, system och nu börjar det vara pedagogik.” Rektor C.

Mediera kunnande

Rektor C ser sig som administratör i ledningen av reformarbetet men upplever sig ändå som nära verksamheten i läroanstalten. Hen uttrycker en uppfattning av att hens uppgift som rektor är att fungera som lärare åt läraren, det vill säga mediera kunnande till läraren.

”Jag är administratör men nog blir jag ju ändå som lärare på ett sätt i sådana situationer då det behöves som till exempel med egna kollegor eller med lärarna då vi har så blev det ju ofta att man fungerar lite som en lärare åt läraren då det gäller det här just. Nog är jag nära verkstadsgolvet, jag har inte främjat mig från det.” Rektor C.

Att handleda personalen till att själva hitta lösningar, inte enbart förlita sig på att hen alltid skall ha svaren uppfattar Rektor B att hen arbetat mycket med i ledningen av reformarbetet.

”Jag läste mig faktiskt ganska bra in på den nya yrkesutbildningen vilket gjorde att jag var ganska kunnig, vilket gjorde att jag var ganska efterfrågad i att ge svar. Så kan inte man heller jobba, man kan inte vara den där ena som sitter på den här kunskapen. Jag har fått jobba ganska mycket med att coacha personalen...att hitta de egna lösningarna.” Rektor B.

Coacha/handleda personalen

Rektor B säger att hen coachar personalen, en uppgift hen har i ledningen av reformarbetet som pedagogisk ledare.

”inte längre det där att lugna ner läget och skapa systematiken och att organisera jobbet, nu är det mer det här att coacha och pusha på.” Rektor B.

Rektor E ser sitt ledarskap som handledande, det ingår i rollen pedagogisk ledare i ledningen av reformarbetet.

”Jag är ju handledare också, jag har gått en vägledarutbildning och jag har ett handledande ledarskap.” Rektor E.

Rektorerna uppfattar att de coachar/handleder personalen i ledningen av reformarbetet. Rektor C har infört en typ av möten där hen tillsammans med utbildningscheferna utbyter åsikter om aktualiteter. Detta kan ses som en typ av coaching.

”Jag stöttar utbildningscheferna då de kommer och frågar och funderar så resonerar vi tillsammans eller då vi har vi har möten, jag kallar det för utbildningsplaneringsmöten men det är egentligen mer för utbildningscheferna för det är mer så att det har ingen formell agenda de mötena. Det är mera så att vi träffas, kastar ut vad som är aktuellt och byter åsikter och så igen kör vi.” Rektor C.

Kompetensutveckling

Rektor B uppfattar att hen i sin roll som pedagogisk ledare behöver arbeta med personalens kompetensutveckling, det är en av hens uppgifter i ledningen av reformarbetet.

”Att se på vad behöver den där din egen kompetensutveckling ligga på vad behöver du förkovra dig i för att du skall få det här att fungera.” Rektor B.

Rektor B lyfter fram kompetensutvecklingen även ur organisationens perspektiv, hen anser att personalens kompetensutveckling borde vara i samklang med organisationens utveckling.

”då bygger vi som ofta upp den där kompetensutvecklingen utgående från det att det här skall din kompetensutveckling vara fokus på under det här året...kompetensutvecklingen borde ju gå hand i hand med organisationens utveckling.” Rektor B.

Personalutbildning på längre sikt och introduktion av nyanställda är enligt Rektor D av vikt, det uppfattar hen som sin uppgift i ledning av reformarbetet. Rektor D tycker också att det är viktigt att personalen får möjlighet att delta i fortbildning och att de uppmanas till det.

”Att säkerställa att våra lärare vet att de skall följa den och ha en ändamålsenlig och bra, långsiktig personalutbildning. Också att säkerställa att också nyanställda, att de kommer in i det här nytänket som ändå är nytänk för sådana som kommer från andra håll.” Rektor D.

”En viktig del som ledare att man möjliggör deltagandet på de här olika tillfällena och uppmanar till det.” Rektor D.

Rektorerna uppfattar att de är pedagogiska ledare i ledningen av reformarbetet. I rollen som pedagogisk ledare medierar de kunskande, handleder personalen och gör uppgifter relaterade till personalens kompetensutveckling. Arbetet med ledningen av reformen verkar i dagsläget enligt en rektor vara främst pedagogiska ledning.

5.2.4 Möjliggörare

Yrkesutbildningsrektorerna uppfattar att deras roll i reformledningen är att vara möjliggörare genom att *skapa verksamhetsförutsättningar* för yrkesutbildningsreformen och att *koordinera* dessa *verksamhetsförutsättningar*. Rektorerna avgav 30 utsagor gällande kategorin möjliggörare.

Skapa verksamhetsförutsättningar

Rektor B uppfattar sin roll i ledningen av reformarbetet som möjliggörare, detta genom att hen uttrycker att hens uppgift varit att skapa system, processer och rutiner samt skapa nya ansvarsområden för personalen. Rektor B har i reformledningsarbetet skapat verksamhetsförutsättningar. Verksamhetsförutsättningarna fördelar Rektor B genom att känna till rådande ramverk

och veta vars och ens position inom det vilket gör att Rektor B är en möjliggörare i ledningen av reformarbetet.

”att starta upp det här utvecklingsystemet att göra nya processer, att göra nya ansvarsområden att nå personalen, de fick ju helt nya roller.” Rektor B.

”Vi utvecklade mycket system, mycket processer, manualer rutiner checklistor.” Rektor B.

”Att skapa de här verksamhetsförutsättningarna...vara den som håller koll på inom vilka ramar måste vi hållas och vad är din roll inom den ramen och så vidare.” Rektor B.

Som möjliggörare i reformledningen har Rektor C skapat administrativa rutiner, vilka hen nu arbetar med att utveckla.

”så har vi ju byggt det mesta då det gäller alla administrativa rutiner kring antagning, ansökan, hur skall kontinuerlig, vem skall göra vad och det håller vi väl egentligen på med och förfinar nu.” Rektor C.

Rektor Es uppgift har även varit att skapa rutinbeskrivningar och liknande vilket är verksamhetsförutsättningar för yrkesutbildningsreformen, således en del av ledningen av reformarbetet. Rektor E anser dock den delen av ledningen av reformen som utförd, hen jobbar inte med sådana typer av uppgifter längre i reformledningen.

”Alla sådana här rutinbeskrivningar, anvisningar, processer, internetsidor och sådant så det jobbet så sysslar jag inte mera med den här våren, att sådant är ganska långt.” Rektor E.

Rektor D uppfattar sig som en möjliggörare, hens uppgift i reformledningen har varit att visa vägen för personalen.

”man visar liksom vägen och man möjliggör för de andra att ta ansvar men inte kan jag ju säga att det är jag som har varit den som har kunnat allt.” Rektor D.

Rektor A arbetar i dagsläget mycket med kvalitetsledning och finansieringen, vilket bägge är aspekter i skapandet av verksamhetsförutsättningar. Rektor A uppfattar sig således som en möjliggörare i arbetet med yrkesutbildningsreformen.

”där så sträcker sig kanske mitt mera så här administrativa, exempelvis nu med det här kvalitetsledning som vi har igång för tillfället och hela den här reformen nu av finansieringen som ligger ganska mycket på mitt bord”. Rektor A.

Koordinera verksamheten

Yrkesutbildningsrektorerna uppfattar att de som möjliggörare koordinerar verksamheten i arbetet med ledningen av reformen. Rektor B har gjort en kompetenskartläggning av lärarnas rollpreferenser för att koordinera arbetet med kompetensutvecklingen.

”Vi gjorde som en kartläggning här tidigare, hur många lärare vill vara den här arbetslivsläraren alltså den här som är ute och handleder i arbetslivet och hur många vill vara den här individuella handledarläraren.” Rektor B.

Att koordinera verksamheten så att det för personalen är tydligt vilka ramar och riktlinjer som finns och sedan skapa processer och praxis utgående från det uppfattar Rektor B vara hans uppgift i ledningen av reformarbetet.

”att du kan vara tydlig mot personalen att det är det här som gäller och sen skapar man vägen utgående från det.” Rektor B.

Rektor A har fungerat som spindeln i nätet i ledningen av reformarbetet, fast hen ändå inte har skött alla arbetsuppgifter. Rektor A har således haft rollen som koordinator i ledningen av reformarbetet.

”oberoende av om jag inte har skött specifika uppgifter också försökt hålla i trådarna så att allt blir gjort.” Rektor A.

I ledningen av reformarbetet uppfattar yrkesutbildningsrektorerna sig vara möjliggörare. Som möjliggörare skapar de verksamhetsförutsättningar och koordinerar verksamhet. Yrkesutbildningsrektorerna uppfattar att de som möjliggörare visar vägen för personalen och ser till så att verksamhetens ramar är i skick.

5.2.5 Nätverkare

Rektorerna uppfattar att deras roll i ledningen av yrkesutbildningsreformen är att vara nätverkare, detta framkom i 20 utsagor av rektorerna. I rollen nätverkare ingår så väl att bygga nätverk som att arbeta i nätverk. Att skilja på dessa är inte möjligt, nätverk som fenomen är komplext och att avgöra när man skapar nätverk och när man arbetar i redan existerande nätverk är på basis av datamaterialet svårt. Kategorin behandlar således nätverk ur ett allmänt perspektiv och

att den benämns nätverkare handlar om att oavsett om man arbetar i nätverk eller bygger nätverk så är aktiviteten relationell snarare än konstant, således ses rektorns roll vara att vara nätverkare i ledningen av reformarbetet.

Att delta i olika typer av tillfällen arrangerade av bland annat myndigheter har varit Rektor Cs uppgift i arbetet med yrkesutbildningsreformen. Vid sådant deltagande kan Rektor Cs roll i reformledningen i allra högsta grad anses vara att vara nätverkare.

”Jag har varit ganska envis att springa på alla möjliga tillfällen.” Rektor C.

Även Rektor A anger att utbildningsanordnaren är del av många nätverk, hen som rektor är således nätverkare i ledningen av reformen. Rektor A anser att hens uppgift som rektor har varit att delta i olika nätverksmöten.

”vi har många nätverk också som vi samarbetar med kring.” Rektor A.

”Jag har nog dels haft det här att springa på de här olika nätverksmötena” Rektor A.

Nätverkande bland annat kring integration uppfattar Rektor D som en del av sin arbetsbild i ledningen av yrkesutbildningsreformen. Rektor D lyfter även fram nätverkande med högre utbildning som sin uppgift i reformledningen.

”Vi har ju också jobbat i bredare samarbete med xxx och annat sådant här som integreringsstigar i andan av reformen, att hur skall vi få de här att fungera bättre, de här övergångarna och att vårt mål är att tillsammans kunna ha någon form av karriärscentrum.” Rektor D.

”Vi har ett verkligt bra samarbete på många sätt mellan oss och yrkeshögskolan och det ser jag som otroligt viktigt och vårt sätt att förverkliga smidiga övergångar från andra till tredje stadiet.” Rektor D.

Rektor D har således en uppfattning av att hen arbetat mycket med att skapa nätverk på bred front när hen lett reformarbetet.

”Jag har jobbat mycket utåt för att skapa bättre nätverk med arbetslivet och andra stadiets utbildning och hela svenska fondvärlden och liksom utbildningsstyrelsen och erasmusprojekt nordplus allt vad man liksom kan hitta andra som vi kan jobba med, vi ska vara en del av samhället.” Rektor D.

Rektor E uppfattar att hen i arbetet med att leda yrkesutbildningsreformen nätverkar inom arbetslivet.

”Den största förändringen i mitt arbete och min roll är ju nog den att jag idag har mycket mera arbetslivskontakter och jobbar liksom med att skapa de kontakterna och vara med där de finns och så än vad jag hade förut.” Rektor E.

”Jag försöker ha aktiva kontakter till arbetslivet och nu till exempel är vi ganska aktiva inom ramen för Handelskammaren och de kontakter och de nätverk jag där har skapat.” Rektor E.

Rektor B lyfter upp ett naturligt finlandssvenskt yrkesutbildningsnätverk men betonar också vikten av att nätverka i ett bredare perspektiv, så väl inom den egna språkgruppen som med finsktalande kollegor.

”Vi har ju ett ganska sådant här givet yrkesutbildningsnätverk men att våga gå över den där språkgränsen, det har jag gjort.” Rektor B.

”Jag har också ett ganska stort externs nätverk som jag jobbar i....det är både myndigheter och organisationer och olika grupper.” Rektor B.

Rektorsnätverket som knöts till Bästa kunnande-projektet har haft en roll i arbetet med yrkesutbildningsreformen menar Rektor E, genom detta kan konstateras att alla rektorer fungerat i rollen nätverkare i ledningen av reformarbetet.

”Nu är Bästa kunnande- projektet slut men vi fortsätter att mötas första fredagen i månaden så att det nätverket har nog haft en roll.” Rektor E.

Rektorerna uppfattar att de är nätverkare i ledningen av yrkesutbildningsreformen. De skapar och arbetar i nätverk. Detta tycks vara en självklarhet för rektorerna och en given del av deras uppgifter i reformledningen.

6 Resultatdiskussion

I resultatdiskussionen behandlas resultaten i tre underkapitel. I de två första underkapitlen analyseras resultatet med teorin och forskningsfrågorna som bakgrund. I den övergripande resultatanalysen i underkapitel 6.3 analyseras övergripande resultat som framkommit i undersökningen. Syftet med resultatdiskussionen är att presentera hur rektorer uppfattar yrkesutbildningsreformen och hur rektorer uppfattar sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet.

6.1 Hur rektorer uppfattar yrkesutbildningsreformen

Enligt rektorernas uppfattning av yrkesutbildningsreformen är den: *en individualisering av utbildningen, en dynamisk integrering av arbetsliv och yrkesutbildning, en effektivitetsbaserad ekonomisering av styrningen, en harmonisering av yrkesutbildningens strukturer, en kapplöpning och en förklädd detaljstyrning*. Jag presenterar nedan vad yrkesutbildningsrektorerna uppfattar att reformen är och relaterar samtidigt till avhandlingens teori.

En yrkesutbildning som är starkt individualiserad och kompetensbaserad, där utbildningen snarare är en form av lärande än en egen sektor, ses av Cedefop (2020) som en pluralistisk yrkesutbildning. Cedefop (2020) anser att yrkesutbildningen i Europa år 2035 kommer att kunna beskrivas som pluralistisk yrkesutbildning, distinkt yrkesutbildning eller yrkesutbildning med speciell avsikt. Rektorernas uppfattning av att *yrkesutbildningsreformen är en individualisering av utbildningen* underbygger att de uppfattar att yrkesutbildningsreformen för Finland mot den pluralistiska formen av yrkesutbildning i framtiden. Cedefop (2020) uppger att studiestigarna är många och starkt individualiserade i den pluralistiska yrkesutbildningen. Rektorernas uppfattning av att yrkesutbildningsreformen är en individualisering av yrkesutbildningen kan alltså anses vara i linje med Cedefops scenarier för yrkesutbildningen i Europa år 2035.

Yrkesutbildningens uppdrag i Finland är enligt Utbildningsstyrelsen (2019c) att utveckla individens yrkeskunnande i olika former enligt dennes behov och att svara mot arbetslivets ständigt föränderliga behov. Utbildningsstyrelsen (2019c) hänvisar till yrkesutbildningens uppdrag efter

yrkesutbildningsreformen. Att rektorerna uppfattar att yrkesutbildningsreformen är en individualisering av utbildningen indikerar att de på den här punkten har uppfattat reformens andemening i enlighet med dess avsikt.

Rektorerna uppfattar att yrkesutbildningsreformen är en *dynamisk integrering av arbetsliv och yrkesutbildning*. Även detta underbygger att rektorernas uppfattning av yrkesutbildningsreformen lutar mot det pluralistiska scenariot enligt Cedefops (2020) framtidsbilder för yrkesutbildning år 2035. Enligt Cedefop (2020) är framtidens pluralistiska yrkesutbildning både skol- och arbetsplatsförlagd. Gonon (2014) ser den ideala yrkesutbildningen som arbetslivsnära yrkesutbildning och rektorernas uppfattning av att yrkesutbildningsreformen är en dynamisk integrering av skola och arbetsliv indikerar att rektorerna uppfattar att yrkesutbildningsreformen avser föra yrkesutbildningen i Finland närmare Gonons (2014) ideala arbetslivsnära yrkesutbildning.

I Sipiläs regeringsprogram år 2015 fastslogs en strävan till att öka samarbetet mellan yrkesutbildningsutbildningsanordnarna och arbetslivet. I de allmänna motiveringarna i regeringens proposition till riksdagen inför reformen av lag om yrkesutbildning poängteras att växelverkan mellan utbildning och arbetsliv skall intensifieras. (RP 39/2017.) I den fastslagna lagen om yrkesutbildning sägs bland annat att arbetslivets behov skall beaktas i examina, utbildningar och ordnandet av dem. Vid planering, anordning, bedömning och utveckling av examina och utbildning och när kommande kompetensbehov förutses, ska yrkesutbildningen samarbeta med arbetslivet. (*Lag om yrkesutbildning 531/2017, 4 §.*) Rektorernas uppfattning av att yrkesutbildningsreformen är en dynamisk integrering av arbetsliv och yrkesutbildning visar att rektorerna gällande samarbetet mellan arbetsliv och yrkesutbildning uppfattat yrkesutbildningsreformen i enlighet med vad yrkesutbildningsreformen avsågs resultera i.

Rektorerna uppfattar att yrkesutbildningsreformen är en *effektivitetsbaserad ekonomisering av styrningen* som de inte ser som helt oproblematiske. Vid finansiering av yrkesutbildningen i Finland betonas genomslagskraft och effektivitet. Utbildningsanordnarna beviljas finansiering baserat på beräkningsmässiga grunder bestående av basfinansiering, prestationsbaserad finansiering och genomslagsfinansiering samt ges möjlighet att ansöka om strategifinansiering. Utbildningsanordnarna är bundna till att använda finansieringen på mest effektiva sätt för att nå målen och utveckla verksamheten. (Utbildningsstyrelsen, 2019c.) Rektorernas uppfattningar av

att yrkesutbildningsreformen är en effektivitetsbaserad ekonomisering av styrningen av yrkesutbildningen inrymmer kritik. Rektorererna uppfattar att den effektivitetsbaserade ekonomiseringen av styrningen är motsägelsefull och att den inte beaktar utbildningens behov samt att den till viss del medför svårigheter i förverkligandet av individualiseringen av utbildningen.

Avsikten med yrkesutbildningsreformen var att yrkesutbildningen skulle bli mer enhetlig (Undervisnings- och kulturministeriet, 2015.) Den avsågs omvandla finansierings- och styrsystem till en helhet (RP 39/2017.) Yrkesutbildningsreformen gjorde bland annat att både ungdomar och vuxna studerar inom samma examenssystem och att utbildningsanordnarna genom de studerandes personliga utvecklingsplan för kunnande på liknande sätt genomför och dokumenterar denna process (Utbildningsstyrelsen, 2019c.) Rektorererna uppfattar att yrkesutbildningsreformen är en *harmonisering av yrkesutbildningens strukturer*. Rektorererna uppfattar att reformen fört samman yrkesutbildningen och förfaringsättet inom den så väl på ett internt plan som mellan utbildningsanordnarna. Kvalitetsledningen och den externa utvärdering som innefattas i reformen uppfattas också av rektorererna som bidragande till att yrkesutbildningsreformen är en harmonisering av yrkesutbildningens strukturer.

Rektorererna uppfattar att yrkesutbildningsreformen är en *kapplöpning* och uttrycker att det varit en utmaning att hinna med att omorganisera den interna verksamheten så att den fungerar i enlighet med yrkesutbildningsreformen. Avsaknaden av svenska anvisningar har även bidragit till att rektorererna uppfattar yrkesutbildningsreformen som en kapplöpning.

Yrkesutbildningsreformen är en *förklädd detaljstyrning* enligt rektorerernas uppfattningar av den. Det handlingsutrymme som lagen om yrkesutbildning ger uppfattas i verkligheten vara begränsat. Rektorererna uppfattar att lagstiftningen inte ger begränsningarna, sett ur ett normhierarkiskt perspektiv är det den lägsta nivån som begränsar handlingsutrymmet. I klartext uppfattar rektorererna att det är en detaljstyrning som begränsar deras handlingsutrymme, detta då den effektivitetsbaserade ekonomiseringen av styrningen kräver att utbildningsanordnarna noggrant rapporterar om sin verksamhet i KOSKI-databasen. Detta sker via uppgifter som hämtas från de studerandes PUK:ar. Finansieringen baserar sig bland annat på denna rapportering. Vad som skall ingå i dessa PUK:ar anger förordningen och anvisningar och innehållet i PUK:arna är mycket omfattande enligt rektorerernas uppfattning. Rektorererna uppfattar att detta har varit en

utmaning, då utbildningsanordnarna själva varit tvungna att bygga upp sin sida i detta rapporteringssystem i sitt studieadministrationsprogram, trots att annat initialt utlovades från statligt håll.

Resultatet synliggör svaret på den första forskningsfrågan, det vill säga hur rektorerna uppfattar yrkesutbildningsreformen. Resultatet är omfattande och talande och till stor del i linje med reformens avsikt. Med intresse noteras att det rektorerna uppfattar att yrkesutbildningsreformen motsvarar Cedefops (2020) framtidsscenarier år 2035 för yrkesutbildning med pluralistisk tyngdpunkt. Resultatet inrymmer även kritik gällande reformens tidsperspektiv och den detaljstyrning som uppfattas av rektorerna. Yrkesutbildningsreformen är enligt rektorernas uppfattning: en individualisering av utbildningen, en dynamisk integrering av arbetsliv och yrkesutbildning, en effektivitetsbaserad ekonomisering av styrningen, en harmonisering av yrkesutbildningens strukturer, en kapplöpning och en förklädd detaljstyrning.

6.2 Hur rektorer uppfattar sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet

Rektorer uppfattar att deras roller är: *dirigenter av helheten, tolkar av myndighetsdirektiv, pedagogiska ledare, möjliggörare och nätverkare* i ledningen av reformarbetet. Rektorerna uppfattar att deras uppgifter i ledningen av reformarbetet är att *ha en helhetsbild av verksamheten, leda strategiskt, förvärva kunnande, mediera kunnande, coacha/handleda personalen, leda kompetensutvecklingen, skapa verksamhetsförutsättningar, koordinera verksamheten samt skapa och arbeta i nätverk*. Vad yrkesutbildningsrektorerna uppfattar att sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet är öppnas som följande upp och relateras till avhandlingens teori.

De roller rektorerna uppfattar att de har i ledningen av yrkesutbildningsreformen underbygger det handlings- och verksamhetsteoretiska perspektivet. Alla uppfattningar av roller rektorerna har i reformledningen är relationella. Resultatet avhandlingen funnit gällande rektorers uppfattningar av sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet är i enlighet med Uljens' och

Elos (2019) konklusion gällande ledarskapet inom utbildning, att det är fördelat över många nivåer och dimensioner. Mellan de olika nivåerna och de påverkande aktörerna har ledningen en gemensam funktion, de fungerar som medierare. Ledare på alla nivåer tolkar, förmedlar och formar om budskap och initiativ mellan de olika nivåerna och delarna i modellen. (Uljens & Elo, 2019.) Rektorerens uppfattning av sina roller i ledningen av reformarbetet är relationella och går till så väl högre nivåer av ledarskap som till lägre nivåer och även externt. Dirigenten av helheten fungerar i relationer åt alla håll, tolken av myndighetsdirektiv tolkar budskap från högre nivåers ledarskap, i rollen som pedagogisk ledare medieras sedan dessa budskap till lägre nivåer av ledarskap och externt, möjliggöraren tolkar och medierar mellan alla nivåer av ledarskap, likaså nätverkaren.

Ur ett institutionsteoretiskt perspektiv innefattar skolledares ledarskap transaktivt och transformatoriskt ledarskap (Uljens, 2015a.) De roller rektorerna uppfattar att de har i ledningen av reformen kan sorteras in under dessa. Tolk av myndighetsdirektiv, pedagogisk ledare och möjliggörare är transformatoriska ledarskapsroller, enligt Bass (1997, s. 133) handlar det transformatoriska ledarskapet om att stöda så väl individens personliga- som professionella kompetensutveckling samt arbetsprocesser. Dirigent av helheten och nätverkare är exempel på transaktiva ledarskapsroller som enligt Bass (1997, s. 133) handlar om ett mer formellt och byråkratiskt ledande.

Hsiao et al. (2008) som studerat taiwanesiska yrkesutbildningsrektorer har identifierat roller i vilka yrkesutbildningsrektorerna leder reformarbete. De anser att rektorerna behöver leda i olika roller genom olika faser av reformprocessen. Avhandlingens undersökning har inte för avsikt att uttala sig om hur rektorer leder i olika processkedan men Hsiao et al. (2008) forskning används ändå för att syna yrkesutbildningsrektorernas uppfattningar av sina roller som avhandlingen funnit. Hsiao et al. (2008) har identifierat att yrkesutbildningsrektorer leder reformarbetet i rollerna: förespråkare, kartläsare, koordinator, förmedlare, mentor, vårdare, övervakare och återkopplare. De finländska yrkesutbildningsrektorerna uppfattar att de leder reformarbetet som: dirigenter av helheten, tolkar av myndighetsdirektiv, pedagogiska ledare, möjliggörare och nätverkare.

Som synes i Tabell 5 är resultaten från de båda forskningarna långt överensstämmande men skillnader finns. Finländska yrkesutbildningsrektorer uppfattar att deras roll i ledningen av reformarbetet är att vara nätverkare, någon motsvarighet står inte att finna i Hsiao et als. (2008) forskning gällande taiwanesiska yrkesutbildningsrektorer. Enligt Hsiao et al. (2008) uppfattar yrkesutbildningsrektorer i Taiwan att de är övervakare i ledningen av reform, uppfattningar gällande detta uttrycks inte av de finländska yrkesutbildningsrektoreerna.

Tabell 5. Rektorerers uppfattning av sina roller i ledningen av yrkesutbildningsreformen i relation till tidigare forskning av Hsiao et al. (2008)

Forsbacka (2020)	Hsiao et al. (2008)
Dirigenter av helheten	Förespråkare
	Koordinator
Tolkar av myndighetsdirektiv	Kartläsare
Pedagogiska ledare	Förmedlare
	Mentor
	Återkopplare
Möjliggörare	Vårdare
	Övervakare
Nätverkare	

Rektoreerna inom yrkesutbildningen i Finland uppfattar att de är nätverkare, detta framkommer tydligt i undersökningen. Som redan nämnts framkommer inte uppfattningen att vara nätverkare alls bland de taiwanesiska yrkesutbildningsrektoreerna. En möjlig förklaring till denna skillnad kan finnas i sättet reform implementeras. I Finland utvecklas och implementeras reformer ”top-down-bottom-up” vilket betyder att många nivåer samverkar kring reformarbetet, nätverksarbete är således oundvikligt. Samtidigt understryker yrkesutbildningsreformen vikten av samarbete och att skapa och arbeta i olika typer av nätverk är ju ett uttryck för samarbete. Den andra tydliga skillnaden som framkom var att yrkesutbildningsrektoreerna i Taiwan ser sig som övervakare, något rektoreerna i Finland inte överhuvudtaget nämner att de uppfattar sig vara. Detta å sin sida kan troligen härledas till den kultur av stark lärarautonomi som råder i Finland. Utbildningsanordnarna i Finland övervakas inte heller av någon specifik myndighet utan utbildningen i Finland står på ett fundament av ömsesidig tillit. Yrkesutbildningsreformen har även ökat utbildningsanordnarnas autonomi och ansvar.

Sammantaget kan det funna resultatet och den tidigare forskningen till största del anses vara samstämmigt, om än med viss nyansskillnad. Anmärkningsvärt kan dock ses att rektorns roll

som nätverkare i reformarbetet inte framgår i tidigare forskning vilket synliggörs i jämförelsen i Tabell 6.

Tabell 6: Rektorsers uppfattning av sina roller i ledningen av yrkesutbildningsreformen i relation till tidigare forskning av Hall et al. (2013), Ekholm et al. (2000) och Hsiao et al. (2008)

Hall et al. (2013)	Initiativtagare	Chef	Serviceman	
Ekholm et al. (2000)	Pedagogisk roll	Administrativ roll	Social roll	
Hsiao et al. (2008)	Förmedlare, förespråkare, mentor, återkopplare	Kartläsare, övervakare, koordinator	Vårdare	
Forsbacka (2020)	Pedagogisk ledare, tolk av myndighets- direktiv	Dirigent av hel- heten	Möjliggörare	Nätverkare

Att vara serviceman som Hall et al. (2013) benämner en roll eller den sociala rollen som Ekholm et al. (2000) namngett den samma kunde tänkas innefatta rollen nätverkare som de finländska rektorerna i undersökningen uppfattar att de har. Att skapa och arbeta i nätverk är ett sätt att skapa förutsättningar för lärarna att verka men då nätverkande ändå är så starkt knutet till rektor som person är det inte möjligt att föra in den nätverkande rollen i samma kategori som serviceman, social roll, vårdare och möjliggörare. En möjlig förklaring till att rektorerna inom yrkesutbildningen i Finland uppfattar sig vara nätverkare kan finnas i yrkesutbildningsreformens starka fokus på samarbete. Resultatet indikerar att styrningen policyn ger, i det här fallet yrkesutbildningsreformen, kan ha breddat de finländska yrkesutbildningsrektorernas uppfattningar av sin rektorsroll i ledandet av reform i relation till tidigare forskning.

Hsiao et al. (2008) menar att rektorsers uppgifter vid läroplansreform inom yrkesutbildningen kan kategoriseras i att skapa skolans vision, bygga organisatorisk verksamhet, tillgängliggöra och integrera resurser, facilitera koordinering och kommunikation, leda utarbetandet av plan för genomförande av läroplanen lokalt, skapa förutsättningar för läroplansspecialisering inom personalen, bygga verksamhetskultur, lösa problem vid implementeringen samt att övervaka och främja läroplansutvärdering. De uppfattningar som finländska yrkesutbildningsrektorerna har av sina uppgifter i ledningen av reformarbetet är ha en helhetsbild av verksamheten, leda strategiskt, förvärva kunskande, mediera kunskande, coacha/handleda personalen, leda kompetensutvecklingen, skapa verksamhetsförutsättningar, koordinera verksamhet samt skapa och arbeta i nätverk. I Tabell 7 sätts dessa resultat i relation till varandra. Hsiao et al. (2008) har funnit en uppgift som de taiwanesiska yrkesutbildningsrektorerna uppfattar som sin som de finländska

yrkeutbildningsrektorerna inte omnämner i undersökningen. Detta är att övervaka och främja läroplansutveckling. De finländska yrkesutbildningsrektorerna i sin tur uttrycker fler uppfattningar som underbyggs av den relationella synen på ledarskapet än de taiwanesiska yrkesutbildningsrektorerna. De uppfattar att förvärva kunskande, mediera kunskande och coacha/handleda personalen är deras uppgifter i ledningen av reformarbetet. De finländska rektorerna uppfattar även att skapa och arbeta i nätverk vara deras uppgift i ledningen av reformarbetet, detta innefattas inte i någon av de uppgifter Hsiao et al. (2008) funnit hos taiwanesiska yrkesutbildningsrektorerna vid ledning av utbildningsreform.

Tabell 7. Rektors uppfattning av sina uppgifter i ledningen av yrkesutbildningsreformen i relation till tidigare forskning av Hsiao et al. (2008)

Forsbacka (2020)	Hsiao et al. (2008)
Ha en helhetsbild av verksamheten	Bygga organisatorisk verksamhet
Leda strategiskt	Skapa skolans vision
Förvärva kunskande	
Mediera kunskande	
Coacha/handleda personalen	Leda utarbetandet av plan för genomförande av läroplanen lokalt
Leda kompetensutvecklingen	Skapa förutsättningar för läroplansspecialisering inom personalen
Skapa verksamhetsförutsättningar	Tillgängliggöra och integrera resurser
	Bygga verksamhetskultur
Koordinera verksamhet	Facilitera koordinering och kommunikation
	Lösa problem vid implementeringen
Skapa och arbeta i nätverk	
	Övervaka och främja läroplansutvärdering

De finländska yrkesutbildningsrektorerna uppfattar sin uppgift vara att förvärva kunskande och mediera detta kunskande vidare. Något sådant uttrycker inte de taiwanesiska yrkesutbildningsrektorerna. Att rektorerna i Finland uppfattar att detta är deras uppgift underbygger Uljens' och Elos (2019) beskrivning av det mångdimensionella utbildningsledarskapet där de som leder utbildningen anses ha en tolkande och medierande roll. Det i sin tur kan igen härledas till "top-down-bottom-up" sättet som utbildningsreformer utvecklas och implementeras i Finland, man är som ledare av utbildning tvungen att förvärva och föra kunskande vidare för att ett sådant förfarande över huvud taget skall vara möjligt.

Resultatet synliggör svaret på den andra forskningsfrågan, hur rektorerna uppfattar sina roller och uppgifter i ledningen av yrkesutbildningsreformen. Resultatet är intressant och överens-

stämmer till stor del med tidigare forskning. Noteras bör att rektorerna lyfter fram att vara nätverkare och att skapa och arbeta i nätverk som en roll och uppgifter de har i ledningen av reformarbetet, en aspekt som inte noteras tydligt i den tidigare forskning avhandlingen presenterar. I ledningen av yrkesutbildningsreformen uppfattar rektorer att de är: dirigenter av helheten, tolkar av myndighetsdirektiv, pedagogiska ledare, möjliggörare och nätverkare. Uppgifterna rektorerna uppfattar att de har i ledningen av reformarbetet är att: ha en helhetsbild av verksamheten, leda strategiskt, förvärva kunskande, mediera kunskande, coacha/handleda personalen, leda kompetensutvecklingen, skapa verksamhetsförutsättningar, koordinera verksamhet samt skapa och arbeta i nätverk.

6.3 Övergripande resultatanalys

I den övergripande resultatanalysen analyseras de mest betydande resultaten som framkommit i undersökningen. Syftet med detta underkapitel är att analysera resultaten på en djupare nivå och tydliggöra hur resultaten kan tolkas.

Resultatet från den första forskningsfrågan, hur rektorerna uppfattar yrkesutbildningsreformen är i stort i linje med reformens avsikt och de framtidsscenarioer Cedefop (2020) presenterat gällande yrkesutbildningen. Den kritik som resultatet inrymmer kan vara av intresse, rektorerna uppfattar att yrkesutbildningsreformen varit en kapplöpning och att det är en förklädd detaljstyrning. Att yrkesutbildningen reformerades i rask takt kom knappast som en överraskning, Sipiläs regeringsprogram år 2015 siade om vad som komma skulle och då cyklerna vad gäller regeringsmakt i Finland är 4-åriga behövde reformen sjösättas senast år 2018 för att Sipiläs regering skulle hinna förverkliga sitt program under sin regeringsperiod. Gällande de svenska anvisningarna som enligt rektorernas uppfattningar bidragit till kapplöpningen signalerade Justitieombudsmannen tydligt, så här får det inte gå till. Alla nationalspråk måste få anvisningar och examensgrunder på sitt modersmål samtidigt. Att rektorerna uppfattar yrkesutbildningsreformen som en kapplöpning är förstås beklagligt och reformen har varit ytterst omfattande. Ändå måste sägas i enlighet med Weick och Quinn (1999) att förändringar idag är ett konstant tillstånd, vi skriver år 2020 i kalendern nu. Redan är nästa regerings reform, Marins regerings läropliktsreform aktuell inom utbildningssektorn. Finlands utbildningssystem har tidigare långt

förskonats svängningarna i regeringsmakten men kan det vara så, att det finns en tendens att regeringarna i framtiden även vill sätta sitt eget bomärke på utbildningen?

Gällande rektorernas uppfattning av att yrkesutbildningsreformen är en förklädd detaljstyrningen finner jag avhandlingens fynd ytterst intressant. Jag har själv arbetat med att utveckla en utbildningsanordnares studieadministrationsprogram och processer för att samla in och föra över uppgifter till KOSKI-databasen. Jag känner väl till detaljnivån på uppgifter som måste finnas i systemet för att finansiären ska få så kompletta uppgifter som möjligt från KOSKI-databasen, så utbildningsanordnaren i sin tur skall få så bra finansiering som möjligt. Jag tycker det är viktigt att denna rektorernas uppfattning av den förklädda detaljstyrningen lyfts fram i ljuset för yrkesutbildningsreformens avsikt var ju inte att styra utbildningsanordnarna mer, snarare att ge dem ett större handlingsutrymme.

Resultatet från den andra forskningsfrågan, hur rektorerna uppfattar sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet överensstämmer till stor del med tidigare forskning. Man kan dock med intresse notera att rektorerna lyfter fram att vara nätverkare och att skapa och arbeta i nätverk som en roll och uppgifter de har i ledningen av reformarbetet och att rektorerna har en uppfattning av att de i rollen som tolk av myndighetsdirektiv själva behöver förvärva ett kunnande för att kunna leda reformarbetet. Före och under tiden yrkesutbildningsreformen sjösattes talades mycket om kunskapsledning. Kunskapsledning nämns av flera av rektorerna i undersökningen. Finlands kommunförbund (2016) beskriver att kunskapsledning handlar om att som ledare systematiskt använda information, använda kunnande för att fatta beslut. Vid kunskapsledning är ledningens uppdrag att möjliggöra processer som hjälper denna kunskap omvandlas till verksamhet. Kunskapsledning omfattar att olika perspektiv och alternativ beaktas av ledningen. (Finlands kommunförbund, 2016.)

Baserat på rektorers uppfattning av att de har en roll som tolk av myndigheters direktiv i ledningen av yrkesutbildningsreformen kan man luta detta mot det fokus som funnits på kunskapsledning. Orsaken till att rollen tolk av myndigheters direktiv är en särskild kategori i undersökningens resultat är delvis den att rollen att samla eget kunnande ur kunskapsledningssynvinkel inte innefattas i det pedagogiska ledarskapet, där rektorns roll mer utpräglad är att fungera som förmedlare/medierare av kunskap. Dessutom är det på det här viset rektorerna uttryckt sina uppfattningar av sina roller i ledningen av arbetet med yrkesutbildningsreformen, att förvärva

kunnande var en distinkt kategori. Det var en process som försiggick i deras eget medvetande innan de som pedagogiska ledare förmedlade denna kunskap vidare. Med det menas inte att förvärvandet av kunnandet skedde för var och en enskilt, utan där hade nätverkandet som de som nätverkare skapade och deltog i en stor uppgift. I nätverken diskuterades, reflekterades och omformades kunnandet, nätverksarbetet stödde rektorerna i rollen att fungera som tolk av myndigheters direktiv i reformledningen.

I den internationella forskning om yrkesutbildningsrektorers reformledning som behandlas i avhandlingens teori av Hsiao et al. (2008) är rektorn övervakare. De finländska yrkesutbildningsrektorerna uppfattar sin inte ha en övervakande roll. Detta kan tänkas kunna härledas till kulturella skillnader och den starka autonomi som läraryrket i Finland har. Vidare finns inte en tradition av övervakning av utbildning i Finland, vilket i ett internationellt perspektiv kan anses rätt unikt. Bägge dessa faktorer är säkert bidragande till att förklara varför yrkesutbildningsrektorerna i Finland inte uppfattar att de är övervakare i ledningen av yrkesutbildningsreformen. Det som framkom hos rektorerna för yrkesutbildning i Finland utöver Hsiao et als. (2008) iakttagelser gällande roller och uppgifter i ledningen av utbildningsreform var att vara nätverkare och att skapa och arbeta i nätverk. Detta kan eventuellt förklaras med åldern på Hsiao et als. Forskning. Sedan 2008 har samhällsutvecklingen gått mer mot att arbeta i nätverk, men kulturella skillnader spelar antagligen även in här. Att nätverkande inte heller lyfts fram av de svenska forskarna Ekholm et al. (2000) är intressant men även den forskningsöversikten har många år på nacken redan. Ej heller Hall et al. (2013) anser att nätverksarbete är en del av amerikanska rektorers roll och uppgifter vid ledning av reformarbete.

7 Sammanfattande diskussion

I den sammanfattande diskussionen diskuteras avhandlingens resultat inom två områden, avslutande diskussion och metoddiskussion. Avslutningsvis ges förslag på fortsatt forskning. Det första underkapitlet beskriver resultaten på metanivå och vad de uppnådda resultaten betyder i ett större sammanhang. Det andra underkapitlet är metoddiskussionen, där metoden och utförandet av undersökningen granskas noggrannare. I det sista underkapitlet ges förslag på hur denna avhandling kan användas som underlag för fortsatt forskning och inom vilka områden avhandlingen kan anses relevant.

7.1 Avslutande diskussion

Denna avhandling undersöker fenomenet ledares uppfattningar av planerad, policystyrd förändring och deras uppfattningar av sina roller och uppgifter i ledningen av detta. Avhandlingens kontext är yrkesutbildning och perspektivet är rektorers. Avhandlingen för läsaren genom kontexten, via perspektivet till resultatet. Syftet med avhandlingen är att belysa rektorers ledande av yrkesutbildning under reform.

Avhandlingen visar att yrkesutbildningsrektorerna uppfattar yrkesutbildningsreformen vara: en individualisering av utbildningen, en dynamisk integrering av arbetsliv och yrkesutbildning, en effektivitetsbaserad ekonomisering av styrningen, en harmonisering av yrkesutbildningens strukturer, en kapplöpning och en förklädd detaljstyrning. Detta är i linje med vad man från statligt håll haft för avsikt att yrkesutbildningsreformen skall vara. Att rektorerna uppfattar yrkesutbildningsreformen som en kapplöpning är ett problematiserande som avhandlingen funnit, dock inte oväntat då avhandlingens ansats styr avhandlingen i sökandet av uppfattningar. Att rektorerna uppfattar yrkesutbildningsreformen som en förklädd detaljstyrning är ett resultat som är viktigt och som kan ses som ett vetenskapligt bidrag av avhandlingen. Vi kan tycka att yrkesutbildningsreformen är en förklädd detaljstyrning men nu vet vi att rektorer uppfattar reformen som en förklädd detaljstyrning, således får vi ett indicie av vetenskapligt värde på en aspekt av yrkesutbildningsreformen som behöver utforskas ytterligare.

Vidare visar avhandlingen att yrkesutbildningsrektorerna uppfattar sina roller i ledningen av reformarbetet som att de är: dirigenter av helheten, tolkar av myndighetsdirektiv, pedagogiska ledare, möjliggörare och nätverkare i ledningen av reformarbetet. Rektorerna uppfattar att deras uppgifter i ledningen av reformarbetet är att ha en helhetsbild av verksamheten, leda strategiskt, förvärva kunnande, mediera kunnande, coacha/handleda personalen, leda kompetensutvecklingen, skapa verksamhetsförutsättningar, koordinera verksamhet samt skapa och arbeta i nätverk. Yrkesutbildningsrektorerna i Finland uppfattar att de är nätverkare, de skapar och arbetar i nätverk i ledningen av reformen. Det kan till viss del vara ett resultat av harmoniseringen av yrkesutbildningens strukturer, man behöver inte som utbildningsanordnare uppfinna hjulet igen. Tillsammans med andra utbildningsanordnare kan man gemensamt arbeta för yrkesutbildningen då yrkesutbildningsreformen harmoniserat strukturerna, alla arbetar på samma sätt. Det att rektorerna uppfattar sig vara tolkar av myndighetsdirektiv i ledningen av reformarbetet föreslås i avhandlingen kunna härledas till fokuset på kunskapsledning. Tolk av myndighetsdirektiv innefattar rektorernas eget förvärvande av kunnande, något de uttryckte många uppfattningar gällande. Till skillnad från sina taiwanesiska kollegor uttrycker rektorerna inga uppfattningar som kan härledas till att vara övervakare i ledningen av reformarbetet.

Trots den omfattande kritik yrkesutbildningsreformen fått utstå kan undersökningens resultat fungera som en reflektionsgrund. Om man genom styrningen lyckats utöka yrkesutbildningsrektorernas uppgifter till att skapa och arbeta i nätverk och man genom dessa nätverk förvärvar kunnande som man där efter medierar vidare, har man då inte åtminstone till denna del lyckats synnerligen väl med styrningen? Är kritiken egentligen grundlös och enbart ett symptom på en pågående process där vägen är omfattande och målet i fjärran? Trots att yrkesutbildningsrektorerna uppfattar reformen som en förklädd detaljstyrning handlar ju detta ändå om en övergångsperiod, då systemen fungerar löper även denna del av rapporteringen och detaljstyrningen reformen idag anses innebära blir i förlängningen vardag för utbildningsanordnarna.

Att yrkesutbildningsreformen är en av de mest omfattande i modern tid inom utbildningssektorn i Finland står klart men den har potential att även bli den mest kraftfulla och effektiva vi skådat. Förändringsprocesser är tunga och utmanande och tiden ofta en faktor som glöms bort. Det går inte att vända blad över en natt men med uthållighet och målmedvetenhet förändras verksamhet. Undersökningen pekar på att mycket redan förändrats men viss frustration kvarstår. Om man skulle göra om undersökningen i ett senare skede skulle resultatet antagligen se annorlunda ut.

En av rektorerna uttryckte att vi måste ge yrkesutbildningsreformen tid ännu, hen talade om ett tidsspänn på fem år. Undersökningens resultat visar att hen har rätt. Yrkesutbildningen är på väg att bli det reformen avsåg, vi måste bara tålmodig arbeta vidare tillsammans.

Avhandlingen har gett bekräftelse på tidigare forskning och gett upphov till resultat som i sin tur ger upphov till flera problemställningar, vilket var förväntat med tanke på avhandlingen ansats och metod. Avhandlingen är omfattande och den erbjuder resultat inom olika forskningsområden. Förhoppningen är att denna avhandling gett läsaren insikter i områden som yrkesutbildning, utbildningsreform, rektor, rektorsroll och -uppgifter och ledning av utbildning under reform och kan användas för att ytterligen ge kunskap inom dessa forskningsområden.

7.2 Metoddiskussion

Avhandlingens undersökning synade rektorers uppfattningar av yrkesutbildningsreformen och deras syn på sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet. I metoddiskussionen som följer diskuteras hur undersökningen genomfördes och styrkor och svagheter undersökningen kan anses ha.

Vid användning av fenomenografin som forskningsansats avser man fånga en variation av uppfattningar, vilket framkommer i resultaten. Avhandlingen lyckas i detta avseende finna breda utfallsrum av uppfattningar. De tydliga, kvalitativt olika sätt att uppfatta ett fenomen som framkommer kan ses som bidragande till avhandlingens vetenskapliga relevans.

Yrkesutbildningsfältet i Finland är omfattande men då jag hade för avsikt att skriva avhandlingen på svenska begränsade det urvalet av informanter. Hur det strategiska urvalet avgränsades har tydligt beskrivits i avhandlingens metodkapitel. Informanternas antal begränsades strikt av två orsaker. Dels är mängden utbildningsanordnare med utbildningsuppdrag på svenska inom yrkesutbildningen i Finland begränsat, dels hade en undersökning av större skala riskerat att bli för omfattande för en magistersavhandling. Efter avgränsningen återstod fem möjliga informanter. Med undersökningens reliabilitet i åtanke var det viktigt för avhandlingen att alla fem informanter skulle ställa upp. Kontakt togs initialt per e-post och inom en vecka svarade alla informanter jakande, de ställde upp på att intervjuas för undersökningen.

Vid fenomenografisk forskningsansats är halvstrukturerade temaintervjuer det naturliga valet av metod för datainsamlingen. Datainsamlingen utfördes genom individuella halvstrukturerade temaintervjuer via det nätbaserade kommunikationsverktyget Zoom. Vid intervjuerna är det viktigt att intervjuaren finner essensen i det som informanten beskriver. Med den teoretiska referensramen som bakgrund och mitt tidigare kunnande inom ämnesområdet upplever jag att jag kunde hitta essensen under intervjuerna och där med ställa lämpliga följdfrågor för att djuplodande svar på de forskningsfrågor som jag avsett besvara. De svar som informanterna gav var inte motsägelsefulla och jag upplevde att en intellektuell diskussion fördes. Då intervjufrågorna planerades och ställdes beaktades att de inte skulle leda informanterna, intervjufrågorna skulle inte rikta in svaren mot ett visst område. Informanternas påverkbarhet beror långt på deras eget kunnande om området och jag anser inte att någon eventuellt ledande fråga påverkat informanterna då de i sina uttalanden visade stort kunskap och de uttalade sina egna åsikter tydligt. Jag upplever att informanterna svarade öppen hjärtat och ärligt på intervjufrågorna.

Att söka essensen i datamaterialet och kategorisera det enligt forskningsfrågorna var intressant, resultatet växte fram naturligt under arbetets gång. Då jag trodde att resultat var klart fördjupades och förfinades analysen av datamaterialet ytterligare framgångsrikt med min handledares hjälp. Datamaterialet som insamlats har behandlats enligt de riktlinjer som överenskommit med informanterna. Alla intervjuer transkriberades enligt Åbo Akademis transkriberingsregler. Då konfidentialitetsaspekten genomgående beaktats i arbetet med avhandlingen torde informanternas anonymitet vara garanterad.

7.3 Förslag på fortsatt forskning

Ur undersökningen framgår indikationer på yrkesutbildningsrektorers uppfattningar av yrkesutbildningsreformen och rektorers roller och uppgifter i ledningen av utbildningsreform. Svaren är dock inte generaliserbara till nationell nivå, omfattningen av informanter är för liten. En undersökning med liknande forskningsansats och -metod som skulle omfatta ett större urval informanter för att få en mer övergripande bild av yrkesutbildningsrektorers uppfattningar i Finland kunde vara intressant och ge upphov till mer vetenskapligt hållbara resultat. Att bredda undersökningen skulle alltså vara ett möjligt förfaringsätt vid fortsatt forskning på området.

I avhandlingen återfinns även resultat som kunde vara av intresse att forska vidare kring. Rektorerna uppfattar att yrkesutbildningsreformen är en individualisering av utbildningen, det vore

vetenskapligt relevant att försöka utröna om samma uppfattning råder bland lärarna och de studerande. Vidare vore arbetslivets perspektiv på individualiseringen även värt att utröna. Specifikt utfallet av individualiseringen för de studerande, ur deras synvinkel vore det viktigt att undersöka detta då individualiseringen de facto tillkommit för att fylla den enskilda individens behov. Den dynamiska integreringen av arbetsliv och yrkesutbildning är en av hörnstenarna i reformen och ett av avhandlingens resultat, hur detta på ett praktisknära vis förverkligas och den påverkan som detta medför i utbildningarna vore även det en forskningsingång av vetenskapligt intresse. Att studera uppfattningar om yrkesutbildningsreformen ur andra perspektiv vore även det relevant, för att befästa en mer helhetlig bild av utfallet av yrkesutbildningsreformen.

Vidare vore det ur en mer yrkesdidaktisk synvinkel relevant att närmare undersöka den syn på kunnande som yrkesutbildningsreformen fört med sig, man kunde ur olika perspektiv studera hur synen på kunnande inom yrkesutbildningen idag uppfattas se ut, hur den utvecklats och hur väl implementerad den i verkligheten är. Det skulle även finnas ett vetenskapligt intresse i att närmare studera hur ledarskapet påverkas av att synen på kunnande förändrats inom yrkesutbildningen. Den litteraturen som finns om rektorers ledarskap är ofta generell, forskning som riktar in sig specifikt på ledarskap inom yrkesutbildning vore bidragande till vetenskapen. En forskningsvinkel av denna karaktär gällande yrkesutbildningen kunde vara att undersöka om ledarskapet kan tänkas te sig på ett annorlunda sätt bland rektorerna inom yrkesutbildningen jämfört med rektorerna till exempel inom den gymnasiala utbildningen. Man kunde titta på vilka särdrag och likheter olika rektorers ledarskap har beroende på inom vilken typ av utbildning de arbetar. Exempelen på möjlig fortsatt forskning baserat på avhandlingen är således många och enbart en bråkdel av dem presenteras i avsnittet. Sammanfattningsvis kan dock konstateras att gällande yrkesutbildning och ledarskap finns ett utrymme att fylla med vetenskaplig forskning.

Litteraturförteckning

- Augustinsson, S. & Brynolf, M. (2009). *Rektors ledarskap – komplexitet och förändring*. Lund: Studentlitteratur.
- Bass, B. M. (1997). Does the transactional–transformational leadership paradigm transcend organizational and national boundaries? *American Psychologist*, 52(2), 130–139. Hämtad 19 november 2020, från <https://pdfs.semanticscholar.org/11a9/2e24e92695d2808268e76848d5c250797808.pdf>
- Bell, J. (2006). *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Berger, A-S. (16 oktober 2019). Farlig väg för yrkesutbildningen. Österbottens tidning. Hämtad 18 september 2019, från <https://www.osterbottenstidning.fi/Artikel/Visa/322224>
- Björk-Åman, C. (2013). *Extremfall, stjärnelever och verktygsskramlare*. Åbo: Åbo Akademi.
- Bush, T. (2008). *Leadership and management development in education*. London: SAGE Publications Ltd.
- Cedefop (2019). *Spotlight on VET – 2018 compilation: vocational education and training systems in Europe* [Elektronisk version]. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Hämtad 15 november 2019, från https://www.cedefop.europa.eu/files/4168_en.pdf
- Cedefop (2020). *Vocational education and training in Europe, 1995-2035: scenarios for European vocational education and training in the 21st century*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Hämtad 15 april 2020, från https://www.cedefop.europa.eu/files/3083_en.pdf
- Dahlgren, L-O. & Johansson, K. (2009) Fenomenografi. I A. Fejes & R. Thornberg (Red.), *Handbok i kvalitativ analys* (s. 122–135). Stockholm: Liber.
- Herrala, O. (13 oktober 2019) ”Ei ymmärretä edes työaikojen merkitystä” - Tämä koulu-uudistus meni täysin pieleen. Uusi Suomi. Hämtad 28 oktober 2019, från <https://www.uusisuomi.fi/uutiset/ei-ymmarreta-edes-tyoaikojen-merkitysta-tama-koulu-uudistus-meni-taysin-pieleen/39ee110d-ddf9-42a5-9a3d-8a45d51e2dcd?ref=facebook%3A0f1d&fbclid=IwAR0p6hpGIA0x9s8j1GaWK5IyDPyvy-HaSZRr10PbxaXeYMDv49v5OLFU8-oU>
- Ekholm, M., Blossing, U., Käräng, G., Lindvall, K., & Scherp, H-Å. (2000). *Forskning om rektor – en forskningsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- Finlands kommunförbund. (2016). *Kunskapsledning*. Hämtad 1 november 2020, från <https://www.kommunforbundet.fi/kunskapledning>
- Finlands officiella statistik (FOS). (2019). Utbildningsanordnare och läroanstalter [Elektroniskt material]. Statistikcentralen. Hämtad 13 december 2019, från http://www.stat.fi/til/kjarj/kas_sv.html
- Förordning om behörighetsvillkoren för personal inom undervisningsväsendet* (14.12.1998/986). Hämtad 12 december 2019, från <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1998/19980986>

- Gieser, J. (2016). An International Academic Partnership Through a Policy Implementation Lens: Top-Down, Bottom-Up or Somewhere In Between? *Forum for International Research in Education*, 2(3), 62-78. [Elektronisk version]. Hämtad 19 september 2019, från <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1133851.pdf>
- Gonon, P. (2014). What Makes the Dual System to a Dual System? A New Attempt to Define VET through a Governance Approach. *bwp@ Berufs- und Wirtschaftspädagogik*, xx(25), 1-13. [Elektronisk version]. Hämtad 15 november 2019, från http://www.bwpat.de/ausgabe25/gonon_bwpat25.pdf
- Gunter, H. M. (2005). Conceptualizing Research in Educational Leadership. *Educational Management Administration & Leadership*, 33(2), 165–180. [Elektronisk version]. Hämtad 19 november 2019, från <https://journals-sagepub-com.ezproxy.vasa.abo.fi/doi/pdf/10.1177/1741143205051051>
- Hall, G. & Negroni, I. & George, A. (2013). Examining Relationships between Urban Principal Change Facilitator Style and Student Learning. *International Journal of Leadership and Change*, 1(1), 36-46. [Elektronisk version]. Hämtad 4 mars 2020, från <https://digitalcommons.wku.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1007&context=ijlc>
- Hsiao, H-C. & Chen, M-N. & Yang, H-S. (2008). Leadership of vocational high school principals in curriculum reform: A case study in Taiwan. *International Journal of Educational Development* 6(28), 669-686. [Elektronisk version]. Hämtad 14 november 2019, från <https://www-sciencedirect-com.ezproxy.vasa.abo.fi/science/article/pii/S0738059307001307?via%3Dihub>
- Johansson, I. & Erlandsson, S. I. & Dåderman, A. M. (2014). Gymnasierektors ledarskapsparadox: att vara verksamhetschef och pedagogisk utvecklare. *Nordic Journal of Vocational Education and Training*, 2014(4), 1-20. [Elektronisk version]. Hämtad 10 september 2019, från http://www.njvet.ep.liu.se/issues/2014/v4/i2/02/njvet_14v4i2a2.pdf
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lag om yrkesutbildning* (531/2017). Hämtad 5 september 2019, från <https://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2017/20170531>
- Larsson, S. (2005). Om kvalitet i kvalitativa studier. *Nordisk Pedagogik* 25(1), 16–35. [Elektronisk version]. Hämtad 7 januari 2020, från <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:245080/FULLTEXT01.pdf>
- Larsson, S. (2011). *Kvalitativ analys – exemplet fenomenografi*. Teori, forskning, praktik. [Elektronisk version]. Hämtad 28 oktober 2019, från <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:253401/FULLTEXT01.pdf>
- Markowitsch, J. & Witting, W. (2019). I T, Deißinger. & U, Hauschildt. & P, Gonon. & S, Fischer (Red.), *Contemporary Apprenticeship Reforms and Reconfigurations* (s. 33-36). Wien: LIT Verlag GmbH & Co.
- Moos, L. (2013). Postlude: Wrap Up of the Argument i L. Moos (Red.), *Transnational influences on values and practices in Nordic educational leadership* (s. 213-223). Dordrecht: Springer.
- Opetushallinnon ohjaus- ja säätelypalvelu. (2019). *Ammatillisen koulutuksen järjestäjät*. Hämtad 17 oktober 2019, från <https://oiva.minedu.fi/jarjestajat>
- Optima samkommun. (2018). *Organisation*. Hämtad 20 december 2019, från <https://www.optimaedu.fi/svenska/info-om-optima/samkommunen/organisation-2018.html>

- Pietarinen, J. & Pyhältö, K. & Soini, T. (2017). Large-scale curriculum reform in Finland – exploring the interrelation between implementation strategy, the function of the reform, and curriculum coherence. *The Curriculum Journal*, 28(1), 22-40. [Elektronisk version]. Hämtad 19 september 2019, från, <http://web.b.ebsco-host.com.ezproxy.vasa.abo.fi/ehost/detail/detail?vid=0&sid=103a2e0d-eef5-40d3-a826-730aca5220a0%40pdc-v-sess-mgr04&bdata=JnNpdGU9ZWhvc3QtG12ZQ%3d%3d#AN=121063307&db=aph>
- Riksu, M. & Kanervio, P. & Pulkkinen, S. (2016). Finnish Superintendents Are Striving with a Changing Operational Environment i L. Moos et al. (Red.), *Nordic Superintendents: Agents in a Broken Chain* (s. 65-98). Dordrecht: Springer.
- RP 39/2017. (2017). *Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om yrkesutbildning och till vissa lagar som har samband med den* [Elektronisk version]. Statsrådets kansli. Hämtad 7 september 2019, från <https://www.finlex.fi/sv/esitykset/he/2017/20170039.pdf>
- Räisänen, A. & Goman, J. (2018). *Ammatillisen koulutuksen osaamisperusteisuus, asiakaslähtöisyys ja toiminnan tehokkuus - Poliittikkatoimien vaikutusten arviointi (ex ante)* [Elektronisk version]. Statsrådets kansli. Hämtad 18 september 2019, från https://karvi.fi/app/uploads/2018/01/Os-perusteisuus_politiikkatoimien-arviointi_KARVI_VNTEAS.pdf
- Saarukka, S. (2016). Lärares förväntningar på rektors ledarskap - om medarbetarskap, verksamhetskultur och skolledning. *Nordisk Tidskrift för Allmän Didaktik* 1(2), 33–51. Hämtat 23 oktober 2020, från <http://noad.ub.gu.se/index.php/noad/article/view/23/12>
- Saarukka, S. (2017). *Understanding School Principals' Leadership*. Åbo: Åbo Akademi.
- Sundberg, D. (2005). Pedagogisk forskning om utbildningsreformer: Några reflektioner om möjligheter och utmaningar utifrån en genomförd reformstudie. *Studies in Educational Policy and Educational Philosophy* 2(2005). Hämtat 23 december 2019, från <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/16522729.2005.11803907>
- Thornberg, R. & Fejes, A. (2015) Kvalitet och generaliserbarhet i kvalitativa studier. I A. Fejes & R. Thornberg (Red.), *Handbok i kvalitativ analys* (s. 256–276). Stockholm: Liber
- Uljens, M. (1989). *Fenomenografi – forskning om uppfattningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Uljens, M. (2015a). Perspektiv på det pedagogiska ledarskapet – en introduktion. I M. Uljens (Red.), *Pedagogiskt ledarskap - teori, forskning och skolutveckling* (s. 1–9). Åbo: Åbo Akademi.
- Uljens, M. (2015b). Skolutveckling som mångprofessionellt samarbete - policybaserad utvärdering, praxis och pedagogisk forskning. I M. Uljens (Red.), *Pedagogiskt ledarskap - teori, forskning och skolutveckling* (s. 281–312). Åbo: Åbo Akademi.
- Uljens, M. & Nyman, C. (2015). En historisk rekonstruktion av pedagogiska ledarskapsdiskurser i Finland. I M. Uljens (Red.), *Pedagogiskt ledarskap - teori, forskning och skolutveckling* (s. 13–40). Åbo: Åbo Akademi.
- Uljens, M. & Elo, J. (2019). Reflecting refraction in higher education. I P. Sikes. & Y. Novakovic (Red.), *Storying the Public Intellectual: Commentaries on the Impact and Influence of the Work of Ivor Goodson* (s. xxx-xxx). New York: Routledge.
- Undervisnings- och kulturministeriet. (2015). *Yrkesskolereformen*. Hämtad 20 september 2019, från <https://minedu.fi/sv/yrkesskolereformen>

- Undervisnings- och kulturministeriet. (2019). *Finlands utbildningssystem*. Hämtad 30 oktober 2019, från <https://minedu.fi/sv/utbildningssystemet>
- Utbildningsstyrelsen. (2019a). *Om oss*. Hämtad 20 september 2019, från <https://www.oph.fi/sv/om-oss>
- Utbildningsstyrelsen. (2019b). *Työelämässä oppiminen*. Hämtad 28 oktober 2019, från <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/tyoelamassa-oppiminen>
- Utbildningsstyrelsen. (2019c). *Yrkesutbildningen i Finland*. Hämtad 9 september 2019, från <https://www.oph.fi/sv/utbildning-och-examina/yrkesutbildningen-i-finland>
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. [Elektronisk version]. Hämtad 13 januari 2020, från https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forsknings-sed_VR_2017.pdf
- Weick, K. E. & Quinn, R. E. (1999). Organizational change and development. *Annual review of psychology*, 50(1), 361-386. [Elektronisk version]. Hämtad 9 september 2019, från <https://www-annualreviews-org.ezproxy.vasa.abo.fi/doi/pdf/10.1146/annurev.psych.50.1.361>
- Yle Uutiset. (2017a). Ammatillinen koulutus halutaan kouluista työpaikoille: Opettajat pelkäävät, ettei hyviä työpaikkoja riitä kaikille. Hämtad 20 september 2019, från <https://yle.fi/uutiset/3-9900100>
- Yle Uutiset. (2017b). Näin tehtiin Yle Uutisten kysely ammatillisen koulutuksen uudistuksesta – Katso kyselyn koko tulokset. Hämtad 20 september 2019, från <https://yle.fi/uutiset/3-9898501>
- Yukl, G. (2012). Effective Leadership Behavior: What We Know and What Questions Need More Attention. *Academy of Management Perspectives* 4(26), 66-85. Hämtad 30 december 2019, från <http://web.a.ebsco-host.com.ezproxy.vasa.abo.fi/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=c6a4db9b-6a13-4c63-b559-04d52530593b%40sessionmgr4008>
- Åsberg, R. (2001). Det finns inga kvalitativa metoder - och inga kvantitativa heller för den delen, det kvalitativakvantitativa argumentets missvisande retorik. *Pedagogisk forskning i Sverige*, (6) 4, s 270–292

BILAGA 1

E-POSTMEDDELANDE TILL INFORMANTER

Hej,

den vetenskapliga forskningen gällande yrkesutbildning i Finland i allmänhet kan konstateras vara begränsad, ännu mer snävt är forskningsområdet gällande yrkesutbildningsrektorers ledarskap i Svenskfinland. Detta har jag i min Progradu avhandling vid magisterprogrammet i allmän pedagogik vid Åbo Akademi tagit fasta på.

Jag undersöker i min Progradu yrkesutbildningsrektorers uppfattningar av att leda i yrkesutbildningsreformens kölvatten. Ämnet är således intressant inte bara för vetenskapsområdet utan resultaten av min undersökning kan även vara intressanta för yrkesutbildningsanordnare.

Jag vill intervjua dig som informant i min undersökning. Intervjun tar max en timme i anspråk och den genomförs via internet, det betyder att du och jag pratar med varandra över Zoom eller Skype och vårt samtal bandas där via. I avhandlingen kodas resultaten och konfidentialitet kan därför garanteras. Då avhandlingen är klar kommer den att presenteras vid Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier vid Åbo Akademi och informanterna kommer att få sig till-sända en kopia elektroniskt. Avhandlingen publiceras även elektroniskt. Som min handledare fungerar PeD Janne Elo, Universitetslärare i pedagogik med vuxenpedagogik.

Kort om mig själv: Jag har 15 års arbetserfarenhet inom yrkesutbildning, till min utbildning är jag yrkeslärare och min nuvarande arbetsgivare är Kirkkopalvelut ry, läroanstalten jag arbetar för heter Seurakuntaopisto. Jag är studieledig från min tjänst där som utbildningskoordinator och gör alltså min magisteravhandling i egenskap av studerande, den är helt mitt eget initiativ och är alltså inte på något vis kopplad till min nuvarande arbetsgivare. Jag studerar för att förkovra mig i pedagogiskt ledarskap.

Jag hoppas du kan ta dig tid för denna timmes intervju för att bidra till den vetenskapliga forskningen i yrkesutbildningskontext. Intervjuerna planeras genomföras under februari-mars 2020 och min tidtabell är mycket flexibel så att få inbokat vår timme tillsammans kan styras nästan helt enligt din egen kalender.

Jag ser fram emot ditt svar, så får vi fundera vidare kring tidpunkt för intervjun.

Mvh

Sabina Forsbacka

Nykarleby

BILAGA 2

BLANKETT FÖR INFORMERAT SAMTYCKE

Studierande: Sabina Forsbacka
Pro gradu avhandling: Rektors uppfattningar av att leda yrkesutbildningsreformen
Universitet och fakultet: Åbo Akademi, Fakulteten för pedagogik och välfärdsstudier
Plats och år: Vasa, 2020

Undersökningen *Rektors uppfattningar av att leda i yrkesutbildningsreformens (2018) kölvatten* genomförs våren 2020. Undersökningens målsättning är att undersöka: (1) Hur uppfattar rektorer yrkesutbildningsreformen och (2) Hur uppfattar rektorer sina roller och uppgifter i ledningen av reformarbetet? Undersökningens material insamlas via semistrukturerade temainterjuer. Intervjuerna genomförs virtuellt och bandas.

Jag, _____, intygar att jag fått skriftlig information gällande undersökningens genomförande och målsättning samt publikation. Jag är medveten om att mitt deltagande är frivilligt och att jag när som helst kan avbryta mitt deltagande.

Jag försäkrar att jag givit mitt medgivande till att delta i den ovan nämnda undersökningen.

Ort och tidpunkt: _____ . ____ . 2020

Namn och namnförtydligande: _____

Vänligen returnera en underskriven, skannad kopia av blanketten per e-post till sabina.forsbacka@abo.fi innan intervjutillfället.

BILAGA 3

INTERVJUGUIDE

I. Bakgrund

1. Hur länge har du arbetat som rektor inom yrkesutbildningen?
2. Vilka är dina huvudsakliga arbetsuppgifter?
3. Har du haft andra positioner inom yrkesutbildningen än rektor? Vilka? Hur länge?
4. Hurdana förändringar har skett inom yrkesutbildningen under tiden du arbetat där?
5. Hurdana förändringar har skett inom yrkesutbildningen under ditt rektorskap?

II. Yrkesutbildningsreformen

6. Hur tänker du kring yrkesutbildningsreformen?
7. Vilka var de övergripande motiven med yrkesutbildningsreformen ur din synvinkel?
8. Vad uppfattar du att man ville uppnå för förändringar genom yrkesutbildningsreformen?
9. Hur har yrkesutbildningsreformen påverkat er verksamhet?
10. Hur fungerar målsättningarna i reformen i praktiken?
11. Vilka eventuella styrkor och svagheter ser du gällande yrkesutbildningsreformen?
12. Vilka eventuella möjligheter och hot ser du gällande yrkesutbildningsreformen?
13. Upplever du att det finns konkreta behov av förändringar i lagstiftningen gällande yrkesutbildningen då reformen nu genomförts?

III. Rektorerers roller och uppgifter vid utbildningsreform

14. Hur har du fått information och kunskande om yrkesutbildningsreformen?
15. Hur leds du i ditt arbete med yrkesutbildningsreformen?
16. Beskriv hur ditt arbete med ledningen av yrkesutbildningsreformen ser ut på en tidsaxel.
 - a. Var startade arbetet?
 - b. Var återfinns din organisation idag?
17. Hur leder du personalen i arbetet med yrkesutbildningsreformen?
18. Vilka uppgifter har du som rektor vid ledningen av arbetet?
19. Vilka roller har du som rektor då du leder din personal i utbildningen som reformeras?
20. Påverkar ditt ledarskap andra än personalen?